અંદાજપત્ર પ્રકાશન - ૪૦

सत्यमेव जयते

ગુજરાત સરકાર

કામગીરી અંદાજપત્ર

૨૦૨૨-૨૦૨૩

વન અને પર્યાવરણ વિભાગ

વન અને પર્યાવરણ વિભાગ,

સચિવાલય, ગાંધીનગર

૨૦૨૨
© સરકારી મુદ્રણાલય અને લેખનસામગ્રી,
રાજકોટ.

સત્યમેવ જયતે

અરૂણકુમાર સોલંકી આઈએએસ
અધિક મુખ્ય સચિવ

આઝાદી કા અમૃત મહોત્સવ

વન અને પર્યાવરણ વિભાગ,
ગુજરાત સરકાર,
૧૪/૮, સરદાર ભવન, નવા સચિવાલય,
ગાંધીનગર-૩૮૨ ૦૧૦.

<u>આમુખ</u>

વહીવટી સુધારા કમિશને ભલામણ કરી હતી કે, વિકાસ કાર્યક્રમોનો સીધો હવાલો સંભાળતા ખાતા અને સંગઠનોએ કામગીરી અંદાજપત્ર પધ્ધતિ દાખલ કરવી. ગુજરાત સરકારે આ ભલામણ સ્વીકારી અમલમાં મુકેલ છે. જેના ભાગરૂપે વન અને પર્યાવરણ વિભાગ તેનું સને ૨૦૨૨-૨૩નું કામગીરી અંદાજપત્ર રજૂ કરે છે.

આ વિભાગનું કામગીરી અંદાજપત્ર તૈયાર કરવા પાછળનો મુખ્ય ઉદ્દેશ વિભાગને સુપરત કરવામાં આવેલ પ્રવૃત્તિઓનો ચિતાર આપવાનો છે. તે સંદર્ભમાં રાજયમાં વન વિસ્તારમાં વૃધ્ધિ થાય, જંગલ અને જંગલ બહારના વિસ્તારમાં વૃક્ષાચ્છાદિત વિસ્તારનો વિકાસ થાય, સાથે સાથે હયાત વનો અને વૃક્ષાચ્છાદિત વિસ્તારોનું સંરક્ષણ અને વન પેદાશોનો વિકાસ થતો રહે, વન્યજીવન પ્રાણી સંરક્ષણ તેમજ પર્યાવરણની માવજત સાથે જૈવિક વિવિધતા જળવાઈ રહે તેનું જતન, રક્ષણ, સંરક્ષણ અને પર્યાવરણના રક્ષણ માટેના કાયદા દ્વારા લોકોમાં તેની અભિરૂચિ વધે અને તેનું યોગ્ય પાલન થાય તે માટેની યોજનાઓની પ્રગતિ અને હવે પછી હાથ ધરવામાં આવનાર પ્રવૃત્તિઓની વિગતોનો આ કામગીરી અંદાજપત્રમાં સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે.

સરકાર દ્વારા રાજયના લોકોની પ્રકૃતિ પ્રત્યેની અભિરૂચિ વધે તે માટેના મેળા, ઈકોફેર પ્રદર્શન, સ્પર્ધાઓ, કેમ્પ તેમજ યુવાવર્ગ-વિદ્યાર્થી જગતમાં પર્યાવરણ પ્રત્યે જાગૃતિ અને ચેતના વધે તેવા પ્રયત્નો વિવિધ યોજનાઓ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવે છે.

આ વિભાગમાં ઉક્ત વિષયોની નીતિનું ઘડતર તેમજ ખાતાના વડા, બોર્ડ, કમિશન, સંસ્થાઓ, વિવિધ એજન્સીઓ દ્વારા તેનું અમલીકરણ થાય તે માટેની કામગીરી વન અને પર્યાવરણ વિભાગને સોંપવામાં આવેલ છે.

રાજયમાં વન અને વન પેદાશોના તેમજ પર્યાવરણ જતન અને અભિવર્ધન માટે વિભાગ હેઠળના ખાતાના વડાઓ તેમજ બોર્ડ, કમિશન, સંસ્થાઓ અને વિવિધ એજન્સીઓ મારફત અમલમાં મૂકાયેલી યોજનાઓનો ૨૦૨૧-૨૨ નો અંદાજ, ૨૦૨૧-૨૨ના સુધારેલ અંદાજ તથા ૨૦૨૨-૨૩ની સૂચિત જોગવાઈનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે. આ વિગતો વહીવટી તંત્ર હેઠળના ખાતાના વડાઓના સહયોગથી તૈયાર કરવામાં આવેલ છે.

તારીખઃ૦૨/૦૩/૨૦૨૨

(અરૂણકુમાર સોલંકી IAS)

ફોન : (ઓફિસ) ૯૧-૭૯-૨૩૨ ૫૧૦૫૧, ૨૩૨ ૫૧૦૫૩, ફેકસ : ૨૩૨ ૫૨૧૫૬, ઈ-મેઈલ : secfed@gujarat.gov.in

સબંધિત માંગણી નંબરો અને મુખ્ય સદરો.

માંગણી નંબર	મુખ્ય વિભાગ	મુખ્ય સદર
૨૫	વન અને પર્યાવરણ વિભાગ	૩૪૫૧ – સચિવાલય આર્થિક સેવાઓ
૨૬	વન	૨૦૪૯ – વ્યાજની ચુકવણી ૨૪૦૬ – વન નિર્માણ અને વન્યપ્રાણી જીવન ૪૪૦૬ – વન નિર્માણ અને વન્યપ્રાણી જીવન અંગે મૂડી ખર્ચ જોગવાઇ.
૨૭	પર્યાવરણ	૨૨૧૫ - પાણી પુરવઠો અને સ્વચ્છતા ૩૪૩૫ – પરિસ્થિતિ વિજ્ઞાન અને પર્યાવરણ
૨૮	વન અને પર્યાવરણ વિભાગને લગતું અન્ય ખર્ચ	૭૬૧૦ – સરકારી કર્મચારીઓ વગેરેને લોન, વગેરે
૯૫	ખાસ અંગભૂત યોજના	૨૪૦૬ - વન નિર્માણ અને વન્યપ્રાણી જીવન ૪૪૦૬ – વન નિર્માણ અને વન્યપ્રાણી જીવન અંગે મૂડી ખર્ચ જોગવાઇ.
૯૩/૯૬	આદિજાતિ વિસ્તાર પેટા યોજના	૨૪૦૬ – વનનિર્માણ અને વન્યપ્રાણી જીવન ૪૪૦૬ – વન નિર્માણ અને વન્યપ્રાણી જીવન અંગે મૂડી ખર્ચ જોગવાઇ. ૨૫૭૫ – અન્ય ખાસ વિસ્તાર કાર્યક્રમો

સને ૨૦૨૨-૨૦૨૩ના વર્ષનું કામગીરી અંદાજપત્ર

વિષયસૂચિ

ક્રમાંક	વિભાગ/કચેરીનુંનામ	પાનાનં.
૧.	વન અને પર્યાવરણ વિભાગ (ખુદ)	૧
૨.	અગ્ર મુખ્ય વનસંરક્ષકશ્રીની કચેરી, ગાંધીનગર.	૫
૩.	ગુજરાત રાજય વન વિકાસ નિગમ લિમિટેડ, વડોદરા.	૨૭
૪.	ગુજરાત બાયોડાયવર્સિટી બોર્ડ, ગાંધીનગર.	૩૩
૫.	ગુજરાત પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ, ગાંધીનગર.	૪૩
૬.	ગુજરાત ઇકોલોજી કમિશન, ગાંધીનગર.	૫૩
૭.	ગુજરાત પર્યાવરણ પ્રબંધન સંસ્થાન (ગેમી), ગાંધીનગર.	૬૩
૮.	ગીર ફાઉન્ડેશન, ગાંધીનગર.	૭૭
૯	ગુજરાત કલીનર પ્રોડકશન સેન્ટર, ગાંધીનગર.	૯૫

વન અને પર્યાવરણ વિભાગ

(ખુદ)

સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષનું કામગીરી અંદાજપત્ર

વન અને પર્યાવરણ વિભાગમાં રાજયનાં વન ખાતાને લગતી યોજનાકીય કામગીરી, વનો અને વન્યપ્રાણી જીવનને લગતા જુદા-જુદા કાયદાઓનું અમલીકરણ તેમજ મહેકમને લગતા અગત્યના નિર્ણયો લેવામાં આવે છે, તેમજ પર્યાવરણ અભિગમ અન્વયે તે અંગેના સર્વે ,સંશોધન વગેરે બહુજન સમાજમાં પ્રણાલિગત કરવા અંગેનું માળખું કેવી રીતે તૈયાર કરવું તે અંગેની પ્રાથમિક તબકકાની વિચારણા તેમજ પ્રદુષણ નિયંત્રણ અંગેના અમલ માટે નીતિ-નિયમો ઘડવા વગેરે બાબતો હાથ ધરાય છે.

સરકારે નિયત કરેલ નીતિ અને હુકમો પ્રમાણે સંબંધિત ખાતાઓના વડા મારફત કામગીરી બજાવવામાં આવે છે કે કેમ, તે અંગે સમયાંતરે વિભાગના અધિક મુખ્ય સચિવશ્રી, અધિક સચિવશ્રી તેમજ સંયુક્ત/નાયબ સચિવશ્રીઓ સાથે વિભાગના વહીવટી નિયંત્રણ હેઠળના ખાતાના વડાઓની બેઠકો યોજવામાં આવે છે. જેમાં ખાતાઓના વડાઓ મારફતે થયેલ કામગીરી અને પ્રગતિની સમીક્ષા કરવામાં આવે છે તેમજ ખાતાઓના વડા મારફત રજૂ કરવામાં આવતાં પ્રશ્નો અંગે જરૂરી સૂચનો અને માર્ગદર્શન આપવામાં આવે છે. ખાસ કરીને તેમની કામકાજની પદ્ધતિ વધુ ને વધુ લોકાભિમુખ થાય તે માટે પણ જરૂરી સૂચનો કરવામાં આવે છે.

આ વિભાગ હેઠળ નીચે મુજબનાં ખાતાના વડા/બોર્ડ/કોર્પોરેશન તેમજ અન્ય સંસ્થાઓ કાર્યરત છે.

(૧) અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષકશ્રી અને હેડ ઓફ ફોરેસ્ટ ફોર્સ, ગુજરાત રાજય, ગાંધીનગર.

(૨) ગુજરાત રાજય વન વિકાસ નિગમ લિ. વડોદરા.

(૩) ગુજરાત પ્રદુષણ નિયંત્રણ બોર્ડ, ગાંધીનગર.

(૪) ગુજરાત ઇકોલોજીકલ એજયુકેશન એન્ડ રિસર્ચ ફાઉન્ડેશન (ગીર ફાઉન્ડેશન), ગાંધીનગર.

(૫) ગુજરાત ઇકોલોજી કમિશન, ગાંધીનગર.

(૬) ગુજરાત પર્યાવરણ પ્રબંધન સંસ્થાન (ગેમી), ગાંધીનગર.

(૭) ગુજરાત બાયોડાયવર્સિટી બોર્ડ, ગાંધીનગર.

વન અને પર્યાવરણ વિભાગનું વહીવટી માળખું

૧) અધિક મુખ્ય સચિવ (વન અને પર્યાવરણ વિભાગ)
૨) અધિક સચિવ (વન અને વન્યજીવ)
૩) સંયુકત સચિવ (સેવા)
૪) નાયબ સચિવ (બજેટ, મોનીટરીંગ, મહેકમ)
૫) નાયબ સચિવ (પર્યાવરણ, સંકલન)
૬) ઉપ સચિવ (વન અને વન્યજીવ)
૭) ઉપ સચિવ (સેવા)
૮) ઉપ સચિવ (બજેટ, મોનીટરીંગ, મહેકમ)
૯) ઉપ સચિવ (પર્યાવરણ, સંકલન)
૧૦) સેકશન અધિકારી (અ)
૧૧) સેકશન અધિકારી (અ-૧)
૧૨) સેકશન અધિકારી (ઈ)
૧૩) સેકશન અધિકારી (બ)
૧૪) સેકશન અધિકારી (મ)
૧૫) સેકશન અધિકારી (એફ)
૧૬) સેકશન અધિકારી (ડબલ્યુ)
૧૭) સેકશન અધિકારી (ડ)
૧૮) સેકશન અધિકારી (ડ-૧)
૧૯) સેકશન અધિકારી (ડ-૨)
૨૦) સેકશન અધિકારી (ડ-૩)
૨૧) સેકશન અધિકારી (ડ-૪)
૨૨) સેકશન અધિકારી (ડ-૫)

અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષકશ્રીની
કચેરી,
ગુજરાત રાજય,
ગાંધીનગર

પ્રસ્તાવના

ગુજરાત રાજયમાં વન વિસ્તારનું પ્રમાણ કુલ વિસ્તારના ૧૧% જેટલું હોવા છતાં જૈવિક વિવિધતાની દ્રષ્ટિએ ગુજરાત આગવું સ્થાન ધરાવે છે. ગુજરાત રાજયના દક્ષિણ વિસ્તારમાં ૨૫૦૦ મી.મી .અને પશ્ચિમ વિસ્તારમાં આવેલ કચ્છના રણમાં ૨૫ ૦મી.મી .સરેરાશ વરસાદ પડતો હોવા છતાં વનસ્પતિ ,વનો અને વન્યજીવો અંગે ખૂબજ વિવિધતા જોવા મળે છે. સને ૨૦૨૧-૨૨ માટે કુલ જોગવાઇ રૂા.૧૭૭૮૯૭.૭૩ લાખ કરવામાં આવેલ. જે પૈકી સામાન્ય વિસ્તાર માટે રૂા.૧૩૪૦૩૫.૪૦ લાખ તેમજ આદિજાતિ વિસ્તાર પેટાયોજના હેઠળ રૂા.૩૮૪૫૫.૧૪ લાખ અને એસ.સી.પી.માટે રૂા.૫૪૦૭.૧૯ લાખની જોગવાઇ કરવામાં આવેલ હતી .સને ૨૦૨૨-૨૩ માટે કુલ સુચિત જોગવાઇ રૂા .૧૮૨૪૯૧.૮૭ લાખ છે. સામાન્ય માટે રૂા ૩૨૧૫૫૯.૦૮લાખ તેમજ આદિજાતિ વિસ્તાર પેટા યોજના હેઠળ રૂા ૩૭૦૫૫.૩૬ લાખ અને ખાસ અંગભૂત યોજના હેઠળ રૂા ૫૫૦૯.૬૦ લાખ સૂચિત જોગવાઇ છે.

વનોના સંરક્ષણ અને સંવર્ધનમાં વનોને સમૃધ્ધ કરી પર્યાવરણનું રક્ષણ કરવા માટે વન વિભાગે કરેલ પ્રયત્નોના પરિણામ ઘણા સારા છે. જેમાં સહભાગી વન વ્યવસ્થા મુખ્ય છે. છેલ્લા કેટલાક વર્ષોમાં થયેલા કામોને લીધે પ્રજાજનો અને અધિકારી-કર્મચારીઓ વચ્ચેના સંબંધ સુમેળભર્યા બન્યા છે. જેથી પ્રજાના સહકાર અને સુમેળભર્યા વાતાવરણમાં વનોને લોકો માટે અને લોકો વડે સમૃધ્ધ કરવાનું કામ થઇ શકયુ છે .જેના પરિણામે ફોરેસ્ટ સર્વે ઓફ ઇન્ડીયા-૨૦૧૯ના અહેવાલ પ્રમાણે ગુજરાતમાં ભૌગોલિક વિસ્તારના ૧૧.03% વૃક્ષાચ્છાદિત વિસ્તાર નોંધાયેલ છે.

❖ વન્યપ્રાણી

➢ વન્યપ્રાણી વ્યવસ્થા અને વિકાસ

ગુજરાત રાજય જૈવિક વિવિધતાની દ્રષ્ટિએ ખુબજ સમૃધ્ધ છે. ગુજરાત રાજયમાં ૪(ચાર) રાષ્ટ્રીય ઉધાનો અને ૨૩(ત્રેવીસ) અભ્યારણ્યોમાં રહેતા વન્યપ્રાણીઓના સંરક્ષણની કામગીરીને વેગ આપવા તેમજ વિશ્વ વિખ્યાત ગીર અભ્યારણ્ય તેમજ રાષ્ટ્રીય ઉધાનો સાથે સંકળાયેલા આજુ બાજુના વિસ્તારના વિકાસ માટેના ગીર ઇકો ડેવલોપમેન્ટ પ્રોજેકટ તૈયાર કરવામાં આવેલ. આ યોજના હેઠળ ગીર અભ્યારણ્ય ફરતેના ગામોના કુટુંબો માટે માળખાકીય સુવિધાઓ જેવી કે કુવાઓ , ચેકડેમ ,મેડિકલ કેમ્પ ઉદવહન સિંચાઇ તથા રાંધણ ગેસના જોડાણો આપવા જેવી કામગીરી કરવામાં આવેલ છે. આ ઉપરાંત વન્ય પ્રાણીઓના રહેઠાણ સુધારણા, વન્યપ્રાણીઓ દ્વારા થતા મારણ, વળતર, ઇજા વગેરેના વળતર ચૂકવણી, વન્યપ્રાણીઓના માટે ખોરાક-પાણીની વ્યવસ્થા,

પાણી પોઇન્ટ રીપેરીંગ, સકકરબાગ ના વિકાસ અને જાળવણીની કામગીરી, કબીરવડ, વિકટોરીયા પાર્ક, દેવળીયા સફારી પાર્કની જાળવણી, કાંટાળા તારની વાડ બનાવવાની કામગીરી, ખુલ્લા કુવા ફરતે પેરાપીટ બાંધવાની કામગીરી, એનીમલ કેર સેન્ટર, અમદાવાદની જાળવણીની કામગીરી વગેરે આ ઉપરાંત અભ્યારણ્ય અને રાષ્ટ્રીય ઉધાનના વહીવટ ,વિકાસ અને સંવર્ધનની કામગીરી, વેટલેન્ડ સંરક્ષણ તેમજ ઇકો ટુરીઝમ ની કામગીરી હાથ ધરવામાં આવે છે.

વન્યપ્રાણીઓના સંરક્ષણ માટે સને ૨૦૨૧-૨૨માં કુલ રૂ.૩૫૬૨૫.૧૧ લાખની જોગવાઇ કરેલ. વન્યપ્રાણીઓના કામો માટે નીચે દર્શાવેલી યોજનાઓમાં સને ૨૦૨૨-૨૩માં ચાલુ બાબતમાં રૂ.૨૫૨૬૩.૫૧ લાખની સૂચિત જોગવાઇ કરવામાં આવેલ છે.

૧. રાષ્ટ્રીય ઉધાનો અને અરણ્યોની વ્યવસ્થા અને વિકાસ
૨ વન વિસ્તારની બહાર વન્ય સુષ્ટિનો વિકાસ
૩.ગીર ફાઉન્ડેશન અને ઇન્દ્રોડા પાર્કને સહાય આપવાની યોજના
૪ .પરિસ્થીતી વિષયક વિકાસ (ઈકો ડેવલોપમેન્ટ)
૫ .પરિસ્થીતી વિષયક પ્રવાસન (ઇકો ટુરીઝમ)
૬. વન્ય પ્રાણી સંગ્રહાલય અને રાષ્ટ્રીય ઉધાનોનો વિકાસ
૭ .વાઇલ્ડ લાઇફ જીનોમીકસ એન્ડ ડી.એન.એ.બેકિંગ ફેસીલીટીઝ યોજના
૮ .બાયોડાયવર્સીટી બોર્ડ

❖ વન્યપ્રાણી યોજનાઓની સૂચિત નવી બાબતો

➢ કોરલ રીફ, ડોલ્ફીન, ડુગોંગના સંરક્ષણ અને સંવર્ધન

સમુદ્રની સપાટી ઉચી આવવી, દરિયાઇ કચરો, પ્લાસ્ટિક, આકસ્મિક રીતે સમુદ્રમાં કાચા તેલનું ફેલાવું .જેવી સમસ્યાઓથી દરિયાઇ નિવસનતંત્ર વિવિધ સમસ્યાઓનો સામનો કરી રહી છે. પરવાળાના ખડકો કેલ્શિયમ કાર્બોનેટના પથ્થરોછે. જે વનસપ્તિ અને પ્રાણી સૃક્ષ્ટીનું આશ્રયસ્થાન છે. મત્સ્ય ઉદ્યોગ, પ્રવાસન, દરિયાકાંઠાના ધોવાણો અટકાવવા જહોજના એંકરોથી પ્રવાળાના ખડકો માટે જોખમકારક છે. આમ કોરલ રીફને નુકશાન થાય છે. ડોલ્ફીન અને ડુગોંગ જેવા દરિયાઇ જીવોના ખોરાક તથા રહેઠાણની સમસ્યા પણ ઉભી થાય છે. અને લુપ્તપ્રાય થવાના આરે આવે છે. જેના સંરક્ષણ અને સંવર્ધન માટે વિકાસની કામગીરી માટે અને દરિયાઇજીવોના કારણે પ્રવાસનને વેગ મળે તથા દરિયાઇ જીવોનો વિકાસ થાય માટે સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષ માટે નવી બાબત તરીકે સુચિત રૂ ૦.૬૫ કરોડની દરખાસ્ત કરેલ છે.

➢ વરૂ સંવર્ધન

રાજયમાં નીલગાયના વસ્તી વિસ્ફોટ માટે વરૂની સંખ્યામાં થયેલ ઘટાડો જવાબદાર છે. કારણ કે, વરૂ દ્વારા રોઝ, કાળિયાર જેવા તૃણભક્ષી પ્રાણીઓનો ખોરાક માટે શિકાર કરવામાં આવતો હોવાથી તેમની સંખ્યાના કુદરતી નિયંત્રણ માટે વરૂ બાયોલોજીકલ કંટ્રોલ સમાન હતા પરંતુ પાછલા વર્ષોમાં વરૂની સંખ્યામાં નોંધપાત્ર ઘટાડો થવાથી રેવન્યુ વિસ્તારમાં રોઝનું કુદરતી નિયંત્રણ બંધ થયું છે. વરૂની સંખ્યા વધારવા માટે વરૂના વિકાસ, સંરક્ષણ અને સંવર્ધનની કામગીરી માટે સને ૨૦૨૨-૨૩ માટે નવી બાબત તરીકે સુચિત રૂા.૦.૬૮ કરોડની દરખાસ્ત કરેલ.

❖ વિકાસ અને વ્યવસ્થા

➢ વન વ્યવસ્થા અને વિકાસ

વન વ્યવસ્થા અને વિકાસ યોજના હેઠળ વિવિધ મોડેલોમાં વનીકરણ કરવામાં આવે છે. આ યોજના હેઠળ સને ૨૦૨૧-૨૨માં આ યોજના હેઠળ રૂા.૨૯૯૫૭.૩૩ લાખની નાણાંકીય જોગવાઇ સામે ૨૯૯૦૦ હેકટરના લક્ષ્યાંકની જોગવાઇ કરવામાં આવેલ હતી. જેની કામગીરી પ્રગતિમાં છે. સને ૨૦૨૨-૨૩માં ચાલુ બાબત માટે આ યોજના હેઠળ રૂા.૩૧૦૧૫.૦૫ લાખની નાણાંકીય સુચિત જોગવાઇ કરવામાં આવેલ છે.

આ વિવિધ મોડેલો હેઠળ જે તે સ્થળ વિસ્તારને અનુરૂપ વિવિધ જાતના રોપાઓનું વાવેતર કરવામાં આવે છે.આ યોજનામાં યોગ્ય જાતનું વાવેતર કરીને સઘન ભૂમિ અને ભેજ સંરક્ષણ કામો હાથ ધરવા, રણની રેતીને આગળ વધતી અટકાવવા માટે રણના પવનોની સામે આડશ તરીકે કામ આવે તેવી રક્ષણપટી ઉભી કરવા ,દરિયા કિનારા પાસેની સાંકડીપટ્ટી છુટી અને ખસતી રેતીની બનેલી છે. આ રેતના પટને સ્થાયી કરવા અને જમીનને ખાસ પવનોથી રક્ષણ પુરૂ પાડવા, સૌરાષ્ટ્રમાં બોડા ડુંગરો અને ઉજ્જડ સમતલ અને કોતર જમીનમાં ટપક સિંચાઇ પધ્ધતિથી વાવેતર કરવા તથા ખૂબ માંગ હોય તેવી ગૌણ વન પેદાશોની ઉતારો આપતી જાતોનો ઉછેર કરી વાવેતર કરવાનું આયોજન છે. આ વાવેતરની યોજના છે. જેમાં ડેન્સ ફોરેસ્ટ વાવેતર, ગેપ ફોરેસ્ટ, વાવેતર રણકાંઠે વાવેતર, દરિયા કાંઠે વાવેતર, ટપક સિંચાઇ પધ્ધતીથી વાવેતર વિગેરે વિવિધ પ્રકારના મોડેલો હેઠળ વનીકરણની કામગીરી હાથ પર લેવામાં આવે છે.

➢ રસ્તા અને મકાનો

વન વિભાગમાં ચાલતાં તમામ કામો સમયસર થાય તે માટે હયાત વન રસ્તાઓને મરામત કરાવીને જરૂર જણાય ત્યાં નવા રસ્તા બનાવવાનું આયોજન છે. મહત્વના વન રાજયના અંતરીયાળ વિસ્તારોમાં આવેલાં છે. જયાં રહેણાંકની કોઇ વ્યવસ્થા નથી. આવા સ્થળોએ કર્મચારી/અધિકારીના રહેણાંકના મકાનો, કચેરીના મકાનો, મકાનો રીપેરીંગ તથા ઘાસ અને અન્ય વનપેદાશોને એકઠું કરી સંગ્રહ કરવા ગોડાઉનની જાળવણી જરૂરી છે. જેના માટે સને ૨૦૨૧-૨૨માં કુલ રૂા.૨૮૨૭.00 લાખની જોગવાઇ કરેલ. જે પૈકી સામાન્ય વિસ્તાર માટે રૂા.૧૯૨૬.00 લાખ અને આદિવાસી વિસ્તાર માટે રૂા.૯૦૧.00 લાખ જોગવાઇ કરવામાં આવેલ. રે સને ૨૦૨૨-૨૩ ચાલુ બાબતમાં રૂા.૨૭૫૦.00 લાખની જોગવાઇ સુચિત કરવામાં આવેલ. જે પૈકી સામાન્ય વિસ્તાર માટે રૂા.૧૮૫૦.00 લાખ અને આદિવાસી વિસ્તાર માટે રૂા.૯00.00 લાખ જોગવાઇ કરવામાં આવેલ છે.

➢ ચેર વિસ્તારના વ્યવસ્થાપન

સમગ્ર દેશમાં ગુજરાતમાં સૌથી લાંબો ૧૬00 કી.મી.નો દરીયા કિનારો આવેલ છે. ગુજરાત રાજયમાં ૧૧0૩ ચો.કીમી વિસ્તાર ચેર આચ્છદીત વિસ્તાર આવેલ છે. જે સમગ્ર દેશમાં સુંદરવન પછીના બીજા નંબરે આવે છે. ચેર વિસ્તાર ફોરેસ્ટર સર્વે ઓફ ઇન્ડિયાના-૨૦૧૯ રીપોર્ટ પ્રમાણે દેશભરમાં સૌથી વધારે ચેર આચ્છદીત વિસ્તારમાં ૩.૨૫ % (૩૭ વર્ગ કી.મી.) વૃદ્ધિ રાજયમાં નોંધાયેલ.

ચેરના વૃક્ષો વિશાળ માત્રામાં શ્વસન મુળ ધરાવે છે. જે દરિયાના કાંઠાળ વિસ્તારોના ધોવાણ સામે રક્ષણ આપે છે .ચેરના વૃક્ષો ભરતી ઓટના મોજાઓથી ધોવાણ અટકાવે છે. તેમજ ખાસ કરીને વાવાઝોડા તથા સુનામી જેવી કુદરતી આફતોમાં કાંઠાળ વિસ્તારને મજબુત રક્ષણ આપે છે. ચેરના વૃક્ષો મત્સ્યોધોગ માટે અત્યંત જરૂરી છે. તે માછલીઓ તથા અન્ય દરિયાઇ સમુદાયોને વિપુલ માત્રામાં ખોરાક અને આશ્રય સ્થાન પુરૂ પાડે છે. જમીનમાં ખારાશ આગળ વધતી અટકાવી રક્ષણ કરે છે. ચેરના વૃક્ષો અત્યંત ખારાશવાળા દરીયાઇ કાદવીયા વિસ્તારોમાં પણ ટકી શકે છે. ચેરના વૃક્ષો બારમાસી લીલા વૃક્ષો છે જે કાંઠાળા વિસ્તારના પશુધન માટે લીલોચારો પુરો પાડે છે. સ્થાનીક લોકોને રોજી અને બળતણ પુરૂ પાડે છે.

ચેરના જંગલો/વૃક્ષો જૈવિક વૈવિધ્યનો ભંડાર છે અને તે અનેક પ્રકારના જીવોને આશ્રય આપે છે. સદર યોજના હેઠળ સને ૨૦૨૧-૨૨ માં રૂા.૩૭0.00 લાખની જોગવાઇ કરવામાં આવેલ હતી. જ્યારે સને ૨૦૨૨-૨૩માં રૂા.૪00.00 લાખની જોગવાઇ સુચિત કરવામાં આવેલ છે.

- ..

➢ ઘાસચારા વિકાસ (બન્ની પ્રોજેક્ટ)

કચ્છ અને સૌરાષ્ટના બન્ની વિસ્તારમાં ઘાસ/વીડીની ઉત્પાદકતા વધારવા ઘાસ સુધારણા કાર્યક્રમ ઉપર વિશેષ ધ્યાન આપવામાં આવી રહેલ છે. જેમાં ઘાસ વાવેતર, એકત્રીકરણ, આયોજન કરવામાં આવે છે. સને ૨૦૨૧-૨૨ના વર્ષ માટે રૂા.૯૬૬૯.૫૦ લાખની જોગવાઇ કરવામાં આવી હતી. જયારે સને ૨૦૨૨-૨૩માં રૂા. ૯૫૩૬.૪૫ લાખની ચાલુ બાબત તરીકે સુચિત જોગવાઇ કરેલ છે.

➢ ટીમ્બર ડેપોના આધુનિકરણ માટેની યોજના

વલસાડ તથા સુરત વર્તુળ હેઠળ આવેલ ટીમ્બર ડેપોનું આધુનિકરણ કરવાની કામગીરી, ડેપો ફરતે ફેન્સીંગની કામગીરી, રાત્રી સમયે ડેપોના લાકડાનારક્ષણ માટે સોલર સ્ટ્રીટ લાઇટ તથા સી.સી.ટી.વી .કેમેરાની જોગવાઇ વગેરે માટે સને ૨૦૨૧-૨૨માં રૂા.૧૫૦.૦૦ લાખની જોગવાઇ કરવામાં આવેલ છે. જ્યારે સને ૨૦૨૨-૨૩માં રૂા ૫૦.૦૦ લાખની જોગવાઇ સુચિત કરવામાં આવેલ છે.

➢ ડાંગ વન વ્યવસ્થા અને વિકાસ

ડાંગ જિલ્લામાં આવેલ વનોનાં સંવર્ધન/સંરક્ષણ તથા ૪૦૦ હેકટરમાં વાવેતર તથા જુના વાવેતરોની જાળવણીની કામગીરી માટે સને ૨૦૨૧-૨૨ના વર્ષ માટે રૂા.૨૪૨૦.૭૧ લાખની જોગવાઇ કરવામાં આવેલ. જયારે સને ૨૦૨૨-૨૩ના રૂા.૨૫૩૪.૨૪ લાખની સુચિત જોગવાઇ કરવામાં આવેલ છે.

➢ વન વિકાસ કાર્યક્રમ હેઠળ સહભાગી વન વ્યવસ્થા

વન સંવર્ધન તથા વન સંરક્ષણમાં લોકોને સહભાગી બનાવવાની યોજના, આજીવિકા વૃદ્ધિ અંગેના તજજ્ઞોની ટીમ મારફત સ્વસહાય જુથોના સભ્યોને જીવન ધોરણ સુધારવા માટેના વિકલ્પો પુરા પાડી તેમના દ્વારા થતા ઉત્પાદનો ગુણાત્મક વધારો કરી મૂલ્ય વર્ધન કરી આવકમાં ગુણાત્મક રીતે મોટી માત્રામાં વધારો થાય માટે સહભાગી વન વ્યવસ્થાપન મંડળી અને પરિસર વિકાસ મંડળીની નક્કી થયેલ માપદંડ મુજબ લાભાર્થીઓની પસંદગી કરી લોકોને સહભાગી બનાવવા માટે સને ૨૦૨૧-૨૨માં રૂા.૧૦૦૦.૦૦ લાખની જોગવાઇ કરવામાં આવેલ હતી. જયારે સને ૨૦૨૨-૨૩માં રૂા.૫૦૦.૦૦ લાખની જોગવાઇ સુચિત કરવામાં આવેલ છે.

➢ વનસ્પતિ ઉધાન વઘઇના વિકાસની યોજના

રાજયમાં ડાંગ જિલ્લાના વન વિસ્તારમાં વનસ્પતિ ઉધાન વઘઇના વિકાસની કામગીરી કરવાના હેતુથી સને ૨૦૨૧-૨૨ના વર્ષ માટે રૂ.૧૩૩.૬૦ લાખની નાણાંકીય જોગવાઇ થયેલ છે. સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષ માટે રૂ.૧૪૦.૦૦ લાખની દરખાસ્ત રજુ કરેલ છે. જેમાં વઘઇ ખાતે આશરે ૧૦૦ કુળની ૧૦૭૭ પ્રજાતિઓની વનસ્પતિ જોવા મળે છે. જેમાં દુર્લભ લુપ્તપ્રાય પ્રજાતિ તેમજ સ્થાનિક પ્રજાતિ સંરક્ષણ, જૈવિક સંરક્ષણ, વિદ્યાર્થીઓ માટે અભ્યાસ/સંશોધન, મનોરંજનની સગવડતા સાથે પ્રવાસીઓ માટે વનસ્પતિ/પર્યાવરણ અંગે સમાનતા કેળવવી વગેરે હેતુ રહેલા છે.

❖ વિકાસ અને વ્યવસ્થાની સૂચિત નવી બાબતો

➢ નવા ઘાસ ગોડાઉન બાંધકામ

રાજયમાં અછત/અર્ધ અછત સમયમાં પશુઓને સરકારશ્રીના આદેશ મુજબ રાહત દરે ઘાસ પુરૂ પાડવાની મુખ્ય કામગીરી છે. વન વિભાગ પાસે ૭.૦૦ કરોડ કિ.ગ્રા ઘાસનો જથ્થો ઉપલબ્ધ હોવો જોઇએ. વન વિભાગ પાસે હાલમાં ૨૯૪ ઘાસ ગોડાઉનો છે. જેની સંગ્રહક્ષમતા ૫.૨૨ કરોડ કિ.ગ્રા જેટલી છે. તે સંગ્રહક્ષમતા ૭.૦૦ કરોડ કિ.ગ્રા જેટલી કરવા બીજા ૧૦૦ ઘાસ ગોડાઉન બાંધવાના થાય તે પૈકી ૩૪ ગોડાઉનનું આયોજન સને ૨૦૧૯-૨૦ તથા સને ૨૦૨૧-૨૨ના વર્ષ દરમ્યાન કરવામાં આવેલ છે. બાકીના ૬૬ ગોડાઉન પૈકી ૩૬ ગોડાઉન બાંધવાની કામગીરી માટે અંદાજીત રૂ. ૧૮. ૦૧ કરોડની જરૂરીયાત જણાય છે. તે રકમ નાબાર્ડ પાસેથી લોન સહાય તરીકે લેવા માટે સને ૨૦૨૨-૨૩ ના વર્ષ માં નવી બાબતની સુચિત રૂ.૧૮.૦૦ કરોડની દરખાસ્ત કરેલ છે.

➢ બારીયા ખાતે ના.વ.સંશ્રીના કવાટર્સનું બાંધકામ

વડોદરા વન વર્તુળ હેઠળ નાયબ વન સંરક્ષકશ્રી બારીયાની કચેરીને આગ લાગતા મોટા પ્રમાણમાં નુકશાન થયેલ હોવાથી નવી ડીવીઝન કચેરીના બાંધકામ માટે સને ૨૦૨૧-૨૨ના વર્ષ માટે દરખાસ્ત કરેલ હતી .જે અન્વયે નાયબ મુખ્યમંત્રીશ્રીની સુચના મુજબ બારીયા ખાતે નવી પ્રાંત કચેરી અને મામલતદાર કચેરીનું બીલ્ડીંગ બનેલ હોઇ જો ત્યા જગ્યા ઉપલબ્ધ હોઇ

તો કલેકટરશ્રી ત્યા જગ્યા સોપશે તેવી સ્થળ ઉપર ચકાસણી કરાવી વિગત સહઃ પુનઃદરખાસ્ત સાદર કરવા જણાવેલ. જે અન્વયે કલેકટરશ્રી દાહોદના જણાવ્યા મુજબ દેવગઢ બારીયા તાલુકામાં તેમની કચેરી હસ્તકનું કોઇ મકાન ખાલી નથી તેમ જણાવેલ છે. જેથી ડીવીઝન કચેરી બારીયા માટે જગ્યા ઉપલબ્ધ થયેલ ન હોઇ સદર દરખાસ્ત સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષમાં પુનઃ નવી બાબત તરીકે સુચિત રૂા.૧.૫૦ કરોડની કરેલ છે.

- **<u>નવા વાહન ખરીદી</u>**

વનોના સંરક્ષણ, સંવર્ધન અને અન્ય સરકારી કાર્યો હેતુસર અધિકારીઓને વાહનોની કાયમી ધોરણે જરૂરીયાત હોવાથી જુના રદબાતલ કરવામાં આવેલ વાહનો સામે નવા વાહનો ખરીદી કરવા સને ૨૦૨૨-૨૩ ના વર્ષમાં નવી બાબત તરીકે રૂા.૦.૫૭ કરોડની સુચિત દરખાસ્ત કરવામાં આવેલ છે.

❖ પ્રોટેકશન

- **<u>વન સંરક્ષણની યોજના</u>**

જંગલમાં ગેરકાયદેસર કપાણ ઉપર નિયંત્રણ લાવવા, વન વિસ્તારમાં જંગલોની હદ સહેલાઇથી જાણી શકાય તે માટે તથા અનઅધિકૃત અતિક્રમણ ન થાય તે માટે હદ નિશાન (બાણ) તૈયાર કરવા, જંગલોમાં દવ લાગતા અટકે તે માટે દવ ટુકડીની રચના કરવી, જંગલમાં એકબીજાનો સંપર્ક સાધવા વાયરલેસ સેટ તથા વોકી-ટોકીથી સજ્જ કરીને વન સંરક્ષણની કામગીરી સુદૃઢ બનાવવાનો આ યોજનાનો મુખ્ય હેતુ છે. વૃક્ષ છેદન અંગે લોકોની ફરિયાદો અંગે તપાસ કરવા અને જંગલ સંરક્ષણની કામગીરી પર ચાંપતી નજર રાખવા ખાતાની મુખ્ય કચેરીમાં પ્રોટેકશન એકમની રચના પણ કરવામાં આવે છે. વૃક્ષ છેદન અટકાવવા તેમજ દવને કાબુમાં લેવા માટે સ્થાનિક લોકોનો સહકાર લેવામાં આવે છે. જંગલની હદ નકકી કરવા માટે સીમાંકન અને બાણો બનાવવા પણ આ યોજનાનો હેતુ છે. આમ વન સંરક્ષણની કામગીરીને સુદ્દઢ અને વેગવંતી બનાવવામાં આવે છે. આ કામગીરી માટે સને ૨૦૨૧-૨૨માં કુલ રૂા.૪૫૧૪.૭૨ લાખની જોગવાઇ કરવમાં આવેલ. જયારે સને ૨૦૨૨-૨૩ ચાલુ બાબતમાં રૂા.૨૫૭૩.૦૦ લાખની જોગવાઇ સુચિત કરવામાં આવેલ છે.

❖ પ્રોટેકશનની સૂચિત નવી બાબતો

➢ આધુનીક ટેકનોલેજી દ્વારા વન સંરક્ષણની કામગીરી સુદ્રઢ બનાવવી

વનોના રક્ષણ અંતર્ગત ક્ષેત્રીય સ્ટાફ માટે આધુનિક ટેકનોલોજી અનુરૂપ સંદેશાવ્યહાર ઝડપી રહે તેમજ કોમ્યુનિકેશનનું નેટવર્ક સુદ્રઢ બને તે હેતુ વોકી-ટોકી તેમજ બેઝ સ્ટેશનથી સુસજ્જ માળખાની તાતી જરુરીયાત હોઇ ઉકત સાધનોની ખરીદી,વન વિસ્તારમાં સંવેદનશીલ જગ્યાઓમાં ફરજ બજાવતા ક્ષેત્રીય કર્મચારી/અધિકારી ઉપર ઘર્ષણના બનાવો અવારનવાર બનતા હોઇ4 તેઓના આત્મરક્ષણ હેતું રિવોલ્વર/શોટગન(હથિયારો) ની ખરીદી, તથા આધુનિક પદ્ધતિથી વનોનું નિરિક્ષણ થઇ શકે તે હેતું સર્વેલન્સ ડ્રોન્સની ખરીદી કરવા માટે સને ૨૦૨૨-૨૩માં નવી બાબત તરીકે સુચિત રૂ.૩.૦૦ કરોડની દરખાસ્ત કરવામાં આવેલ છે.

❖ સામાજીક વનીકરણ યોજના

➢ સમુહ વન નિર્માણ સામાજીક વનીકરણ યોજના

સામાજીક વનીકરણ યોજના હેઠળ લોકોને બળતણ અને નાના ઇમારતી લાકડાની જરૂરીયાત તેમજ વૃક્ષ ઉત્પાદનથી લોકોને સહાયક રોજી અને આવક મળે તે હેતુથી યોજના અમલમાં છે. આ યોજના હેઠળ પટ્ટી વાવેતર, ગ્રામવન ,જમીન વિહોણા ખેતમજુરોની ભાગીદારીથી ફળાઉ વૃક્ષો વાવવા અને વન નિર્માણ હેઠળ વૃક્ષારોપણનું કાર્ય કરવાનું છે. સાથો સાથ વન મહોત્સવ અને વિકેન્દ્રીત નર્સરી અંતર્ગત વિભિન્ન ઉપયોગી રોપાઓ (જેવા કે,ફળાઉ ઓષધિયુકત- ,સુશોભન અને નાના ઇમારતી લાકડા) ઉછેરીને લોકોને વિતરણ તેમજ ઉર્જા બચાવના વૈકલ્પીક સાધનોની વહેંચણી, અનુસૂચિત જાતિઓ માટેની ખાસ અંગભુત યોજના હેઠળ ,આર.ડી.એફ.એલ .પ્લામન્ટેશન, શાળા ,કિસાન નર્સરી ,ફળાઉ રોપા ઉછેર તથા ખાસ ઔષધિય રોપાના વાવેતર કરવામાં આવે છે. આ યોજના હેઠળ વન વિસ્તાર બહાર વૃક્ષ ઉછેરની વિભિન્ન પ્રવૃતિઓ અને વિતરણ પ્રવૃતિઓ માટે વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨માં કુલ રૂ.૨૮૨૮૮.૨૧ લાખની જોગવાઇ કરવામાં આવેલ. જે પૈકી સામાન્ય વિસ્તાર રૂ.૧૮૩૫૫.૯૦ લાખ આદિવાસી વિસ્તાર માટે રૂ.૫૧૩૫.૫૩ લાખ અને એસ.સી.પી .વિસ્તાર માટે રૂ.૪૭૯૬.૭૮ લાખ જોગવાઇ કરવામાં આવેલ. જયારે વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ ચાલુ બાબતમાં રૂ.૨૯૪૭૧.૯૫ લાખની સુચિત જોગવાઇ જે પૈકી સામાન્ય વિસ્તાર રૂ.૧૯૩૭૧.૯૫ લાખ આદિવાસી વિસ્તાર માટે રૂ.૫૦૦૦.૦૦ લાખ અને એસ.સી.પી.વિસ્તાર માટે રૂ.૫૧૦૦.૦૦ લાખ જોગવાઇ કરવામાં આવેલ છે.

➢ <u>વૃક્ષ ખેતીની યોજના</u>

વન બહારના વિસ્તારોમાં વૃક્ષ આચ્છાદિત વિસ્તારોમાં વધારા ઉપર ભાર મુકી પર્યાવરણ સ્થિરતા અને પરિસરિય સંતુલન જળવાઇ રહે તે માટે સ્થાપિત કરવામાં સફળતા મળી શકે તેમ છે. ભારત સરકારે પણ આ બાબતે મહત્વપૂર્ણ રાજયમાં વૃક્ષ આચ્છાદીત વિસ્તારમાં વધારો કરવા તેમજ ખેડૂતોની જમીનમાંથી લોકોને સારી આવક મળી રહે તે હેતુસર ગુજરાત સરકારે વૃક્ષ ખેતી યોજના અમલમાં મુકવા વિચારેલ છે .આ યોજના હેઠળ વન વિભાગ અને ખેડૂતોનો ફાળો મેળવી વૃક્ષઉછેર માટે કામગીરી હાથ ધરવામાં આવશે .જીંવત રોપાને આધારે ખેડૂતોને સહાય આપવા સૂચવવામાં આવેલ છે. આ યોજના માટે સને ૨૦૨૧-૨૨માં રૂા.૧૦૩૬.૪૪ લાખની જોગવાઇ કરવામાં આવેલ છે. જ્યારે સને ૨૦૨૨-૨૩માં રૂા.૧૦૯૧.૬૦ લાખની જોગવાઇ સુચિત કરવામાં આવેલ છે.

➢ <u>એગ્રો ફોરેસ્ટ્રી (કેન્દ્રિય પુરસ્કૃત યોજના ૬0% ૪0%)</u>

સદરહુ યોજના સને-૨૦૧૭-૧૮ ના વર્ષથી ચાલુ થયેલ છે .જેમાં સને ૨૦૨૧-૨૨ના વર્ષ માટે સામાન્ય જોગવાઇ રૂા.૧૧૦૬.00 લાખ આદિવાસી માટે રૂા.૨૬0.૫0 લાખ તથા એસ.સી.પી. માટે રૂા.૧૨૭.૮૭ લાખ મળી કુલ રૂા.૧૪૯૪.૩૭ લાખની જોગવાઇ કરવામાં આવેલ હતી. સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષ માટે સામાન્ય જોગવાઇ રૂા.૮૧૧.00 લાખ આદિવાસી માટે રૂા.૧૯0.00 લાખ તથા એસ.સી.પી.માટે રૂા.૯૩.00 લાખ મળી કુલ રૂા.૧૦૯૪.00 લાખની જોગવાઇ કરવામાં આવેલ છે . જેમાં એગ્રો ફોરેસ્ટ્રીની કામગીરી હાથ ધરાનાર છે.

➢ <u>નેશનલ બામ્બુ મિશન (કેન્દ્રિય પુરસ્કૃત યોજના ૬0% ૪0%)</u>

સરકારી અને ખાનગી માલીકીની જમીનોમાં વાંસના વાવેતર હેઠળનો વિસ્તાર વધારવા ખેતીની આવકને પુરક બનાવવા અને આબોહવા પરિવર્તનની સ્થિતિ સ્થાપકતા તેમજ ઉદ્યોગોની ગુણવત્તા યુકત કાચી સામગ્રીની ઉપલબ્ધતા માટે ફાળો આપવા .વાંસના વાવેતરને મુખ્યત્વે ખેડુતોના ખેતરો, મકાનો, સમુદાયની જમીનો, ખેતીલાયક બિન ઉપયોગી જમીન અને સિંચાઇ નહેરો, જળ સંસ્થાઓ વગેરેમાં પ્રોત્સાહન આપવામાં આવશે .ઉત્પાદન વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા માટે, ભારતમાં અંડર વિકસિત વાંસ ઉદ્યોગને કાયાકલ્પ કરવો. ઉત્પાદન, બજારની માંગ સુધી વાંસ ક્ષેત્રના વિકાસ માટે કૌશલ્ય વિકાસ, ક્ષમતા નિર્માણ, જાગૃતિ પેદા કરવા માટે પ્રોત્સાહન આપવું. વાંસના ઉત્પાદનોની આયાત પરની નિર્ભરતા ઓછી થઇ શકે. ઉદ્યોગ માટે ધરેલું. કાચા માલની અનુત્પાદકતા અને યોગ્યતા, જેથી વૃદ્ધિ થાય.

જેમાં સને ૨૦૨૧-૨૨ના વર્ષે કુલ રૂા.૧૨૭૫.૩૭ લાખની જોગવાઇ કરવામાં આવેલ જે પૈકી સામાન્ય જોગવાઇ રૂા.૭૬૫.૨૨ લાખ, આદિવાસી માટે રૂા.૩૮૨.૬૧ લાખ તથા એસ.સી.એસ.પી માટે રૂા.૧૨૭.૫૪ લાખ જોગવાઇ કરવામાં આવેલ હતી. જયારે સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષમાં ચાલુ બાબતમાં કુલ રૂા.૯૭૦.૦૦ લાખની જોગવાઇ છે. જે પૈકી સામાન્ય વિસ્તાર માટે રૂા.૧૫૮૨.૦૦ લાખ, આદિવાસી વિસ્તાર માટે રૂા.૨૯૧.૦૦ લાખ તથા એસ.સી.એસ.પી વિસ્તાર માટે રૂા.૯૭.૦૦ લાખ જોગવાઇ કરવામાં આવેલ છે.

- **<u>વનચેતના કેન્દ્રનુ બાંધકામ અને નવીનીકરણ</u>**

રાજયમાં સામાજીક નવીકરણ હેઠળ કુલ-૨૫ વનચેતના કેન્દ્રો આવેલ છેવન ચેતના કેન્દ્રમાં વિભિન્ન યોજનાઓ વિશે સમયાંતરે શિબિરો ગોઠવી ખેડુત ભાઇઓ તેમજ લોકોને સામાજીક વનીકરણ શાખાની તમામ યોજનાઓ અંગે વિસ્તૃત અને વ્યાપક લોક સંપર્ક દ્વારા માહિતી પુરી પાડવામાં આવે છે. જેથી એ લોકો વન વિસ્તાર બહારના વિસ્તારોમાં પર્યાવરણની જાળવણી માટે મોટા પાયા પર વૃક્ષારોપણ કરવા પ્રેરાય છે. મહિસાગર ખાતે નવું વનચેતના કેન્દ્રના બાંધકામ માટે સુચિત રૂા.૧.૦૦ કરોડની દરખાસ્તો કરેલ છે.

- **<u>કચેરીઓનું અને કવાટર્સનું બાંધકામ (બોટાદ ખાતે)</u>**

વિભાગીય કચેરીનું પુનઃગઠન થયેલ ગીર સોમનાથ અને બોટાદ ખાતે નાયબ વન સંરક્ષકશ્રી, સામાજીક વનીકરણ વિભાગની કચેરી-૨ તથા નાયબ વન સંરક્ષકશ્રીનું કવાર્ટર-૨ ના બાંધકામની કામગીરી માટે સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષમાં નવી બાબત તરીકે સુચિત રૂા.૧.૫૦ કરોડની દરખાસ્ત કરેલ છે.

- **<u>નવા વાહનોની ખરીદી (સા.વ.યો)</u>**

ક્ષેત્રીય કામગીરી માટે વાહનો વન વિસ્તારના કાચા ઉબડ ખાબડ રસ્તાઓ ઉપર ચલાવવાના થતા હોવાથી ભાડે વાહનો ઉપલબ્ધ થતા નથી તેમજ વાહનો ભાડે રાખવાથી સરકારશ્રીને વધારે ખર્ચ આવે તેમ હોવાથી જુના વાહનો રદબાતલ કરી નવા વાહનોની ખરીદી માટે સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષમાં નવી બાબત તરીકે સુચિત રૂા.૦.૧૪ કરોડની દરખાસ્ત કરેલ છે.

- **<u>કાયમી નર્સરીનું આધુનિકરણ</u>**

સામાજીક વનીકરણ હસ્તકની કાયમી નર્સરીઓને આધુનિક કરવા તથા ઉર્જાના બિન પરંપરાગત સ્ત્રોતોનો ઉપયોગ અને વીજળીનો બચાવ અને સાથે પ્રદુષણમાં ઘટાડો કરવાના હેતુસર કાયમી ૧૦ નર્સરીઓને આધુનિક કરી નર્સરીઓ માટે સોલર લાઇટ અને પમ્પ ખરીદી કરવા માટે સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષમાં નવી બાબત તરીકે સુચિત રૂા.૦.૫૦ કરોડની દરખાસ્ત કરેલ છે.

❖ સંશોધન અને તાલીમ

➢ પ્રકૃતિ શિક્ષણ

પ્રકૃતિ શિક્ષણની પ્રવૃતિ રાજયના વન વિભાગ ધ્વારા નેચર કલબો,પ્રકૃતિ મંડળો, વર્લ્ડ વાઈલ્ડ લાઇફ ફંડ જેવી સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ તથા ગીર ફાઉન્ડેશન સાથે રહીને ચલાવવામાં આવે છે. વન વિભાગે કિસાનોને વૃક્ષ ઉછેર માટે પ્રેરિત કરવા કિસાન શિબિર,નવી પેઢીને પ્રકૃતિ પ્રેમ જગાડવા પર્યાવરણ પ્રકૃતિ શિક્ષણ શિબિર,રાજયના આગેવાનો, પર્યાવરણવાદીઓ,નિર્ણયકર્તાઓ તથા પ્રોફેસરોને માહિતગાર કરવા સંસ્કરણ અભ્યાસક્રમો અને વન ખાતાના સ્ટાફને લોકાભિમુખ અભિગમ કેળવવા તેમજ તાંત્રીક બાબતોથી માહિતગાર કરવા કિસાન શિબિર, પ્રાકૃતિક શિક્ષણ શિબિર યોજવામાં આવે છે.

➢ સંશોધન અને તાલીમ યોજના

વન ખાતાની ઘણી યોજનાઓના અમલ અને પ્રવૃતિઓના સંચાલન માટે તાલીમબધ્ધ કર્મચારીઓની જરૂર હોય છે.તાંત્રીક લાયકાત ધરાવતા કર્મચારી વર્ગ સિવાય વન વિકાસ અને વ્યવસ્થા અંગેની યોજનાઓ સફળ બનાવવી મુશ્કેલ બની જાય છે. આથી કર્મચારી વર્ગની તકનીકી તાલીમ માટેની યોજના મંજુર થઇ છે. આ યોજનાનો ઉદેશ વન ખાતાના કર્મચારી વર્ગને તાલીમ આપવાનો છે.

સંશોધન એ વિજ્ઞાન અને વિકાસનો પાયો છે. વન વિસ્તારની ઉત્પાદકતા વધારવાના માર્ગ શોધી કાઢવા વન નિર્માણનું સંશોધન કરાવવુ જરૂરી છે. તેમજ સંશોધનની અનેક વિવિધ રીતોથી જંગલ ઉછેરની વિવિધ યોજનાઓમાં મદદરૂપ થવાનો હેતુ છે. આ યોજના હેઠળ સને ૨૦૨૧-૨૨ના વર્ષમાં રૂા.૪૪૯૭.૧૦ લાખની જોગવાઇ કરવામાં આવેલ હતી. સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષ માટે કુલ રૂા.૪૩૧૬.૪૪ લાખની સુચિત જોગવાઇ કરવામાં આવેલ છે.

❖ જે.બી.આઇ.સી .

➢ ગુજરાત વાનીકી વિકાસ પરિયોજના ફેઝ-૨

વર્ષ ૨૦૦૭-૦૮ થી જાપાન ઇન્ટરનેશનલ કો-ઓપરેશન એજન્સી સહાયિત ગુજરાત વાનીકી પરીયોજના (જી.એફ.ડી.પી) ગુજરાત રાજયમાં અમલમાં મુકાયેલ છે. આ પ્રોજેકટનો સમયગાળો વર્ષ ૨૦૦૭-૦૮ થી ૨૦૧૪-૧૫ સુધી કુલ આઠ(૮)વર્ષનો હતો. આ પરિયોજનાની કુલ જોગવાઇ રૂા.૮૩૦૨૭.00 લાખની હતી. વૈશ્વિક વિનિમય દરના કારણે રહેતી બચતમાંથી

રૂ.૧૭૯૫૦.૦૦ લાખની વધારાની મંજુર થયેલ કામગીરી સાથે પ્રોજેકટ માર્ચ-૨૦૧૭ સુધી લંબાવવામાં આવેલ છે. આ પરિયોજનાઓ મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય પાંખા થયેલા વનોને પુનઃસ્થાપિત કરવાનું તેમજ વન ઉપર આધારિત લોકોની આજીવિકામાં ટકાઉ વન વ્યવસ્થાપન દ્વારા વધારો/સુધારો કરવાનું અને તેઓને સશિક્તિકરણ કરી, પર્યાવરણમાં સુધારો તેમજ ગરીબી દુર કરવાનો છે. વર્ષ ૨૦૦૭-૦૮ થી જાપાન ઇન્ટરનેશનલ કો-ઓપરેશન એજન્સી સહાયિત ગુજરાત વન વિકાસ પરિયોજના મારફત સંયુકત વન વ્યવસ્થાપન સંશોધન અને વિકાસને આંતરમાળખાકીય સગવડો પુરી પાડીને જંગલ તથા બિનજંગલ વિસ્તારમાં જુદા જુદા વાવેતરના મોડેલો હેઠળ ૧૭૨૪૫૬ હેકટરના વિસ્તારમાં વાવેતર કરવાનો, વન્યપ્રાણી સંરક્ષણ અને વિકાસ તેમજ સામુહિક આદિવાસી વિકાસ માટેનો પરિયોજનાનો મુખ્ય હાર્દ છે .આ પ્રોજેકટ હેઠળ વર્ષ ૨૦૧૬-૧૭ સધી ૧૭૨૪૫૬ હેકટર વાવેતરો થયેલ છે તથા પરિયોજના અંતર્ગત વર્ષ ૨૦૧૬-૧૭ના હિસાબ ખર્ચ ભૌતિક/નાણાંકીય સિધ્ધી તેમજ સને-૨૦૧૭-૧૮, સને-૨૦૧૮-૧૯, સને ૨૦૧૯-૨૦ .સને ૨૦૨૦-૨૧ સને ૨૦૨૧-૨૨ તથા સને ૨૦૨૨-૨૩ની સુચિત જોગવાઇ નીચે મુજબ છે.

(રૂ.લાખમાં)

વર્ષ	નાણાંકીય જોગવાઇ	થયેલ ખર્ચ	વાવેતર લક્ષ્યાંક (હે)	સિધ્ધી (હે)
૨૦૧૬-૧૭	૭૫૯૧.૧૧	૩૯૦૯.૪૮	૧૦૮૧૦	૧૦૮૧૦
૨૦૧૭-૧૮	૪૬૨૦.૦૭	૨૩૨૨.૪૨	૧૭૨૪૫૬ હે. ની જાળવણી	
૨૦૧૮-૧૯	૧૪૧.૧૦	૧૩૫.૮૭	જાળવણી	
૨૦૧૯-૨૦	૧૩૮.૦૦	૫૩.૧૨	જાળવણી	
૨૦૨૦-૨૧	૮૩૫.૦૦	૫૫.૭૭	જાળવણી	
૨૦૨૧-૨૨	૨૪૭૦.૦૦	૧૭.૧૩ (૦૧/૨૦૨૨)	જાળવણી	
૨૦૨૨-૨૩	૫૨૫૮.૦૦	(સુચિત)	-	

❖ જમીન

➢ વળતર વનીકરણ:

સને-૧૯૮૦ પહેલાના ૨૧૦૮૨.૩૩ હેકટર જંગલ જમીન પરના બિનઅધિકૃત ખેડાણો નિયમીત કરવા ભારત સરકારશ્રીએ આપેલ મંજુરીની શરત મુજબ રાજય સરકારશ્રી ધ્વારા ૨૯૯૭૦ હે. જંગલ વિસ્તારમાં પાંચ વર્ષમાં વળતર વનીકરણની કામગીરી પુર્ણ કરવાની રહેતી હતી.

મંજુરીની શરતો મુજબ સને ૧૯૯૫-૧૯૯૬ થી શરૂ કરીને ૨૦૧૪-૧૫નાં વર્ષ સુધીમાં કુલ ૨૯૭૭૦ હેકટર વિસ્તારમાં વળતર વનીકરણની કામગીરી પુર્ણ કરવામાં આવેલ છે. સને ૨૦૨૧-૨૨ માટે રૂા.૨૦૦.૦૦ લાખની જોગવાઇ કરવામાં આવેલ હતી. જયારે સને ૨૦૨૨-૨૩ માટે રૂા.૧૭૦.૦૦ લાખની સુચિત જોગવાઇ કરવામાં આવેલ છે.

➢ ગુજરાત સ્ટેટ કેમ્પા પ્રોજેકટ

ગુજરાત સ્ટેટ કેમ્પા પ્રોજેકટની કામગીરી સને ૨૦૨૦-૨૧ના વર્ષમાં શરૂ કરવામાં આવેલ. આ પ્રોજેકટ દ્વારા પર્યાવરણમાં સુધારો, વનોની જાળવણી, ભુર્ગભ જમીનમાં પાણીના સ્રોતમાં વધારો કરવાની જેનાથી ભેજ ટકી રહેવાથી જંગલને ફાયદો થશે. વન્યજીવોની સુરક્ષા, અંતરિયાળ વન વિસ્તાર તથા અન્ય સ્થળે ફરજ બજાવતા અધિકારી/કર્મચારીઓને રહેઠાણની સુવિધા મળશે. પર્યાવરણમાં સુધારો, વિસ્તારના લોકોને રોજગારી મળતા સ્થળાંતરમાં ઘટાડો, વન-ગુનાઓમાં ઘટાડો વગેરે પ્રકારની કામગીરી કરવા માટે સને ૨૦૨૧-૨૨ માટે રૂા.૧૮૨૦૦.૦૦ લાખની જોગવાઇ કરવામાં આવેલ હતી. જયારે સને ૨૦૨૨-૨૩ માટે રૂા.૧૫૧૯૮.૦૦ લાખની સુચિત જોગવાઇ કરવામાં આવેલ છે.

❖ આઇ.ટી .સંલગ્ન નવી બાબતની યાદી

➢ જુદા જુદા સોફ્ટવેર પેકેજ વેબ પોર્ટલ

નાગરીક અને લાભાર્થીઓને સુવિધા માટે તે મને મહત્તમ લાભ ઝડપી મળે તેવા હેતુસર આઇસીટી અને ઇ-ગવર્નન્સની પોલીસીને પ્રોત્સહન આપવા ગુજરાત રાજય તથા ગુજરાત વન વિભાગમાં જુદા જુદા આઇ.ટી.રીલેટેડ પ્રોજેકટો ઇ-ગવર્નન્સ માટે ઇનીસીએટીવ લેવામાં આવેલ છે. જેનું ઓનલાઇન પ્લેટફોર્મ પુરૂ પાડી શકાય ગુજરાત વન વિભાગ વધુ કાર્યક્ષમતાથી ડીજીટલ સેવાઓ પુરી પાડી શકાય તે માટે નવી વેબ એપ્લીકેશન, વેબ પોર્ટલ, મોબાઇલ એપ્લીકેશન

ડેવલપ થવા તથા ટેબલેટ તેમજ અન્ય આઇ.ટી.રીલેટેડ હાર્ડવેરની ખરીદી અને ડેવલોપમેન્ટની કામગીરી કરવાની થાય છે. જે માટે સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષ માટે નવી બાબત તરીકે રૂા ૦.૧૦ કરોડની જોગવાઇ કરેલ છે.

તા.૦૪.૦૨.૨૦૨૨ (સુધારેલ)

<u>વન ખાતાનું વહીવટી માળખું</u>

1. અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક અને હેડ ઓફ ફોરેસ્ટ ફોર્સ, ગુજરાત રાજય, ગાંધીનગર.
2. અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, વન્ય પ્રાણી, ગુજરાત રાજય, ગાંધીનગર.
3. અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, વન્ય પ્રાણી, ગુજરાત રાજય, ગાંધીનગર
4. અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, વિકાસ વ્યવસ્થા, ગુજરાત રાજય, ગાંધીનગર.
5. અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, વહીવટ અને આઇ.ટી., ગુજરાત રાજય, ગાંધીનગર.
6. અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ, ગુજરાત રાજય, ગાંધીનગર.
7. અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, નાણાંકીય વ્યવસ્થાપન, ગુજરાત રાજય, ગાંધીનગર.
8. અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, જમીન, ગુજરાત રાજય, ગાંધીનગર.
9. અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, સંશોધન અને તાલીમ, ગુજરાત રાજય, રાજપીપળા.
10. અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, મોનીટરીંગ અને ઇવેલ્યુશન, ગુજરાત રાજય, ગાંધીનગર.
11. અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, મનરેગા, ગુજરાત રાજય, ગાંધીનગર.
12. અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, પી.એમ.યુ., ગુજરાત રાજય, ગાંધીનગર.
13. મુખ્ય વન સંરક્ષક, તકેદારી, ગુજરાત રાજય, ગાંધીનગર.
14. મુખ્ય વન સંરક્ષક, આયોજન, ગુજરાત રાજય, ગાંધીનગર .

<u>અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, વન્ય પ્રાણી, ગુજરાત રાજય, ગાંધીનગર</u> .

1. અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક વન્ય પ્રાણી, ગુજરાત રાજય, ગાંધીનગર.
2. વન સંરક્ષક, વન્યપ્રાણી, ક્રાઇમ સેલ, ગાંધીનગર.
3. વન સંરક્ષક, વન્ય પ્રાણી, ગાંધીનગર.
4. મદદનીશ વન સંરક્ષક, વન્યપ્રાણી, ગાંધીનગર

<u>મુખ્ય વન સંરક્ષક, મરીન નેશનલ પાર્ક, જામનગર</u>.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, મરીન નેશનલ પાર્ક, જામનગર .

મુખ્ય વન સંરક્ષક, વન્ય પ્રાણી વર્તુળ, જુનાગઢ.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, ગીર(પશ્ચીમ)વિભાગ, જુનાગઢ.
2. નાયબ વન સંરક્ષક, ગીર(પુર્વ)વિભાગ, ધારી.
3. નાયબ વન સંરક્ષક, સાસણ .
4. નાયબ વન સંરક્ષક, પોરબંદર.
5. નાયબ વન સંરક્ષક, ગીર વન્ય પ્રાણી ટાસ્ક ફોર્સ, જુનાગઢ .
6. નાયબ વન સંરક્ષક, શેત્રુંજી-પાલીતાણા .
7. નિયામક, સકકરબાગ પ્રાણી સંગહાલય, જુનાગઢ.
8. મદદનીશ વન સંરક્ષક, વેળાવદર કાળીયાર રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન, ભાવનગર.

વન સંરક્ષક, વન્ય પ્રાણી વર્તુળ, ગાંધીનગર .

1. નાયબ વન સંરક્ષક, બનાસકાંઠા વિભાગ, પાલનપુર.
2. નાયબ વન સંરક્ષક, ધુડખર અભ્યારણ્ય, ધાંગધ્રા.
3. નાયબ વન સંરક્ષક, નળસરોવર પક્ષી અભ્યારણ્ય, સાણંદ .
4. અધિક કલેકટર, ધુડખર અભયારણ્ય (સર્વે અને સેટલમેન્ટ), સુરેન્દ્રનગર.

વન સંરક્ષક, વન્ય પ્રાણી વર્તુળ, વડોદરા.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, નર્મદા વન વિભાગ, રાજપીપળા.
2. નાયબ વન સંરક્ષક, વન્ય પ્રાણી વિભાગ, વડોદરા.

અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, વિકાસ અને વ્યવસ્થા, ગુ.રા., ગાંધીનગર.

1. મુખ્ય વન સંરક્ષક ફોરેસ્ટ પ્રોટેકશન, ગાંધીનગર.
2. વન સંરક્ષક, વિકાસ અને વ્યવસ્થા, મુખ્ય મથક, ગાંધીનગર.
3. નાયબ વન સંરક્ષક, પ્રોટેકશન ગાંધીનગર.
4. મદદનીશ વન સંરક્ષક, પ્રોટેકશન, ગાંધીનગર .

મુખ્ય વન સંરક્ષક, વન વર્તુળ, ગાંધીનગર .

1. નાયબ વન સંરક્ષક, ગાંધીનગર
2. નાયબ વન સંરક્ષક, સાબરકાંઠા વિભાગ, હિમંતનગર.
3. નાયબ વન સંરક્ષક, અરવલ્લી વિભાગ, મોડાસા.

મુખ્ય વન સંરક્ષક, વન વર્તુળ, જુનાગઢ.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, વન વિભાગ, જુનાગઢ.
2. નાયબ વન સંરક્ષક, વન વિભાગ, જામનગર.
3. નાયબ વન સંરક્ષક, વન વિભાગ, ભાવનગર.
4. નાયબ વન સંરક્ષક, વન વિભાગ, સુરેન્દ્રનગર.
5. નાયબ વન સંરક્ષક, વન વિભાગ, મોરબી .

મુખ્ય વન સંરક્ષક, વન વર્તુળ, કચ્છ-ભુજ.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, વન વિભાગ, કચ્છ-ભુજ (પુર્વ)
2. નાયબ વન સંરક્ષક, વન વિભાગ, કચ્છ-ભુજ(પશ્ચીમ)
3. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વિભાગ, કચ્છ-ભુજ.
4. નાયબ વન સંરક્ષક, વન વિભાગ, પાટણ .
5. નાયબ વન સંરક્ષક, બન્નીગ્રાસ લેન્ડ, કચ્છ-ભુજ.

મુખ્ય વન સંરક્ષક, વન વર્તુળ, વડોદરા.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, બારીયા.
2. નાયબ વન સંરક્ષક, છોટાઉદેપુર.
3. નાયબ વન સંરક્ષક, મહિસાગર વન વિભાગ, લુણાવાડા.
4. નાયબ વન સંરક્ષક, ગોધરા.

મુખ્ય વન સંરક્ષક, વન વર્તુળ, વલસાડ.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, ડાંગ(ઉત્તર)આહવા .
2. નાયબ વન સંરક્ષક, ડાંગ(દક્ષિણ) , આહવા .
3. નાયબ વન સંરક્ષક, વલસાડ(ઉત્તર), વલસાડ .
4. નાયબ વન સંરક્ષક, વલસાડ (દક્ષિણ), વલસાડ.

મુખ્ય વન સંરક્ષક, વન વર્તુળ, સુરત .

1. નાયબ વન સંરક્ષક, સુરત.
2. નાયબ વન સંરક્ષક, વ્યારા.
3. મદદનીશ વન સંરક્ષક, પેટા વન વિભાગ, ભરૂચ.

અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ, ગુ.રા., ગાંધીનગર .

1. વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ, ગુ.રા., ગાંધીનગર .

વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વર્તુળ, અમદાવાદ .

1. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વિભાગ, અમદાવાદ.
2. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વિભાગ, નડિયાદ.
3. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વિભાગ, સુરેન્દ્રનગર.
4. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વિભાગ, આણંદ .

વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વર્તુળ, ભરૂચ .

1. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વિભાગ, ભરૂચ .
2. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વિભાગ, નવસારી .
3. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વિભાગ, સુરત .
4. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વિભાગ, નર્મદા-રાજપીપળા.
5. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વિભાગ, વલસાડ

વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વર્તુળ, રાજકોટ.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વિભાગ, દેવભુમિ દ્વારકા-જામખંભાળીયા.
2. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વિભાગ, બોટાદ.
3. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વિભાગ, રાજકોટ .
4. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વિભાગ, અમરેલી.
5. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વિભાગ, ગીર સોમનાથ-વેરાવળ.

વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વર્તુળ, મહેસાણા.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વિભાગ, મહેસાણા.
2. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વિભાગ, બનાસકાંઠા-પાલનપુર.
3. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વિભાગ, સાબરકાંઠા-હિમંતનગર.

વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વર્તુળ, ગોધરા.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વિભાગ, વડોદરા .
2. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વિભાગ, ગોધરા.
3. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજીક વનીકરણ વિભાગ, દાહોદ.

અધિક અગ્ર વન સંરક્ષક, સંશોધન અને તાલીમ, ગુ.રા., રાજપીપળા.

1. વન સંરક્ષક, સંશોધન, ગાંધીનગર.
2. વન સંરક્ષક, સિલ્વા, રાજપીપળા.
3. પ્રિંસિપાલ, GFRC રાજપીપળા.
4. નાયબ વન સંરક્ષક, સંશોધન, ગાંધીનગર.
5. નાયબ વન સંરક્ષક, પી.એલ.ઓ, ગાંધીનગર.
6. નાયબ વન સંરક્ષક, તાલીમ, ગાંધીનગર.
7. નાયબ વન સંરક્ષક, પ્રસારણ, ગાંધીનગર.
8. નાયબ વન સંરક્ષક, F.T.C., કાકરાપાર.

વન સંરક્ષક, સિલ્વા, રાજપીપળા.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, વન વિજ્ઞાન તાલીમ કેન્દ્ર, કાકરાપાર.

અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, વહીવટ અને આઇ.ટી., ગુ.રા., ગાંધીનગર.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, વહીવટ, ગાંધીનગર.
2. મદદનીશ વન સંરક્ષક, વહીવટ, ગાંધીનગર.
3. નાયબ નિયામક, આઇ.ટી., ગાંધીનગર.

અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, નાણાંકીય વ્યવસ્થાપન, ગુ.રા., ગાંધીનગર.

1. વન સંરક્ષક(હિસાબ), ગાંધીનગર.
2. કાર્યપાલક ઇજનેર,(વન), ગાંધીનગર.

અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, મોનીટરીંગ અને ઈવેલ્યુશન, ગુ.રા., ગાંધીનગર.

1. વન સંરક્ષક, મોનીટરીંગ, ગાંધીનગર.
2. નાયબ વન સંરક્ષક, મોનીટરીંગ, ગાંધીનગર.
3. નાયબ વન સંરક્ષક, મોનીટરીંગ અને ઇવેલ્યુએશન, ગાંધીનગર.
4. નાયબ વન સંરક્ષક, પીપીએમઇ, ગાંધીનગર.
5. નાયબ નિયામક, આંકડા, ગાંધીનગર.

અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, જમીન, ગુ.રા., ગાંધીનગર.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, જમીન, ગાંધીનગર.

અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, પી.એમ.યુ., ગુ.રા., ગાંધીનગર.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, પી.એમ.યુ .ગાંધીનગર.

મુખ્ય વન સંરક્ષક, આયોજન, ગુ.રા., ગાંધીનગર.

1. મુખ્ય વન સંરક્ષક, આયોજન વર્તુળ, સુરત.
2. મુખ્ય વન સંરક્ષક, આયોજન વર્તુળ, વડોદરા.
3. વન સંરક્ષક, આયોજન વર્તુળ, જુનાગઢ.
4. મદદનીશ વન સંરક્ષક, જી.આઇ.એસ.સેલ, ગાંધીનગર .

મુખ્ય વન સંરક્ષક, તકેદારી, ગુ.રા., ગાંધીનગર.

1. વન સંરક્ષક, તકેદારી, ગુ.રા.,ગાંધીનગર.
2. મદદનીશ વન સંરક્ષક, તકેદારી ગુ.રા.ગાંધીનગર .

ગુજરાતરાજ્ય વન વિકાસ નિગમ લિમિટેડ, વડોદરા

ગુજરાત રાજય વન વિકાસ નિગમ લિમિટેડ, વડોદરા

૭૮" ,વનગંગા ,"અલકાપુરી ,વડોદરા.

પ્રસ્તાવના:

ગુજરાત રાજય વન વિકાસ નિગમ લિમિટેડ તેની કામગીરીનું ૪૫મું વર્ષ ૩૧-૦૩-૨૦૨૨ના રોજ પુરૂ કરશે. અનુસૂચિત વિસ્તારની ગૌણ વન પેદાશની કામગીરી ગ્રામ પંચાયતો વતી સને ૨૦૦૬ ના વન અધિકાર કાયદા તથા પેસા નિયમો-૨૦૧૭ અનુસાર નિગમ આ કામગીરી કરી રહેલ છે. તેમજ પાનમ નીલગીરી કલોનલ વાવેતર, ધનવતરી બ્રાન્ડ હેઠળ મધ તથા આયુર્વેદીક ઔષધિનું વેચાણ, ઈકો ટુરીઝમ, સરકારી ખાતા તથા અર્ધ સરકારી વિભાગોમાં ઈન્ટીરીયર, ફર્નિચર કામોની પ્રવૃતિને કારણે નિગમની આર્થિક સધ્ધરતામાં નોંધપાત્ર વધારો થયો છે અને નિગમ ફરીથી ઉત્તરોતર પ્રગતિ કરી રહેલ છે.

નિગમ દ્વારા નીચે મુજબની પ્રવૃતિઓ હાથ ધરવામાં આવે છે.

૧. સહકારી સંસ્થાઓ / આદિવાસીઓને પ્રોત્સાહન / સીધા ખરીદ કેન્દ્રો મારફતે ગૌણ વન પેદાશોના એકત્રીકરણ, સંગ્રહ અને નિકાલની વ્યવસ્થા

વનવાસીઓને તથા સમાજના નબળા વર્ગને શોષણમુકત કરવા અને ગૌણ વન પેદાશના વ્યાપારમાંથી ખાનગી વ્યાપારીઓને દૂર કરવા એ નિગમના ઉદેશો છે. નિગમ આશ્રમશાળાઓ, સહકારી સંસ્થાઓ અને જે.એફ.એમ.સી /.એસ.એચ.જી.ગ્રુપ / સખી મંડળને એકત્રીકરણ માટે રાખવા માટે કાર્યવાહી હાથ ધરેલ છે .આદિવાસી અંતરીયાળ ગામોમાં ભરવામાં આવતા હાટમાં નિગમે "મારી દુકાન "હેઠળ પોતાના સીધા એકત્રીકરણ કેન્દ્રો શરૂ કરીને પણ એકત્રીકરણ ક્ષેત્રે સંચયકારોને તેઓની મહેનતનું પુરેપુરૂ વળતર મળી રહે તે પ્રમાણે કાર્યકરી રહેલ છે. હાલ સખી મંડળનો-૯ અને ૨૫ સહભાગી વન વ્યવસ્થા મંડળો કાર્યરત છે .નિગમે ૧૬ જેટલા પોતાના એકત્રીકરણ કેન્દ્રો શરૂ કરીને પણ એકત્રીકરણ વ્યવસ્થા ગોઠવેલ છે. તેમજ આગામી સમયમાં એમ.એફ.પી ટુ એમ.પી.હેઠળ ૪૫ જેટલા સીધા ખરીદ કેન્દ્રો ઊભા કરવાનું આયોજન કરેલ છે.

૨. ધનવંતરી પ્રોજેકટઃ

નિગમ ધ્વારા એકત્ર કરવામાં આવતી ગૌણ વન પેદાશોનો ઉપયોગ કરી ''ધનવંતરી'' બ્રાન્ડ હેઠળ આયુર્વેદીક દવાઓ બનાવવાનો પ્રોજેકટ પોર (તાલુકો વડોદરા) મુકામે શરૂ કરવામાં આવેલ છે. આ પ્રોજેકટ હેઠળ આયુર્વેદીક ઔષધોના ઉત્પાદન ઉપરાંત સ્વયં સંચાલિત મધ પ્રોસેસીંગ તથા બોટલીંગ પ્લાન્ટમાં મધનું પ્રોસેસીંગ તથા પેકીંગ કરવામાં આવે છે. ઉપરોકત વેલ્યુ એડેડ બનાવટોને જનતા તરફથી સારો પ્રતિસાદ સાંપડી રહયો છે. ગૌણ વન પેદાશ તેમજ મધ વિગેરેના લેબોરેટરી ટેસ્ટીંગ માટે લેબ સ્થાપિત કરવામાં આવેલ છે.

૩. પ્રદર્શન અને છુટક વેચાણઃ

ગૌણ વન પેદાશ તેમના ઉપભોકતાઓની વ્યાજબી ભાવે મળી રહે તેમજ આ પેદાશો અને તેના ઉપયોગથી શહેરી જનતાને માહિતગાર કરવા માટે નિગમે ગૌણ વન પેદાશોનું પ્રદર્શન અને છુટક વેચાણ ચાલુ રાખેલ છે. વડોદરા, ગાંધીનગર, અમદાવાદ,અંબાજી, જુનાગઢ, જામનગર, રાજકોટ, સુરત, ગોધરા, વાંસદા ખાતેના વેચાણ કેન્દ્રો તેમજ નિગમની વિભાગીય કચેરીએથી છુટક વેચાણ ધ્વારા ઉપભોકતાઓને ગૌણ વન પેદાશ પહોંચાડવાનું કાર્ય નિગમે ચાલુ રાખેલ છે. છુટક વેચાણ પ્રત્યે જનતાનો પ્રતિભાવ ઉત્સાહજનક છે. વડોદરા છુટક વેચાણ કેન્દ્ર ખાતે ખ્યાતનામ ચિકિત્સક ધ્વારા વિના મુલ્યે રોગ નિદાન તથા સલાહ જાહેર જનતાને પુરી પાડવામાં આવે છે.

૪. વનિલ ઉદ્યોગઃ

નિગમ ધ્વારા મુખયત્વે બિનસાગી લાકડાનો વપરાશ તેમજ આદિવાસીઓને રોજી મળી રહે તે ઉદેશથી નવસારી જીલ્લાના વાંસદા તાલુકાના નવતાડ મુકામે પછાત વિસ્તારમાં સને ૧૯૮૦-૮૧માં વનિલ ઉદ્યોગની સ્થાપના કરી છે. સદર યુનિટની લાકડુ વહેરવાની ક્ષમતા ૨૦૦૦ ઘ.મી. ની છે. પુરતી ક્ષમતાએ કામ કરવા સદર યુનિટને મોટા ઓર્ડરની જરૂર છે. પર્યાવરણ જાળવવાના હેતુસર સરકારી વિભાગોમાંથી ઉત્તરોતર લાકડાની ખરીદી ઓછી કરી અન્ય વૈકલ્પિક વસ્તુઓ જેવીકે પ્લાસ્ટીક, લોખંડ વિગેરેના ઉપયોગ પર ભાર મુકવામાં આવે છે જેના પરિણામે પણ સરકારી વિભાગો તરફથી મળતા ઓર્ડરમાં ઘણો ઘટાડો થયેલ છે. આ એકમ દ્વારા સરકારી તથા બિન -સરકારી કચેરીઓના રીનોવેશન, ઇન્ટીરીયર ડેકોરેશન તથા ફર્નિચર પુરી પાડવાની કામગીરી પર વધુ ધ્યાન

આપવામાં આવી રહ્યું છે. ઉપરોકત તમામ પ્રવૃતિઓને કારણે વનિલ ઉદ્યોગની નફાકારકતા વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨માં જળવાઈ રહેશે. તદઉપરાંત નિગમના આ એકમ દ્વારા અન્ય ફર્નિચર, બારી-બારણાં પુરા પાડવાની કામગીરી પણ હાથ ધરવામાં આવી રહેલ છે.

૫. પાનમ સિંચિત વાવેતર યોજનાઃ

આ પ્રોજેકટમાં પંચમહાલ જીલ્લાના શહેરા અને ગોધરા તાલુકાના કુલ ૫૫૮૮ હેકટર વિસ્તારનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે. આ પ્રોજેકટના મુખ્ય ઉદેશો નીચે પ્રમાણે છે.

(ક) વનોના ઘનિષ્ઠ વિકાસ અને ઉચ્ચ જાળવણી દ્વારા વનોની ઉત્પાદકતા વધારવી તેમજ પર્યાવરણની સમતુલા જાળવવામાં મદદરૂપ થવું.

(ખ) પ્રોજેકટ સમાવિષ્ટ સમગ્ર વિસ્તારમાં પાંચ વર્ષના સમયગાળા દરમ્યાન ઝડપી ઉગી શકે તેવી વન્ય પેદાશો ઉગાડવી.

(ગ) જમીનનો મહતમ ઉપયોગ કરી પછાત વિસ્તારમાં રોજગારીની તકો પ્રરી પાડવી .

૬. ઇકો-ટુરીઝમ (સરદાર સરોવર નૌકા વિહાર) :

નાણાકીય વર્ષ ૨૦૧૯-૨૦ દરમિયાન નિગમે ફેરી બોટ સેવાનું નવીન સાહસ શરૂ કરેલ છે. ઇકો-ટુરીઝમના ભાગ રૂપે કેવડીયા ખાતે સરદાર સરોવરના ડાઇક-૩ અને ૪માં ફેરી બોટ સેવા ચલાવવા સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિ.પાસેથી મળેલ મંજૂરીથી નિગમે આ યોજના આવકની વહેંચણીના ધોરણે ચલાવવા મે.યુનિફેરી સર્વિસીસ પ્રા.લિ . ગોવા સાથે એક કરાર કરેલ છે. આ યોજના સપ્ટેમ્બર-૨૦૧૯માં શરૂ કરવામાં આવી છે અને તેને કેવડીયા ખાતે સ્ટેચ્યુ ઓફ યુનિટીના સ્થળે આવતા પ્રવાસીઓનો ઘણો સારો પ્રતિસાદ મળી રહ્યો છે.

૭. ઇકો-ટુરીઝમ - વનિલ ઈકો ડેન :

નવસારી જિલ્લાના વાંસદા તાલુકા સ્થિત વનિલ ઉદ્યોગના લીલાછમ કેમ્પસમાં પ્રવાસીઓને આકર્ષવા માટે ઇકો ડેન સાઇટ વિકસાવવામાં આવી છે. જેમાં ઇકો ડેન વાઇલ્ડ લાઇફ ઝોનઇકો , સાયકલિંગ,બટરફ્લાય ઝોન,રહેવા માટે ઇકો કોટેજ,એડવેંચર ઝોન,ટ્રાઇબલ ઝોન,ટ્રેઇલટ્રેક એપ્રિલ ૨૦૨૧ થી શરૂ કરવામાં આવેલ છે.

ગુજરાત બાયોડાયવર્સિટી બોર્ડ,
ગાંધીનગર

પ્રસ્તાવના:

ઘટતી જતી જૈવિક વિવિધતાની જાળવણી અંગે જૂન, ૧૯૯૨માં બ્રાઝિલનાં રીયો-ડી-જાનેરો ખાતેના અર્થ સમીટ દરમ્યાન ભાગ લેનાર દેશો દ્વારા કન્વેન્શન ઓન બાયોડાયવર્સિટી (CBD) કરાર ઉપર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા. આ કન્વેન્શનમાં તા.૨૯/૧૨/૧૯૯૩ થી અમલમાં આવ્યું. ૧૯૯૪ માં ભારત આ કન્વેન્શનમાં જોડાયું.

કન્વેન્શનનાં મુખ્ય ઉદ્દેશો:

- જૈવિક વિવિધતાની જાળવણી કરવી.
- જૈવિક વિવિધતાનાં ઘટકોનો સાતત્યપૂર્ણ ઉપયોગ કરવો.
- જૈવિક વિવિધતાનાં ઉપયોગથી મળતા લાભોની ન્યાયપૂર્ણ અને સપ્રમાણ વહેંચણી કરવી.

જૈવિક વિવિધતા કન્વેન્શનને ધ્યાને રાખી તથા હિત ધારકોને સાંકળતી બાહ્ય અને આંતરિક ચર્ચા વિચારણાની પ્રક્રિયા બાદ, ભારત સરકારે બાયોલોજીકલ ડાયવર્સિટી એક્ટ, ૨૦૦૨ની અને બાયોલોજીકલ ડાયવર્સિટી રૂલ્સ, ૨૦૦૪ની સ્થાપના કરી.

મુખ્ય ધ્યેય

- ૧00% જૈવ વિવિધતા વ્યવસ્થાપન સમિતિઓ (Biodiversity Management Committee -BMCs) રચવી અને ૧00% લોકોના જૈવ વિવિધતા રજીસ્ટરો (People Biodiversity Registers) બનાવવા.
- જૈવ વિવિધતા વ્યવસ્થાપન સમિતિઓમાં ખુબ જાગૃતિ લાવવી અને સશકતિકરણ કરવું.
- ગુજરાત રાજયમાં લાભ વહેંચણીના પારદર્શક, અસરકારક અને કાર્યક્ષમ તંત્રની રચના અને સ્થાપના કરવી.

ઉદેશ્યો

- અધિનિયમ/નિયમોની જોગવાઇઓનો અમલ કરવો અને લાગતા વળગતા તમામને માર્ગદર્શન પૂરૂં પાડવું.
- તાંત્રિક સહાય જુથ (Technical Support Group-TSG)ને સામેલ કરીને ૧૦૦% જૈવ વિવિધતા વ્યવસ્થાપન સમિતિની રચના કરવી તથા ૧૦૦% લોક જૈવ વિવિધતા રજીસ્ટરો તૈયાર કરવા.ગુજરાત માટે ખાસ કરીને અજોડ/સ્થાનવર્તી હોય અને રાષ્ટ્ર માટે ખુજ મહત્વ ધરાવતી જૈવ વિવિધતાની વસ્તુઓ અને જોખમમાં આવેલી પ્રજાતિની ઓળખ કરવી અને જૈવ વિવિધતા વારસાનાં સ્થળો જાહેર કરવા અને મુકરર કરવા.
- ટેકનીકલ અને આંકડાકીય કોમ્પ્યુટર આધારિત ડેટાબેઝ વિકસાવીને, મેન્યુલ, સંહિત, માર્ગદર્શક પુસ્તકો અને જૈવ વિવિધતાના જુદા;જુદા; પાસાં અંગે પુસ્તકો પ્રકાશિત કરીને તે દ્વારા સમાજમાં ચોકકસ કક્ષા સુધીની જાગૃતતા લાવવી તથા તેની (જૈવ વિવિધતા) અગત્યતા અને સમાજ ઉપયોગીતા અંગેની જાણકારી થાય, તેના વ્યવસ્થાપનમાં કૃતજ્ઞતા અને ભાગીદારી વધુ સારી રીતે થાય તે માટે તમામ કક્ષા સુધીની તાલીમો/કાર્યશિબિરો યોજવી તેમજ પ્રતિબધ્ધતા અને તેની વ્યવસ્થામાં સામેલગીરી વધારવા.
- જૈવ વિવિધતા સાથે જોડાયેલ જૈવ સંસાધનો અથવા તેની સાથે જોડાયેલ જાણકારીનું નિયમન કરવું અને લાભો વહેંચણીનીની પ્રક્રિયાને પ્રોત્સાહન આપવું
- ગુજરાતના જૈવિક સંસાધનો અને તેની સાથેજ જોડાયેલ જાણકારી પર આઇપીઆરની યાદી તૈયાર કરવી અને તેના રક્ષણ માટે પ્રયત્નો કરવા.
- ૨૦૦૫ની રાજય જૈવ વિવિધતાની વ્યુહ અને યોગ્ય કાર્ય યોજનાની (State Biodiversity Strategy and Action Plan - SBSAP) સમીક્ષા અને સુધારણા હાથ ધરવી. પ્રાપ્તિ અને અવરોધનું પૃથ્થકરણ કરીને ખામી દુર કરવા અંગેની ભલામણ કરવી.
- બોર્ડને આપેલા કાર્યો અને જવાબદારીઓના પ્રમાણમાં બોર્ડનું સંગઠન, આધારમાળખાની સગવડો અને શકિત નિમાર્ણની બ્લયુ પ્રિન્ટ તૈયાર કરવી.
- રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય દાતા એજન્સીઓનાં નાણાં સહિત કેન્દ્ર સરકાર અને રાજય સરકાર તરફથી મળતા ભંડોળનું કન્વર્ઝન્સ નિશ્ચિત કરવું.

વ્યુહ રચના

- ૧૦૦% જૈવ વિવિધતા વ્યવસ્થાપન સમિતિઓ અને ૧૦૦% લોક જૈવ વિવિધતા રજીસ્ટર માટે સ્થાનિક સંસ્થા સુધી પહોંચવું.
- જૈવ વિવિધતા વ્યવસ્થાપન સમિતિની રચના તથા લોકોના જૈવ વિવિધતારજીસ્ટર બનાવવા.
- તાંત્રિક સહાય જૂથની પસંદગી
- જૈવ વિવિધતા વ્યવસ્થાપન સમિતિ અને તાંત્રિક સહાયજૂથોનું સશક્તિકરણ
- તમામ પ્રકારના જૈવ વિવિધતાનું દસ્તાવેજીકરણ
- જૈવ વિવિધતાનાં મહત્વના ઉદ્દેશ જાહેર કરવા
- લોક જાગૃતિ, વિજાણું ડેટાબેઝ, આંતર ક્રીયાસમ વેબસાઈટ અને પ્રચાર સાહિત્ય
- લાભોની વહેંચણીમાં પ્રવેશ તંત્ર અંગેના માળખાનું તંત્ર
- સબંધિત ખાતાઓ સાથે સંકલન
- રાજ્યજૈવ વિવિધતાવ્યૂહ અને કાર્ય યોજના સુધારવી
- માનવ સંસાધન અને માળખાકીય સુવીધામાતે ભાવી વિસ્તરણ યોજના
- નાણાકીય જરૂરિયાતો અને નાણાનાં સ્ત્રોત.

જૈવિક વિવિધતા અધિનિયમ માટેની સંસ્થાઓ:

૧. નેશનલ બાયોડાયવર્સિટી ઓથોરીટી:

બી.ડી. એક્ટ, ૨૦૦૨ના અમલીકરણ માટે રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ, રાજ્ય અને સ્થાનિક કક્ષાએ અલગ અલગ જૈવિક વિવિધતાની નિયમન સંસ્થાઓની રચના કરવામાં આવેલ છે. રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ ભારત સરકાર દ્વારા ઓક્ટોબર, ૨૦૦૩માં ચેન્નાઈ ખાતે નેશનલ બાયોડાયવર્સિટી ઓથોરીટીની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.

૨. ગુજરાત બાયોડાયવર્સિટી બોર્ડ:

બાયોલોજીકલ ડાયવર્સિટી એક્ટ-૨૦૦૨ ની કલમ-૨૨ પ્રમાણે ગુજરાત સરકારના વન અને પર્યાવરણ વિભાગના જાહેરનામા નંબર: જીપીએન/૨૦૦૬/૮/ડબલ્યુએલપી/૨૦૦૩/૧૭૭૭/જીઆઇ તા.૧૧/૦૫/૨૦૦૬ થી ગુજરાત રાજ્યમાં "ગુજરાત બાયોડાયવર્સિટી બોર્ડ"ની રચના કરવામાં આવે છે.

<u>ગુજરાત બાયોડાયવર્સિટી બોર્ડનાં કાર્યો:</u>

- જૈવિક વિવિધતા સંરક્ષણને લગતી બાબતો, જૈવિક સંસાધનોનો સાતત્યપૂર્ણ ઉપયોગ તથા જૈવિક સંસાધનોનાં ઉપયોગથી મળતા લાભોની ન્યાયપૂર્ણ અને સપ્રમાણ વહેંચણી થાય તે બાબતમાં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા જાહેર કરેલ માર્ગદર્શક નીતિ મુજબ રાજ્ય સરકારને સલાહ આપવી.
- ભારતીયો દ્વારા જૈવિક સંસાધનોનાં વાણિજ્ય ઉપયોગ, જૈવિક વિવિધતાના સંરક્ષણ, મોજણી અને જૈવિક ઉપયોગીતા માટેની પ્રક્રિયાનું નિયમન કરવું.
- બી.ડી. એક્ટ, ૨૦૦૨માં કરેલ જોગવાઈઓનાં અમલ કરવા માટે તથા રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવે તે અંગે જરૂરી તમામ કાર્યો કરવા.

<u>જૈવ-વિવિધતા અધિનિયમ ૨૦૦૨ના મુખ્ય ઉદ્દેશો મુજબ ગુજરાત બાયોડાયવર્સિટી બોર્ડમાં નીચે મુજબના કામો થઇ રહેલ/થઇ ગયેલ છે.</u>

૧. જૈવ વિવિધતાના પરિવર્તનો અને સંરક્ષણ:

- હાલ સુધીમાં કુલ- ૧૪,૪૪૨ બોર્ડ દ્વારા જૈવવિવિધતા વ્યવસ્થાપન સમિતિ (બીએમસી) ની રચના થયેલ છે અને હાલમાં ગુજરાત સરકાર દ્વારા BMC ની રચના કરવા બાબત એક ઠરાવ તા ૨૬-૦૪-૧૮ના રોજ ઠરાવવા માં આવેલ છે. જેનું કાર્ય પ્રગતિમાં છે.
- હાલ સુધીમાં કુલ ૧૮૩૪ લોકવિવિધતાનું રજીસ્ટર (PBR)ને મંજૂરી આપવામાં આવેલ છે જયારે ૧૦૮૩ લોકવિવિધતાનું રજીસ્ટર (PBR)નું કાર્ય પ્રગતિમાં છે. જેથી ગામના સ્થાનિક લોકો જૈવવિવિધતાથી સુપરિચિત થાય.
- BHS - રાજ્ય માં જોવા મળતી વિશિષ્ટ જૈવવિવિધતા ના વરસના સ્થળો તરીકે ૦૨ સ્થળો ને જાહેર કરવાનું કાર્ય પ્રગતિ માં છે.

1. ઇનલેન્ડ મેન્ગ્રુવ, ગુનેરી, લખપત કચ્છ
2. નેચરલ મેંગો ફોરેસ્ટ ચીંચલી, ડાંગ

કાર્યશાળાઓ:

- લોકોમાં જૈવવિવિધતાના સંરક્ષણ અને જાગૃતિ આવે તે હેતુસર હાલ આ સુધીમાં કુલ ૫૮ કાર્યશાળાઓ ગુજરાતના જીલ્લાઓમાં/તાલુકા/સ્થાનિક ગ્રામપંચાયત ખાતે યોજવામાં આવેલ છે.
- પ્રકાશનો : જૈવિકવિવિધતાના પ્રચાર અને પ્રસાર માટે ૧૦ પત્રિકાઓ, ૧૪ વાર્ષિક અહેવાલો, ૧૨ પુસ્તિકાઓ, ૦૨ પુસ્તક, ૦૨ પ્રોસિડિંગ પ્રકાશિત કરેલ છે.
- ગુજરાત બાયોડાયવર્સીટી બોર્ડ દ્વારા સ્ટેટ બાયોડાયવર્સીટી એક્શન પ્લાન ૨૦૧૬ને સરકાર દ્વારા મંજૂરી લેવામાં આવેલ છે
- પીર ટૂ પીર લર્નિંગ હેઠળ કુલ ૦૬ મુલાકાતો - ૦૩ રાજ્યમાં અને ૦૩ રાજ્ય બહાર કરવામાં આવેલ છે
- બોર્ડ દ્વારા રાજ્ય ની ૧૬ વનસ્પતિની જાતોને અને ૦૮પ્રાણીની જાતોને ભયગ્રસ્ત જાહેર કરવામાં આવેલ છે.
- ગુજરાતના જૈવિક વિવિધતાના દસ્તાવેજીકરણ માટે ૦૮ વનસ્પતિ અને ૦૫ પ્રાણીઓના સંશોધન પ્રોજેક્ટ યુનિવર્સિટી અને રીસર્ચ કરતી સંસ્થાને આપેલ છે.

૨. પરિસ્થિતિકીયસ્ત્રોતોના ઉપયોગોથી ઉદ્ભવતા લાભોની યોગ્ય તથા સમાન ભાગે વહેંચણી.

- જૈવિકવિવિધતાના વ્યવસાયિક ધોરણે ઉપયોગ કરતા એકમો/કંપનીઓ કુલ-૧૩૨ વિવિધ કંપનીઓ/એકમોએ બોર્ડમાં નોંધણી કરાવેલ છે, જેમાથી ૭૧ કંપનીઓ/એકમો સાથે એબીએસ માટે કરારો (MOU) નેશનલ બાયોડાયવર્સિટી બોર્ડ, ચેન્નાઇ એ ઇસ્યુ કરેલ ગાઇડલાઇન પ્રમાણે કરવામાં આવેલ છે.
- કંપની/એકમો જે જૈવિક સ્ત્રોતોનું વ્યવસાયિક ધોરણે ઉપયોગ કરતા હોય તેને ઓળખી લેવામાં આવ્યા છે.

ચાલુ નાણાંકીય વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧ ની ભૌતિક સિધ્ધીઓ.

ચાલુ નાણાંકીય વર્ષમાં માંગણી નંબર-૨૬, મુખ્ય સદર ૨૪૦૬-વન નિર્માણ અને વન્ય પ્રાણી જીવન, પેટા સદર : ગુજરાત બાયોડાયર્વસિટી બોર્ડ ગ્રાન્ટ ઇન એઇડ જનરલ ટુ અધર્સ હેઠળ વિભાગ-ર ચાલુ બાબત હેઠળ રીવાઇઝડ એસ્ટીમેટ બાદ રૂા. ૧૧૭૯.૨૯ લાખની બજેટ જોગવાઇ મંજુર થયેલ છે. સદર નાણાંકીય જોગવાઇમાં વહિવટી સ્ટાફનો પગાર, કચેરી ખર્ચ, વાહન ખર્ચ તેમજ બોર્ડની અન્ય પ્રવૃતિઓ માટેની રકમનો પણ સમાવેશ થાય છે. સદર મંજુર થયેલ નાણાંકીય જોગવાઇ અન્વયે હાંસલ કરવામાં આવેલ મુખ્યત્વે ભૌતિક સિધ્ધીઓની વિગત નીચે મુજબ છે.

1) જૈવ વિવિધતા વ્યવસ્થાપન સમિતિઓ (Biodiversity Management Committee - BMCs) બનાવવાનાં કુલ ૪૦૦ ભૌતિક લક્ષ્યાંક અન્વયે આ અંગેની કાર્યવાહી ગતિમાં છે.
2) લોકોના જૈવ વિવિધતા રજીસ્ટરો (People Biodiversity Registers) બનાવવાના કુલ ૫૦૦ ભૌતિક લક્ષ્યાંક અન્વયે આ અંગેની કાર્યવાહી ગતિમાં છે.

નાણાંકીય વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ ના વર્ષ દરમ્યાન હાથ ધરાનારી અગત્યની પ્રવૃતિઓ.

આગામી નાણાંકીય વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માટે માંગણી નંબર-૨૬, મુખ્ય સદર ૨૪૦૬-વન નિર્માણ અને વન્ય પ્રાણી જીવન, પેટા સદર : ગુજરાત બાયોડાયર્વસિટી બોર્ડ ગ્રાન્ટ ઇન એઇડ જનરલ ટુ અધર્સ હેઠળ વિભાગ-ર ચાલુ બાબત હેઠળ રૂા.૧૧૮૦.૦૦ લાખની નાણાંકીય જોગવાઇ આગામી બજેટમાં કરવા માટે દરખાસ્ત સાદર કરવામાં આવેલ છે.

ચાલુ બાબત હેઠળના સૂચિત ભૌતિક લક્ષાંકો

- રાજ્યમાં આવેલ સ્થાનિક સંસ્થાઓમાં ૭૧૫ ગ્રામ પંચાયતોમાં લોકોનું જૈવવિવિધતા પત્રક (PBR)તૈયાર કરવા અંગેની કામગીરી
- જૈવિક વિવિધતા અધિનિયમ ૨૦૦૨, તેમજ જૈવિક વિવિધતા સંરક્ષણ, ટકાઉ ઉપયોગ અને ABS અંગે ટ્રેનીંગ/વર્કશોપનું આયોજન કુલ ૧૫
- જૈવિક વિવિધતા Critically endangered / endemic / extinctની સંરક્ષણ સંર્વધન Strategy તૈયાર કરવા માટે
- રાજ્યમાં વિવિધ સ્થળોમાં ૫ (પાંચ) નવી બાયોડાયવર્સિટી હેરિટેજ સાઈટ બનાવવાની કામગીરી,
- રાજ્યમાં બનાવેલ બાયોડાયવર્સિટી હેરિટેજ સાઈટના વિકાસની કામગીરી,

  ૧. ઈંનલેન્ડ મેન્ગ્રુવ, ગુનેરી તા.લખપત, જિ.કચ્છ
  ૨. નેચરલ મેન્ગો ફોરેસ્ટ, ચીચલી જિ.ડાંગ

- રાજ્યમાં જૈવિક વિવિધતા જાગૃતિ લાવવા અંગે અને પ્રચાર સાહિત્ય રીપોર્ટસ, તૈયાર કરી છપાવવાની કામગીરી
- જૈવિક વિવિધતાના અધિનિયમ અને નિયમો, બીએમસી. પીબીઆર, બીએચએસ, વિલુપ્ત થતી પ્રજાતિઓ ઇત્યાદિ બાબતેપ્રચાર માધ્યમો દ્વારા પ્રચાર પ્રસાર અને લોકજાગૃતિ તેમજ બાયોડાયવર્સિટી ક્ષેત્રે ઉત્તમ કામગીરી બદલ સંસ્થાઓ/વ્યક્તિઓને ઇનામ આપવાની કામગીરી.

જૈવ વિવિધતા બોર્ડની ભાવી યોજના:

- બોર્ડ ને આપેલ કાર્યો અને જવાબદારીઓનાં પ્રમાણમાં બોર્ડની સંગઠન રચનામાં ભાવી વિસ્તરણ યોજના ઘડવી.
- બોર્ડને તાંત્રિક સહાય પૂરી પાડવા માટે નિશ્ચિત સમય માટે વૈજ્ઞાનિક સ્ટાફ અને વિશિષ્ઠ નિષ્ણાંત સલાહકારને સામિલ કરવાની યોજના.
- બોર્ડના કાર્યો અસરકારક રીતે કરવા માટે જગ્યાઓ (મહેકમ) (કાયમી/હંગામી) ઉભી કરવા માટે અને પ્રાદેશિક અને જીલ્લા કક્ષાના સંગઠન એકમોને ક્રમશઃ સ્થાપવા માટે સરકારને ભલામણ કરવી.
- જૈવવિવિધતાના સંરક્ષણ અને તેના ઘટકોના નિરંતર ઉપયોગ માટે કાર્યક્રમમાં રોકાયેલ અથવા રોકાવાના સમભાવ હોય તેવા કર્મચારી વર્ગને સશક્તિકરણ કરવા અને તેમને તાલીમ આપવા માટે યોજના કરવી.
- સ્વતંત્ર આધાર માળખા/કચેરી સંકુલ/જૈવવિવિધતા ભવનની યોજના ઘડવી
- ગુજરાતમાં કૃષિ જૈવવિવિધતા કેન્દ્ર, વન્ય જૈવવિવિધતા પાર્ક અને જૈવવિવિધતા મ્યુઝિયમ સ્થાવાની યોજના
- અપેક્ષિત પરિણામ પ્રાપ્ત કરવા માટે પુરતા ફંડની વ્યવસ્થા કરવા રાજ્ય સરકાર, કેન્દ્ર સરકાર, અને અન્ય નાણાકીય સંસ્થાઓને દરખાસ્ત કરવી.

ગુજરાત પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ, ગાંધીનગર

અંદાજપત્રમાં કરવામાં આવેલ જોગવાઇ, થયેલ ખર્ચ.જો વધઘટ હોય તે તેના કારણો.

(અ) અંદાજ પત્રની જોગવાઇ.

અનુ નં.	વર્ષ	પ્લાન ગ્રાન્ટ રૂ. લાખમાં	નોન પ્લાન રૂ લાખમાં
૧	૨૦૧૭-૨૦૧૮	શુન્ય	શુન્ય
૨	૨૦૧૮-૨૦૧૯	શુન્ય	શુન્ય
૩	૨૦૧૯-૨૦૨૦	શુન્ય	શુન્ય
૪	૨૦૨૦-૨૦૨૧	શુન્ય	શુન્ય
૫	૨૦૨૧-૨૦૨૨	શુન્ય	શુન્ય

(બ) ખર્ચની વિગત .

અનુ નં.	વર્ષ	પ્લાન ગ્રાન્ટ રૂ. લાખમાં	નોન પ્લાન રૂ લાખમાં
૧	૨૦૧૭-૨૦૧૮	શુન્ય	શુન્ય
૨	૨૦૧૮-૨૦૧૯	શુન્ય	શુન્ય
૩	૨૦૧૯-૨૦૨૦	શુન્ય	શુન્ય
૪	૨૦૨૦-૨૦૨૧	શુન્ય	શુન્ય
૫	૨૦૨૧-૨૦૨૨	શુન્ય	શુન્ય

બોર્ડનું વહીવટી માળખું

બોર્ડના એકમના વડા

અધ્યક્ષ

સભ્ય સચિવ

વડી કચેરી ,ગાંધીનગર .

(જાન્યુઆરી ૨૦૨૨ની સ્થિતિએ)

૧	ગાંધીનગર	૨૦	મહેસાણા	૩૯	તપાસ એકમ
૨	અમદાવાદ ગ્રામ્ય	૨૧	સુરેન્દ્રનગર	૪૦	RTI પ્રથમ એપેલેટ
૩	રાજકોટ	૨૨	રાજકોટ	૪૧	કાયદા શાખા
૪	નવસારી	૨૩	ભાવનગર	૪૨	આઇટી શાખા
૫	જુનાગઢ	૨૪	પોરબંદર	૪૩	ઑડીટ શાખા
૬	નડીયાદ	૨૫	જામનગર	૪૪	પી૧, પી૨, પી૩
૭	અમદાવાદ પૂર્વ	૨૬	કચ્છ	૪૫	ઇ-વેસ્ટ
૮	અમદાવાદ શહેર	૨૭	હિંમતનગર	૪૬	બાયોમેડીકલ વેસ્ટ
૯	વડોદરા	૨૮	આર.& ડીશાખા .	૪૭	મ્યુનિસિપલ સોલીડ વેસ્ટ
૧૦	સુરત	૨૯	પ્લાસ્ટીક વેસ્ટ	૪૮	યુનિડો પ્રોજેક્ટ
૧૧	જેતપુર	30	વહીવટી શાખા	૪૯	ટ્રેનીંગ
૧૨	અંકલેશ્વર	૩૧	હેઝાર્ડસ શાખા	૫૦	લાયબ્રેરી
૧૩	વાપી	૩૨	આઇસીઝેડએમ	૫૧	એન્વાયરો. ઑડીટ
૧૪	સરીગામ	૩૩	વિજીલન્સ	૫૨	એન્વાયરો. સ્ટેટસ
૧૫	ભરૂચ	૩૪	મહેકમ શાખા	૫૩	એન્વાયરો. ક્લીનિક
૧૬	ગોધરા	૩૫	પાણીઉપકર શાખા	૫૪	રીવર એક્શન પ્લાન
૧૭	આણંદ	૩૬	મધ્યસ્થ પ્રયોગશાળા	૫૫	ટેકનીકલ કમીટી મીટીંગ
૧૮	મોરબી	૩૭	હિસાબી શાખા		
૧૯	પાલનપુર	૩૮	આઇએસઓ		

(બ) બોર્ડની પ્રાદેશિક કચેરીઓ.

ક્રમ	પ્રાદેશિક કચેરી	ક્રમ	પ્રાદેશિક કચેરી	ક્રમ	પ્રાદેશિક કચેરી
૧	અમદાવાદ શહેર	૧૦	જામનગર	૧૯	પાલનપુર
૨	અમદાવાદ ગ્રામ્ય	૧૧	જેતપુર	૨૦	ગોધરા
૩	અમદાવાદ પુર્વ	૧૨	જુનાગઢ	૨૧	પોરબંદર
૪	આણંદ	૧૩	કચ્છ પુર્વ	૨૨	રાજકોટ
૫	અંકલેશ્વર	૧૪	કચ્છ પશ્ચિમ	૨૩	સરીગામ
૬	ભરૂચ	૧૫	મહેસાણા	૨૪	સુરત
૭	ભાવનગર	૧૬	મોરબી	૨૫	સુરેન્દ્રનગર
૮	ગાંધીનગર	૧૭	નડિયાદ	૨૬	વડોદરા
૯	હિંમતનગર	૧૮	નવસારી	૨૭	વાપી

(ક) તકેદારી કચેરી.

૧.	વિજીલન્સ ઓફીસ, વડી કચેરી, ગાંધીનગર. ટીમ. ૧ અને ૨.

➢ પરિસર હવાની ગુણવત્તાનું મોનીટરીંગ યોજના :

પરિસર હવાની ગુણવત્તાના મોનિટરીંગ (ઍમ્બિયન્ટ ઍર ક્વૉલિટી મોનીટરીંગ) યોજના હેઠળ બોર્ડ દ્વારા અમદાવાદ, વડોદરા,સુરત,વાપી,ભરૂચ અને રાજકોટમાં પરિસર હવાની ગુણવત્તાના મોનીટરીંગની યોજના ચાલુ છે.

પરિસર હવાની ગુણવત્તા લેવા માટેના સેમ્પલ્સ પરિસર હવા ગુણવત્તાના સ્ટાન્ડર્ડ નોર્મ્સ મુજબ લેવામાં આવે છે .પૃથ્થકરણ વખતે માપવામાં આવતાં પરિમાણોમાં PM10, PM2.5, SO_2, NOX, NH3, O3, CO, Lead, Arsenic, Nickel, Benzene અને Benzo-A-Pyrene નો સમાવેશ થાય છે .પરિસર હવાના હવાશાસ્ત્રને લગતી માહિતી નિયમિત રીતે સીપીસીબી (કેન્દ્રીય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ)ને રિપોર્ટના સંકલન અને તૈયાર કરવા માટે મોકલવામાં આવે છે .પરિસર હવાની ગુણવત્તાના મોનીટરીંગ યોજના હેઠળ બોર્ડ દ્વારા પરિસર હવાની ગુણવત્તાના મોનીટરીંગ માટે રાજ્યમાં વિવિધ યોજનાઓ જેવી કે SAMP, NAMP, એર એક્શન પ્લાન વગેરે દ્વારા કરવામાં આવે છે.

➢ નેશનલ એર ક્વોલીટી મોનીટરીંગ પ્રોગ્રામ (એનએએમપી)

કેન્દ્રીય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ, નવી દિલ્હી દ્વારા નાણાંકીય મદદ મળ્યાથી રાજ્યના ૩૮ સ્ટેશનોમાં આ યોજના હેઠળ પરિસર હવાની ગુણવત્તાનું મોનીટરીંગ કરવામાં આવે છે .સીપીસીબી દ્વારા નિર્દેશ કરાયેલા પરિસર હવાની ગુણવત્તાના સ્ટાન્ડર્ડ નોર્મ્સ મુજબ પરિસર હવાની ગુણવત્તા માપવા માટે સેમ્પલ્સ લેવામાં આવે છે .પૃથ્થકરણ વખતે માપવામાં આવતાં પરિમાણો PM10, PM2.5, SO_2, NOX, NH3, O_3,CO, Lead, Arsenic, Nickel, Benzene અને Benzo-A-Pyrene નો અને હવાશાસ્ત્રની માહિતી પણ અમુક જગ્યાઓ પર મોનીટર કરવામાં આવે છે .પરિસર હવાની ગુણવત્તામાં લેવામાં આવતી માહિતી નિયમિત રીતે સીપીસીબી (કેન્દ્રીય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ) ને રિપોર્ટના સંકલન અને તૈયાર કરી મોકલવામાં આવે છે.

➢ સ્ટેટ એર મોનીટરીંગ પ્રોગ્રામ (એસએએમપી) :

આ યોજના હેઠળ ૨૪ સ્ટેશનોમાં હવા પરિસર ગુણવત્તા મોનીટરીંગ કાર્યક્રમ રાજ્યમાં કરવામાં આવે છે. સીપીસીબી દ્વારા નિર્દેશ કરાયેલા પરિસર હવાની ગુણવત્તાના સ્ટાન્ડર્ડ નોર્મ્સ મુજબ પરિસર હવાની ગુણવત્તા માપવા માટે સેમ્પલ્સ લેવામાં આવે છે. પૃથ્થકરણ વખતે માપવામાં આવતાં પરિમાણો PM10, PM2.5, SO_2, NOX, NH3, O_3,CO, Lead, Arsenic, Nickel, Benzene અને Benzo-A-Pyrene નો અને હવાશાસ્ત્રની માહિતી પણ અમુક જગ્યાઓ પર મોનીટર કરવામાં આવે છે.

➢ **વોલેટાઇલ ઓર્ગેનીક કમ્પાઉન્ડ(વીઓસી) મોનીટરીંગ :**

વોલેટાઇલ ઓર્ગેનીક કમ્પાઉન્ડ (વીઓસી) તેમની High Vapour Pressure ની લાક્ષનીકતાને કારણે સામાન્ય તાપમાનમાં ખૂબ જ નોંધપાત્ર જથ્થામાં બાષ્પીભવન થઇ વાતાવરણમાં ભળીને હવા ,જમીન તથા પાણીને નુકશાન પહોંચાડી શકે છે .આવા વોલેટાઇલ ઓર્ગેનીક કમ્પાઉન્ડના મોનીટરીંગ માટે બોર્ડ દ્વારા સાર યોજના હાથ ધરવામાં આવેલ છે આ યોજનાનો ઉદ્દેશ્ય હવા ગુણવતા સુધારણા માટે જરૂર પડ્યે વ્યહાત્મક આયોજન કરી કાર્ય યોજના ઘડી શકાય તથા નવા વિકાસ માટેની યોજના નક્કી કરતી વખતે સરકારશ્રીને જરૂર પડ્યે માર્ગદર્શન આપી શકાય તે હેતુથી ગુજરાત પ્રદુષણ નિયંત્રણ બોર્ડ દ્વારા ગુજરાતના ૨૫ કલ્સ્ટરમાં ૨૪ કલાક માટે માસિક એક વખત કેન્દ્રીય પ્રદુષણ નિયંત્રણ બોર્ડની માર્ગદર્શિકા મુજબ VOCનું મોનીટરીંગ કરવામાં આવે છે.

➢ **દરિયાકાંઠા વિસ્તારના મોનીટરીંગ પ્રોગ્રામ** :

ગુજરાત પાસે આશરે ૧૬૦૦ કીમી .લાંબો દરિયા કિનારો આવેલો છે .નદીઓ મારફત દરિયાઈ વિસ્તારમાં આવેલ ઉદ્યોગોમાંથી ઉત્પન્ન થતું ગંદૃપાણી અને દરિયાઈ વિસ્તારમાં રહેણાંક વિસ્તારોના વિકાસ અને ત્યા દરિયાઈ વિસ્તારમાં વિકાસ પામેલ મોટા શહેરો અને નગરપાલીકાઓનુ ઘરગથ્થુ ગંદુપાણી દરિયાઈ વિસ્તારમાં છોડવામાં આવે છે .દરિયાના પાણીની ગુણવત્તા ચકાસવા ગુજરાત પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ દ્વારા અમુક મથકોની માસિક ધોરણે દરિયાના પાણીની ગુણવત્તાની ચકાસણી કરવામાં આવે છે.

➢ **જેમ્સ પરિયોજના** :

કેન્દ્રીય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ દ્વારા વૈશ્વિક પર્યાવરણ મોનીટરીંગ પરિયોજના (જેમ્સ-ગ્લોબલ ઍવિરોમેન્ટલ મોનીટરીંગ સિસ્ટમ) આ બોર્ડને સોપવામાં આવી છે. આ પરિયોજનામાં રાજ્યની મોટી નદીઓ જેવી કે,નર્મદા,તાપી,મહી અને સાબરમતી નદીઓના પાણીની ગુણવત્તાના મૂલ્યાંકન અંગેની કામગીરી આવરી લેવામાં આવી છે.

કેન્દ્રીય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડની માર્ગદર્શક સૂચનાઓ મુજબ આ માટે કુલ ૧૧ મથકો નક્કી કરવામાં આવ્યા છે. જે પૈકી ૮ મથકો જમીનની સપાટી પરના પાણીની ગુણવત્તાના મોનીટરીંગ માટે અને બાકીના મથકો ભૂગર્ભ પાણીની ગુણવત્તાના મોનીટરીંગ માટે નક્કી કરવામાં આવ્યા છે. આ યોજના હેઠળના મોનીટરીંગના અહેવાલો કેન્દ્રીય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ ,દિલ્હી ખાતે મોકલવામાં આવે છે.

➢ મિનાર્સ પરિયોજના:

નદીઓમાં ગંદાપાણીનો નિકાલ કરવાથી તેના પાણીની ગુણવત્તા ઉપર વિપરિત અસર થવા સંભવ છે. આવી નદીઓના પાણીનું મોનીટરીંગ કરવું જરૂરી છે '.મિનાર્સ – 'ભારતીય રાષ્ટ્રીય જળ સંપત્તિના મોનીટરીંગની વ્યવસ્થા (મિનાર્સ-મોનીટરીંગ ઓફ ઇન્ડિયન એક્વેટિક રિસોર્સીસ સિસ્ટમ) હેઠળ આ પાણીની ગુણવત્તાના મોનીટરીંગની અગાઉના વર્ષની યોજના કેન્દ્રીય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ દ્વારા મળેલ મંજૂરી અન્વયે ચાલુ રાખવામાં આવી છે.

આ યોજના હેઠળ બોર્ડ દ્વારા જુદી જુદી નદીઓ અને વિવિધ જળસ્ત્રોતોનાં ૧૫૯ સ્થળો ખાતેથી પાણીની ગુણવત્તાનું મોનીટરીંગ કરવામાં આવે છે .આ નદીઓમાં સાબરમતી નદી,મેશ્વો નદી,અનાસ નદી,મહી નદી,પાનમ નદી,નર્મદા નદી,દમણગંગા નદી,કોલક નદી,પાર નદી,તાપી નદી,અંબિકા નદી અને વિવિધ જળ સ્ત્રોતોનો સમાવેશ કર્યો છે.

આ પરિયોજના હેઠળ ભૂગર્ભજળ અને તળાવના પાણીની ગુણવત્તાનું સમયાંતરે મોનીટરીંગ પણ કરવામાં આવે છે. અમદાવાદ, વડોદરા, ભાવનગર, અમરેલી, જુનાગઢ, રાજકોટ, સુરેન્દ્રનગર, જામનગર ,ભૂજ ,પાલનપુર ,મહેસાણા ,સિધ્ધપુર ,હિંમતનગર ,નડિયાદ ,દાહોદ ,ગોધરા ,અંકલેશ્વર , સુરત, હજીરા, વલસાડ, અને વાપીના ભૂગર્ભ જળની ગુણવત્તા ચકાસણી કરવામાં આવે છે . અમદાવાદના કાંકરીયા તળાવ અને ચંડોળા તળાવ ,વડોદરાના આજવા તળાવ અને સુરસાગર તળાવ ,નળ સરોવર, બિંદુ સરોવર, સહસ્ત્રલિંગ સરોવર, લાખોટા તળાવ, નરસિંહ મહેતા સરોવર, નડિયાદ તળાવ, રણજીત સાગર તળાવ -હાલોલ અને થોળ ટેન્ક/તળાવના પાણીની ગુણવત્તાની ચકાસણી કરવામાં આવે છે.

➢ મોટા શહેર તથા ઔદ્યોગિક વિસ્તારમાં પર્યાવરણનું મોનીટરીંગ:

ગુજરાત રાજ્યમાં ઝડપી ઔદ્યોગીકરણને લીધે અને આસપાસના નગરો અને શહેરો ફરતે ઉદ્યોગોના વિકાસથી ખાસ કરીને શહેરી વિસ્તારોમાં વિસ્તરણ થયેલ છે. શહેરીકરણ અને વ્યાપક ઔદ્યોગીકરણને કારણે ગુજરાતમાં શુધ્ધ પાણીના સ્ત્રોતો પર નકારાત્મક અસર થઇ છે .તેમજ પાણી પ્રદૂષણના કારણે જલીય પર્યાવરણની ગુણવત્તા જોખમવવાની શક્યતા છે, જળાશયો અંબે ભુગર્ભ સ્ત્રોતો પર ગંદાપાણીના નિકાસને લીધે નદીઓના પાણી તથા ભુગર્ભ સ્તર સહીતના જમીન પરના પાણીના સ્ત્રોતો પર અસરો જાણવી જરૂરી છે .આ હેતુથી સદર યોજના અંતર્ગત રાજ્યમાં ઔદ્યોગીક તેમજ શહેરી વિસ્તારોના ભુગર્ભ અને ભુમી પરના પાણીની ગુણવતાની મોનીટરીંઅ અલગ સ્થળોએ ગુણવતા કરવામાં આવે છે.જેમાં હાર્ડનેશ, ક્લોરાઇડ, ફોસ્ફેટ, ઓમોનીકલ નાઇટ્રોજન, નાઇટ્રાઇટ, નાઇટ્રેટ,પીએચ, ટર્બીડીટી, મેંગેનીજ, આર્યન, કેડમીયમ, લેડ, ઇ-કોલાઇ, ફીકલ કોલીફોર્મ, ટોટલ કોલીફોર્મ જેવા પેરામીટર્સનું પૃથ્થકરણ માસમાં એક વખત લેખે વર્ષમાં બાર વખત ઉપરોક્ત સ્થળો પર સેમ્પલીંગ તેમજ એનાલીસીસ કરવામાં આવે છે.

➢ **જળસ્ત્રોતોનું જૈવિક મોનિટરીંગ :**

કેન્દ્રીય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ દ્વારા પ્રદૂષણ નિવારણ અને નિયંત્રણ (અધિનિયમ), ૧૯૭૪ની જોગવાઇઓ હેઠળ પાણી/ગુણવત્તા વ્યવસ્થાપન વિષય પર અભ્યાસ શરૂ કરાયો છે. જૈવિક મોનિટરીંગ પ્રસ્થાપિત પધ્ધતિ છે. જળ સ્ત્રોતોને ગુણવત્તા મુજબ જુદા જુદા પ્રકારના પાણીના વપરાશો આ પધ્ધતિથી જાણી શકાય છે. જળસ્ત્રોતોના પાણીની મૂળ ગુણવત્તા પ્રસ્થાપિત કરવા તેમજ તેની જાળવણી કરવા માટે પરવડે તેવી આ પધ્ધતિ અનુસરવા હિમાયત કરવામાં આવે છે.

ક્રમ	પાણીની ગુણવત્તાના વર્ગ	સેપ્રોબિક રેન્જનો ગુણાંક	વૈવિધ્યતા રેન્જનો ગુણાંક	પાણીની ગુણવત્તા	સૂચક રંગ
૧	એ	૭ અને વધુ	૦.૨ – ૧	શુધ્ધ	વાદળી
૨	બી	૬ - ૭	૦.૫ – ૧	સાધારણ પ્રદૂષણ	આછો વાદળી
૩	સી	૩ – ૬	૦.૩ – ૦.૯	મધ્યમ પ્રદૂષણ	લીલો
૪	ડી	૨ – ૫	૦.૪ અને ઓછું	ભારે પ્રદૂષણ	નારંગી
૫	ઇ	૦ – ૨	૦ – ૦.૨	ગંભીર પ્રદૂષણ	લાલ

ગુજરાત ઈકોલૉજી કમિશન
ગાંધીનગર

ગુજરાત ઈકોલૉજી કમિશન (જીઈસી), ગાંધીનગર

ગુજરાત ઇકોલોજી કમિશન, વન અને પર્યાવરણ વિભાગના તાબા હેઠળ રાજ્યમાં ઇકોલોજી તથા પર્યાવરણના પુન: સ્થાપની કામગીરી છેલ્લા ૨૯ વર્ષથી કરતી આવી રહેલ છે. આ ઉપરાંત કમિશનના હેતુઓને ધ્યાને રાખતા રાજ્યમાં પર્યાવરણ બચાવવા તથા કુદરતી સ્ત્રોતોના સંભાળપુર્વક ઉપયોગો માટે સતત જાગૃતિ ફેલાવવાની કામગીરી સ્થાનિક સંસ્થાઓ મારફતે કરતી આવી રહેલ છે.

ક્લાઇમેટ ચેન્જની અસરોથી થતા અને ભવિષ્યમાં થનાર બદલવોને ધ્યાને રાખતા આજના પરિયોગમાં પર્યાવરણની જાળવણી એ અનિવાર્ય છે.

ગુજરાત ઇકોલોજી કમિશન દ્વારા વર્ષ ૨૦૨૩-૨૦૨૩ના સામાન્ય બજેટ માટે તેના હેતુઓ ધ્યાને રાખતા રૂ. ૨૪૫૮.૦૦ લાખની નીચે અનુસારની પ્રવૃતિઓ કરવા આવનાર છે.

૧. ગુજરાત ઇકોલોજી કમિશન વહીવટી ખર્ચ

ગુજરાત ઇકોલોજી કમિશન માટે રાજ્ય સરકાર દ્વારા મંજુર કરેલ મેહકમને સંલગ્ન ખર્ચ જેવાકે પગાર ભથ્થા મોઘવારી ભથ્થા, ટ્રાવેલીંગ ખર્ચ વિગેરે. આ ઉપરાંત કચેરી નિભાવણી ખર્ચ જેવાકે લાઇટ બિલ, ઓફિસ ભાડું,પોસ્ટેઝ, ટેલીફોન ખર્ચ પેટ્રોલ ડીઝલ ખર્ચ,વ્હીકલ મરામત્ ખર્ચ વિગેરેને ધ્યાને રાખતા તથા વર્ષ ૨૦૨૨-૨૦૨૩માં કર્મચારીઓને કથિત ૭મા પગાર પંચના લાભને ધ્યાને રાખતા ૨૦૨૨-૨૦૨૩માં કુલ રૂ.૨૩૨.૦૦ લાખની અને ઉધોગભવન દ્વારા અત્યાર સુધી અત્રેની કચેરીના ભાડા પેટે રૂ. ૧૭૮.૦૦ લાખની માંગણી કરેલ છે. તે મળીને કુલ ૨૦૨૨-૨૩માં કુલ રૂ. ૪૧૦.૦૦ લાખની દરખાસ્ત મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

૨. ગુજરાત ઇકોલોજી કમિશન સ્પોનસર યોજના

ગુજરાત ઇકોલોજી કમિશન દ્વારા વિવિધ જાગૃતિ વર્ધક કાર્યક્રમો હાથ ધરવામાં આવેલ હતા, આ કાર્યક્રમો અન્વયે પર્યાવરણ જીવનશૈલી અપનાવવા અંગેના કાર્યક્રમો ગામોમાં હાથ ધરવામાં આવેલ હતા. આ ઉપરાંત અન્ય અભિયાનો પણ હાથ ધરવામાં આવેલ હતા.

ગુજરાત ઇકોલોજી કમિશનના હેતુઓને ધ્યાને રાખતા તથા રાજ્યમાં પર્યાવરણની જાળવણી અર્થે વિવિધ રાજ્યસ્તરના અભિયાનો જેવાકે ઇકો વે ઓફ લાઇફ ગામોમાં રેડિયો પ્રોગ્રામ, હોર્ડીંગસ, LED, વર્કશોપ, તાલીમો તથા યુનિવર્સિટી /કોલેજ વગેરે સાથે વર્કશોપ અને પર્યાવરણીય અભ્યાસો અર્થે વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં કુલ રૂ. ૧૨૦૦.૦૦ લાખની જોગવાઇ અર્થે દરખાસ્ત મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

૩. કાંઠાળ વિસ્તારનાં તાલુકાઓનો ઈકોલોજીકલ પ્રોફાઈલ બનાવવો

જીઈસી દ્વારા રાજ્યના તમામ તાલુકા માટે ઈકોલોજીકલ પ્રોફાઈલ બનાવવા માટેની સ્કીમ સરકારશ્રી દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવેલ હતી. આ સ્કીમમાં જેતે વખતે રાજ્યના તમામ તાલુકાઓને ક્રમવાર આવરી લેવાનું નકકી કરવામા આવેલ હતું.

આ સ્કીમ અન્વયે જે તે વખતે આવુ તકનીકી કામ કરવા સારૂ બે પ્રોજેકટ ઓફીસર (કરાર આધારિત) તરીકે નિમવાની પણ જોગવાઈ કરવામાં આવેલી હતી. જે જગ્યાઓ ચાલુ વર્ષે પણ ચાલુ રાખવાનું પ્રાયોજન છે જેથી કરીને આવો અહેવાલ સમયસર બનાવી શકાય તથા જરુરિયાત અનુસાર ડેટા એન્ટ્રી ઓપરેટરની સેવાઓ લેવામાં આવનાર છે.

સન ૨૦૨૨-૨૦૨૩ દરમિયાન પણ ગુજરાત ઈકોલૉજી કમિશન આ પ્રવૃતિ ચાલુ રાખવા માંગે છે. આ સંદર્ભે વર્ષે હાથ ધરવામાં આવનાર કાર્યવાહીને ચાલુ રાખવાનું આયોજન કરેલ છે. આ દસ્તાવેજમાં પ્રાથમિક તેમજ સેકન્ડરી ડેટા સમાવવામાં આવશે, જે પરિસ્થિતિ વિજ્ઞાન અને પર્યાવરણના સંરક્ષણમાં રસ ધરાવતા લક્ષજૂથોને ઘણો જ ઉપયોગી થશે. સને ૨૦૨૨-૨૦૨૩ દરમિયાન આ પ્રવૃત્તિ માટે રૂ. ૫૭.૦૦ લાખની દરખાસ્ત મંજૂર કરવામાં આવેલ છે. જેમાં કુલ ૬ તાલુકાનો પ્રોફાઈલ બનાવવામાં આવશે.

૪. ઈકોલોજીકલ રીસ્ટોરેશન

ગુજરાત ઈકોલૉજી કમિશન, ગાંધીનગર, દ્વારા પર્યાવરણનું પુનઃસ્થાપન (ઈકોલોજીકલ રીસ્ટોરેશન) નામની યોજના અંતર્ગત ગુજરાત રાજ્યના વિવિધ પર્યાવરણીય પ્રશ્નો જેવા કે - રણીકરણ, જમીનની ખારાશ, ભૂગર્ભ પાણીના સ્ત્રોતોનો વધારે પડતો ઉપયોગ, વનસ્પતિ અને પ્રાણીઓનું સંવર્ધન, વિવિધ પર્યાવરણજન્ય રોગો, ખેતીવાડીની ક્ષમતા વધારવી વગેરે જેવા પ્રશ્નોનું નિરાકરણ કલસ્ટર લેવલે મોડેલો ઊભા કરી હાથ ધરવાનું વિચારેલ છે. કમિશન દ્વારા, ગુજરાત રાજ્યની ખાસ પ્રકારની ભૌગોલિક પરિસ્થિતિના પરિણામે પ્રવર્તતા અનેક વિધ પરિસર-તંત્રના પ્રશ્નોના નિરાકરણ માટે વિવિધ પ્રકારના ‘મોડલ' ઊભા કરવામાં આવ્યા છે. આવાં મોડેલ રાજ્યના જેતે ‘ઈકો-રીજન'માં ઉભા કરવામાં આવી રહ્યા છે. જેનો આગળ જતાં રાજ્ય સરકાર દ્વારા અન્ય સ્થળે પણ અમલ થઈ શકે.

ઉપર મુજબ, રાજયના કાંઠાળ વિસ્તારોમાં પ્રવર્તતી જમીનની ખારાશ અને ક્ષારીકરણ પ્રક્રિયાને હળવી બનાવવી ઘણી જ અગત્યની બાબત છે. આ સમસ્યાના ઉકેલ રૂપ કેટલાંક ઉપાયો જેવાં કે જૈવિક આડશ (બાયોશિલ્ડ) / ભૌતિક આડશ (ફિઝીકલ બેરીયર) ઉભી કરવી તેમજ કેટલીક ‘‘અનુકુલન-પ્રક્રિયા" (એડેપ્ટીવ મેઝયર્સ) અપનાવવા વિગેરે મોડેલ સ્થાપિત કરવા અનુસાર હાલમાં કુલ પાંચ જેટલા નીચે અનુસારના આવા મોડેલ પ્રસ્થાપિત કરવાની કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવી રહેલ છે. આવા સંભવિત મોડલની ઓળખ, સ્થળ, નિર્માણ, અસરકારકતા વિગેરે પ્રકારની કાર્યવાહી ચાલુ છે. જેનો સમય જતાં, સરકારશ્રી દ્વારા મોટાં પાયે અમલ થઈ શકે અને ગુજરાત રાજયના લોકો ‘ઈકો-ફ્રેન્ડલી' વલણ અપનાવી રાજ્યના સમગ્ર રૂપે સાતત્યપૂર્ણ વિકાસમાં સહયોગી બની શકે. સમગ્ર કાર્યવાહીનું અમલીકરણ, સ્થાનિક લોક-સમુદાયો, સામાજિક સંગઠનો, સરકારશ્રીના વિભાગોની સક્રીય ભાગીદારીથી કરવામાં આવી રહ્યું છે.

આ સ્કીમ અન્વયે તકનીકી કામ કરવા સારૂ પ્રોજેકટ ઓફીસર તથા ડેટા એન્ટ્રી ઓપરેટર(કરાર આધારિત- આઉટસોર્સ) જરુરિયાત મુજબ રાખવામાં આવનાર છે.

હાલમાં ઉપયુર્કત અનુસારની કાર્યવાહી ચાલુ હોવાથી એક યોજના માટે વર્ષ ૨૦૨૨-૨૦૨૩ દરમિયાન આવી કાર્યવાહીઓની જાળવણી તથા ગુણવત્તા વર્ધકની પ્રવૃતિઓ માટે રૂા. ૯૦.૦૦ લાખની મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

૫. એન્વાયરનમેન્ટ એકશન યોજના

ગુજરાત રાજયની વિરલ પ્રકારની ભૌગોલિક પરિસ્થિતીને કારણે રાજયમાં વિવિધ પ્રકારની પર્યાવરણ પ્રણાલીઓ અસ્તીત્વ ધરાવે છે. આ પ્રણાલીઓમાં ૧૬૫૦ કી.મી. લાંબો દરિયાકિનારો કે જેમાં કચ્છના અને ખંભાતના અખાતનો સમાવેશ થાય છે, કચ્છનું મોટુ રણ તેમજ કચ્છનું નાનુ રણ, ઘાસીયા મેદાનો, જળ પ્લાવીત વિસ્તારો વિગેરેનો સમાવેશ થાય છે. આ ઉપરાંત અરાવલ્લી, વિન્ધ્યા, સાતપુડા અને સહયાદ્રીની ગીરી માળાઓ આવેલી છે. આ તમામ પર્યાવરણ પ્રણાલીઓ વિવિધ પ્રકારના પ્રાણીઓ અને વનસ્પતિઓ માટેનું આશ્રય સ્થાન છે. ખરેખર તો આ પ્રણાલીઓને ‘‘લાઈફ સપોર્ટ સીસ્ટમ" ગણી શકાય આવા કારણોસર પ્રણાલીઓને જિવંત રાખવા માટે તથા તેમા આવેલા કુદરતી સ્રોતોની જાળવણી કરવાનું અનિવાર્ય બની જાય છે. ગુજરાત ઈકોલૉજી કમિશનનો એક અગત્યનો હેતુ આવી પર્યાવરણ પ્રણાલીઓને કથળતી બચાવવાનું, તે માટેનું આયોજન કરવાનું અને તે માટે સારી ખ્યાતી ધરાવતી બિન સરકારી સંસ્થાઓને સાથે કામ કરવાનો છે. સંસ્થાઓ દ્વારા સાદર કરવામાં આવતી દરખાસ્તોની ચકાસણી કમિશન સ્તરે નિષ્ણાંતો દ્વારા કરવામાં આવે છે, અને

આવી સંસ્થાઓને નાણાકીય સહાય પુરી પાડવામાં આવે છે. પર્યાવરણની દૃષ્ટિએ અગત્ય ધરાવતી દરખાસ્તોની ચકાસણી માટે સરકારશ્રી દ્વારા નિષ્ણાંતોની બનેલી સમિતિ રચવામાં આવેલ છે. જે ઉપલબ્ધ ભંડોળને ધ્યાનમાં રાખી પ્રોજેક્ટ મંજૂર કરે છે. વિવિધ અભ્યાસો દ્વારા જે ફળશ્રુતિ ઉપલબ્ધ થાય તેનો ઉપયોગ એન્વાયરનમેન્ટ મેનેજમેન્ટ પ્લાન બનાવવામાં ઉપયોગ થઈ રહેશે. અને તેઓ પર્યાવરણ ક્ષેત્રમાં રહેલી જરૂરિયાતને કારણો અને એનજીઓ તથા સ્થાનિક સીબીઓમાં આ બાબતે જાણકારીનો અભાવ હોવાથી, હાલમાં આ યોજનામાં જરૂરી અથવા યોગ્ય દરખાસ્તો મેળવવામાં મુશ્કેલી થઈ રહેલી છે જેને લીધે યોજનાનો હેતુ સિધ્ધ થતો નથી આથી વર્ષ ૨૦૧૬-૧૭માં જીઈસી દ્વારા જરૂરી યોજનાઓ તૈયાર કરીને સરકારશ્રી દ્વારા પયાપ્ત સમિતિ સાથે વિચાર વિમર્શમાં તેનું અમલીકરણ એન્જીઓ/સીબીઓ મારફતે કરવામાં આવી રહેલ છે.

આ યોજનાના અમલીકરણ માટે જીઈસી દ્વારા એક યોગ્ય કાર્યક્ષેત્રો અનુભવ ધરાવતા જરૂર પડે કન્સલટન્ટની નિમણુંક કરવામાં આવશે જેથી યોજનાનું અમલીકરણ સારી રીતે થઈ શકે. આ પ્રવૃતિમાં ઓછામાં ઓછી બે યોજનાનું અમલીકરણ કરવામાં આવશે અને શકય હશે તેટલો સ્થાનિક લોકોનો સહયોગ પણ લેવામાં આવશે. સને ૨૦૨૨-૨૦૨૩ માટે રૂા. ૧૨૫.૦૦ લાખની મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

૬. પર્યાવરણ માહિતી કેન્દ્ર

ગુજરાત રાજ્યમાં હાલમાં ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રે પ્રગતિ કરી રહયું છે, આથી આ ઔદ્યોગિક પ્રગતિની સાથે સાથે પર્યાવરણી સંવર્ધન તથા સંરક્ષણ હેતુ અને ઔદ્યોગિક પ્રગતિ માટે રાજ્ય સરકાર દ્વારા પર્યાવરણીય ક્ષેત્રે જરૂરી એવા નિર્ણયો લેવા માટે એક પર્યાવરણીય માહિતી કેન્દ્ર જરૂરી છે જેથી કરીને રાજ્ય સરકારને વિવિધ નિતીઓ બનાવવા તથા યોગ્ય નિર્ણય માટે માહિતી આપવા પર્યાવરણીય માહિતી કેન્દ્ર દ્વારા મળી શકે.

આ માહિતી કેન્દ્ર ભારત સરકારના ડીઝીટલ ઈનડિયા કેમ્પેઈન્માં પણ ભાગીદાર બનશે કારણ કે પર્યાવરણીય માહિતી કેન્દ્ર ઓન લાઈન ઈર્ન્ફોમેશન પુરી પાડશે જે સામાન્ય માણસ પણ મેળવી શકશે. આ પર્યાવરણીય માહિતી નકશા, આંકડા, ગ્રાફ, ફોટોગ્રાફ વગેરે મળી શકશે. જે છેવાડાના માનવી તથા સંસ્થાઓને ઉપયોગી બનશે.

આ સ્કીમ અન્વયે તકનીકી કામ કરવા સારુ પ્રોજેકટ ઓફીસર તથા ડેટા એન્ટ્રી ઓપરેટર(કરાર આધારિત- આઉટસોર્સ) જરુરિયાત મુજબ રાખવામાં આવનાર છે.

હાલ આ યોજનાની કામગીરી પ્રગતીમાં હોય રાજ્ય પર્યાવરણીય અહેવાલ બનાવામાં આવશે. આ યોજના અન્વયે સને ૨૦૨૨-૨૦૨૩ માટે રૂા. ૪૨.૦૦ લાખની જોગવાઈની દરખાસ્ત મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

૭. મરીન ઓસેનેરીયમ

ગુજરાત રાજ્યનો લાંબો દરિયાકિનારો તથા દરિયાઈ જૈવ વૈવિધતાને અને દરિયાઈ સ્રોતોના સંરક્ષણ તથા સંવર્ધનના હેતુને સિધ્ધ કરવા સારુ ભારત સરકાર દ્વારા સહાયિત અને વિશ્વ બેંક પુરસ્કૃત કચ્છના અખાત માટે સંકલિત દરિયાકાંઠા વ્યવસ્થાપન પરિયોજના (આઈસીઝેડએમ) અંતર્ગત અનોખું તથા ભારતમાં પહેલું ‘‘મરીન ઓસેનેરીયમ" (મરીન રીસર્ચ, કર્ન્ઝવેશન અને ઈન્ફોરમેશન સેન્ટર) ડી.બી.એફ.ઓ.ટી. (ડીઝાઈન બીલ્ડ ફાઈનાન્સ ઓપરેશન એન્ટ ટ્રાન્સફર) પ્રમાણે પ્રસ્થાપીત કરવાની પ્રવૃત્તિ આવરી લેવામાં આવેલ છે. દરિયાઈ જીવો તથા નિવસનતંત્રના સંરક્ષણ તથા સંવર્ધનના ઉદ્દેશ તથા રાજ્યમાં ટુરીઝમ ક્ષેત્રે પ્રોહત્સાહન મળી રહે તે હેતુથી મરીન ઓસેનરીયમ પ્રસ્થાપીત કરવા સારુ રાજ્ય સરકાર દ્વારા ટુરીઝમ કોર્પોરેશન ઓફ ગુજરાત લીમીટેડ (ટીસીજીએલ) ને અમલીકરણ સંસ્થા તરીકે જાહેર કરવામાં આવેલી છે, જ્યારે ગુજરાત ઈકોલૉજી કમિશન અને વન અને પર્યાવરણ વિભાગ દ્વારા ટીસીજીએલને મરીન ઓસેનરીયમ પ્રસ્થાપીત કરવા માટે મદદ કરવામાં આવશે.

આ યોજના અંતર્ગત રૂ. ૫૫.૦૦ કરોડની સહાય આઈસીઝેડએમ યોજનામાંથી વાયેબીલીટી ફંડીંગ તરીકે ફાળવવામાં આવેલ છે. આ પ્રોજેકટને પુર્ણ થવામાં આશરે ૨ થી ૩ વર્ષ જેટલો સમય લાગનાર હોય આ કામે થનાર ખર્ચ માટે રાજ્ય સરકારશ્રી તરફથી અપાયેલ ખાત્રી મુજબ આ કામગીરી માટે રૂા. ૬.૦૦ લાખની વર્ષ ૨૦૨૨-૨૦૨૩ માટે દરખાસ્ત મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

૮. મોડેલ ઈકો વિલેજ પ્રોજેક્ટ – નવી પહેલની દરખાસ્તની વિગતો

સરકાર, સમાજ અને સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ સાથે મળીને સમગતીશીલ અને ટકાઉ વિકાસ માટેની નવી રણનિતી ઘડવી પડશે. જેનો ઉકેલ સ્વરૂપે નવી પહેલ તરીકે મોડેલ ઈકો વિલેજ પ્રોજેક્ટની દરખાસ્ત તૈયાર કરવામા આવી છે. જે યોજના એક મોડેલ તરીકે નિદર્શન કરવામાં આવશે અને તે અન્ય ગામોમા પ્રતિકુતિ તરીકે અમલિકરણ કરવામા આવશે. આ અંતર્ગત નીચેની પ્રવુતિઓનું નિદર્શન કરવામાં આવશે.

- સજીવ ખેતીને પ્રોત્સાહન આપવુ અને બાયો ફર્ટિલાઈઝર અને બાયો પેસ્ટીસાઈડના ઉપયોગ પર ભાર મુકવો.
- ભુગર્ભજળના સ્તર ઉપર આવે તે માટે વહી જતા પાણીને જમીનમા ઉતારવા રિચાર્જકુવા, ચેક ડેમ, ખેતતલાવડી અને વરસાદી પાણીના સગ્રહ માટે ભુગર્ભ ટાંકા જેવી કામગીરી કરવી જેથી જળસંરક્ષણની કામગીરી થઈ શકે. આ ઉપરાંત ભુગર્ભ જળને ખેંચવાનું ઓછુ કરવુ.

- પ્રવાહી અને ઘન કચરા વ્યવસ્થાપન, બાયો ટોઈલેટ, શૌચાલયનો ઉપયોગ અને પ્લાસ્ટીક પર પ્રતિબંધ મુકવામાં આવે તો સ્વચ્છતા ઉભી થશે અને જેનાથી લોકા સ્વાસ્થ્ય સુધરશે.
- પુન:પ્રાપ્ય કુદરતી સ્ત્રોતોનો વિકાસ થાય તે પ્રકારની કામગીરી કરવામા આવશે જેવી કે સુર્ય ઉર્જા આધારિત ઉપકરણ દ્વારા વિજળીની બચત. બાયોગેસ, વર્મીકમ્પોષ્ટ વગેરે કામગીરી દ્વારા કુદરતી સ્ત્રોતોનો ઉઅપ્યોગ કરી કાર્બન ન્યુટ્રીયલ ઈકો વિલેજ સ્થાપિત કરી શકાય.
- ગામોમાંથી સ્થળાતર ઘટે અને લોકોને પોતાના ગામમાં જ રોજગારી મળી રહે તે માટે સ્થાનિક સંશાધનો આધારીત આજિવિકાની વૃદ્ધી માટેની કામગીરી હાથ ધરવી જેવી કે પશુપાલન, વન પેદાશો દ્વારા ગ્રુહઉદ્યોગ ઉભા કરી સ્થાનિક રોજગારી મળી રહે તે માટેની કામગીરી કરવી જેથી ગ્રામ સ્વરાજ પ્રસ્થાપિત કરી શકાય.

આ સ્કીમ અન્વયે તકનીકી કામ કરવા સારુ પ્રોજેકટ ઓફીસર તથા ડેટા એન્ટ્રી ઓપરેટર(કરાર આધારિત- આઉટસોર્સ) જરુરિયાત મુજબ રાખવામાં આવનાર છે.

આ યોજના લોક ભાગીદારી સાથે કરવામા આવશે. જેનાથી સમુદાયની જવાબદેહીતા અને ઉત્તરદાયિત્વ ઉભુ થશે અને આ યોજના સમગતિશિલ અને લાબા ગાળા સુધી જળવાઈ રહેશે. રૂ.૧૦૦.00 લાખની નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૨-૨૦૨૩નાં અંદાજપત્રમાં દરખાસ્ત મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

૯. ગુજરાત ઈન્સ્ટિટયુટ ઓફ ડેઝર્ટ ઈકોલૉજી (ગાઈડ) ની જાળવણી (મેઈન્ટેન્નસ)

ગાઈડ સંસ્થા દ્વારા વિવિધ સુકા પ્રદેશો, રણીકરણની પ્રક્રીયા અટકાવવા, જૈવિક વિવિધતાના સંશોધનો કરવા, તથા ગાઈડ સંસ્થા દ્વારા અત્યાધુનીક પ્રયોગશાળા સ્થાપવામાં આવેલ છે, આ પ્રયોગશાળાનો ઉપયોગ આ વિસ્તારના ઉદ્યોગો અને સ્થાનિક સંસ્થાઓ ઉપયોગ કરી શકે. હાલમાં આ સંસ્થામાં વિવિધ પર્યાવરણ સંશોધનની પ્રક્રિયા ચાલુ છે. આ પ્રયોગશાળાના સાધનોની જાળવણી તથા સંધોશનની કામગીરી માટેના થનાર ખર્ચને પહોચી વળવા વર્ષ ૨૦૨૧-૨૦૨૨ના વર્ષમાં ગાઈડ સંસ્થાની ક્ષમતાવર્ધન, મેઈટેન્નસ તથા વૈજ્ઞાનિક પ્રયોગને અધ્યતન કરી તેની જાળવણી માટે રૂ. ૭.00 લાખની દરખાસ્ત મંજૂર કરવામાં આવેલ હતી.

ગાઈડ સંસ્થા જીઈસીની ભગીની સંસ્થા તરીકે કાર્યરત હોય, તથા રણને અડીને આવેલ સુકા પ્રદેશનો સૌથી મોટા જિલ્લામાં કાર્યરત હોવાથી પર્યાવરણની જાણવણી માટે એક મહત્વનું કામ કરી રહેલ હોય ગાઈડ સંસ્થાને આર્થીક સહાયક અનુદાન આપવા સને ૨૦૨૨-૨૦૨૩ માટે રૂા. ૮.00 લાખની જોગવાઈની દરખાસ્ત મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

૧૦. ચેર વાવેતર અને પુનઃસ્થાપન

ગુજરાત ઈકોલોજી કમિશન, ગાંધીનગરની સ્થાપના રાજય સરકાર દ્વારા સને ૧૯૯૨માં કરવામાં આવી હતી. ત્યાર બાદ કમિશન દ્વારા રાજયના પર્યાવરણ તથા પરિસરોના સંરક્ષણ તથા સુધારણા માટે લાંબાગાળાના ઉપાયો અર્થે તથા આ સંદર્ભે લોકોની જાગૃત્તિ કેળવા જુદી જુદી યોજનાનું અમલીકરણ કરતું આવ્યું છે. છેલ્લા એક દાયકાથી વધારે સમય દરમિયાન કમિશન દ્વારા સ્પોન્સર્ડ પ્રોગ્રામ ફોર અવેરનેસ, સ્ટેટ એન્વાયરોનમેન્ટ એકશન પ્લાન, રિસ્ટોરેશન ઓફ મેન્ગ્રુવ્ઝ, એનજીઓ એન્વાયરોનમેન્ટ એકશન ફંડ જેવા મહત્વના પ્રોજેકટો હાથ ધરવામાં આવેલ છે. તદ્દપરાંત લગભગ ૩૦ કરતા પણ વધારે વૈજ્ઞાનિક અહેવાલો કે જેના વિશે બહુ મર્યાદિત જ્ઞાન પ્રકાશમાં હતુ એવા અહેવાલો બહાર પાડવામાં આવ્યા છે. છેલ્લા દાયકામાં કમિશને રાજયના પર્યાવરણના સંરક્ષણના હેતુસર વિવિધ યોજનાઓ અમલમાં મૂકીને એક નવા પ્રકારનું અભિયાન હાથ ધર્યુ છે.

ગુજરાત રાજ્યને ૧૬૫૦ કી.મી. કરતા પણ લાંબો દરિયા કિનારો મળેલો છે. આ વિસ્તારમાં દરિયાના પાણીની તીવ્ર ખારાશ સામે ટકી શકે તેવી એક વિરલ પ્રકારની વનસ્પતિ ઉગી શકે છે. આ વનસ્પતી ભરતી અને ઓટ વચ્ચેના વિસ્તારમાં જયાં કાદવ કીચડવાળો વિસ્તાર હોય ત્યાં સારી રીતે વૃધ્ધી પામે છે. આ વનસ્પતીને દરીયાકાંઠાનું કલ્પવૃક્ષ ગણી શકાય કારણકે તટીય વિસ્તારમાં રહેતા અત્યંત ગરીબ લોક સમુદાયો માટે વિવિધ પ્રકારની જરૂરિયાત આ વનસ્પતિ પુરી પાડે છે. તેમજ માછીમાર સમુદાય, પશુપાલકો, ખેડૂતો વગેરેની આજીવિકામાં વધારો કરે છે.

ગુજરાત રાજ્યમાં થઈ રહેલા ઔદ્યોગિક વિકાસની પ્રક્રીયામાં તમેજ અન્ય માનવીય આડ ખીલીના પરિણામ સ્વરૂપ આ વનસ્પતિનું પ્રમાણ ઘણુજ ઓછું થઈ જવા પામ્યુ હતુ. જીઈસી દ્વારા છેલ્લા દસ વર્ષથી આ વનસ્પતિ હેઠળનો વિસ્તાર વધે તેવા પ્રયત્નો કરવામાં આવ્યા છે. આ વનસ્પતિના સંવર્ધન તેમજ સંરક્ષણની પ્રક્રિયામાં સ્થાનિક લોકસમુદાયોની સક્રીય ભાગીદારી હાંસલ કરવામાં આવી છે જેના પરિણામ સ્વરૂપ કચ્છ તેમજ ખંભાતના અખાત વિસ્તારમાં ૧૫૦૦૦ હેકટર કરતા પણ વધારે વિસ્તાર મેન્ગ્રુવ હેઠળ આવરી લેવામાં આવ્યો છે.

ગુજરાત રાજ્યના દરિયા કાંઠાના વિસ્તારોમાં ચેર વનસ્પતિના વાવેતર સંબંધિત જીઈસી હવે બહોળો અનુભવ ધરાવે છે. નાણાંકીય વર્ષ ૨૦૨૧-૨૦૨૨ દરમિયાન જીઈસી દ્વારા ૮૭૨ હે. વિસ્તારમાં ચેર વાવેતરની કામગીરી નર્સરી દ્વારા ઉભા કરાયેલ રોપાઓ થતી લોકભાગીદારીથી હાથ ધરેલ છે.

આ સ્કીમ અન્વયે તકનીકી કામ કરવા સારુ પ્રોજેકટ ઓફીસર તથા ડેટા એન્ટ્રી ઓપરેટર(કરાર આધારિત- આઉટસોર્સ) જરુરિયાત મુજબ રાખવામાં આવનાર છે.

ઉપરોકત કામગીરી અર્થે વર્ષ ૨૦૨૨-૨૦૨૩માં આ પ્રવૃત્તિ માટે રૂા. ૪૨૦.૦૦ લાખની દરખાસ્ત મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

નાણાકીય સને ૨૦૨૨-૨૦૨૩ની મંજુર કરવામાં આવેલ જોગવાઈ

અ.નું	યોજના	વર્ષ ૨૦૨૨-૨૦૨૩ માટે જોગવાઈ
૧	જીઈસી મેન્ટેન્નસ	૪૧૦.૦૦
૨	જીઈસી સ્પોન્સર્ડ પ્રોજેકટ	૧૨૦૦.૦૦
૩	ઈકોલોજીકલ પ્રોફાઈલ	૫૭.૦૦
૪	ઈકોલોજીકલ રીસ્ટોરેશન યોજના	૯૦.૦૦
૫	એન્વાયરનમેન્ટ એકશન યોજના	૧૨૫.૦૦
૬	પર્યાવરણ માહિતી કેન્દ્ર	૪૨.૦૦
૭	મરીન ઓસેનેરીયમ	૬.૦૦
૮	મોડેલ ઈકો વિલેજ પ્રોજેક્ટ	૧૦૦.૦૦
૯	ગુજરાત ઈન્સ્ટિટયુટ ઓફ ડેર્ઝટ ઈકોલોજી (ગાઈડ)ની જાળવણી (મેઈન્ટેન્નસ)	૮.૦૦
૧૦	ચેર વાવેતર અને પુનઃસ્થાપન	૪૨૦.૦૦
કુલ		૨૪૫૮.૦૦

ગુજરાત પર્યાવરણ પ્રબંધન સંસ્થાન, ગાંધીનગર

ગુજરાત પર્યાવરણ પ્રબંધન સંસ્થાન (ગેમી), ગાંધીનગર

ભાગ-૧ પ્રસ્તાવના:

ગુજરાત પર્યાવરણ પ્રબંધ સંસ્થાન (ગેમી) ની રચના, વન અને પર્યાવરણ વિભાગ દ્વારા રાજ્યપાલશ્રીના વિધાનસભાના ગૃહને સંબોધતા તા. ૧૯-૦૩-૧૯૯૮ ના પ્રવચનને આધારે ગુજરાત સરકારના ઠરાવ ક્રમાંક: ૧૦૯૮-૧૨૮૦-પી, તા.૧ લી ફેબ્રુઆરી, ૧૯૯૯ થી કરવામાં આવી.

ગેમીનું બંધારણ એટલે કે Memorandum of Association & Rules and Regulation ઘડીને મંજુર કરવામાં આવ્યું. ગેમીની નોંધણી Society Registration Act, 1860 હેઠળ Registration No. Gujarat/ 1380/Vadodara, તા. 01-03-1999 અને Bombay Public Trust Act, 1950 હેઠળ Registration No. F/1065 Vadodara, તારીખ 01-03-1999 થી કરવામાં આવેલ છે. વર્ષ ૨૦૧૧માં આ સંસ્થાનનું વડુમથક વડોદરા મુકામથી ગાંધીનગર ખાતે ખસેડવામાં આવ્યો. અને ગાંધીનગર ખાતે ગેમીની નોંધણી Society Registration Act, 1860 હેઠળ Registration No. Guj/ 2326/Gandhinagar, તા. 19-11-2014 અને Bombay Public Trust Act, 1950 હેઠળ Registration No. F/2287 Gandhinagar, તારીખ 19-11-2014 થી કરવામાં આવેલ છે. ગેમીને Ministry of Science and Technology, Government of India દ્વારા Scientific and Industrial Research Organization (SIROs) તરીકેની માન્યતા આપવામાં આવેલ છે. ઉપરાંત ગેમી સંસ્થાનને અને ગેમીની પ્રયોગશાળા ISO 9001:2008 અને ISO 14001:2014 પ્રમાણિત છે.

ગુજરાત રાજ્યમાં ઔદ્યોગિક વિકાસના પરિણામે અને મુખ્યત્વે ચોક્કસ વિસ્તારોમાં રાસાયણિક ઉદ્યોગોની ઘનિષ્ઠતાના ધ્યાનમાં રાખી ઔદ્યોગિક વિકાસની સાથે સાથે પર્યાવરણની સમતુલા જળવાય તે હેતુથી રાજ્ય સરકારે Gujarat Environment Management Institute (GEMI) નામની એક સ્વાયત્ત મોભાવાળી સંસ્થા ઉભી કરવાનું નક્કી કર્યું. જે હાલમાં ગુજરાત રાજયમાં પર્યાવરણની ખુબ જરૂરી એવી સમસ્યાઓનું નિવારણ તેમજ ઘટાડો કરવા માટે કરવા માટે કાર્યરત છે. આ સંસ્થાની પ્રાથમિક ભૂમિકા શ્રેષ્ઠ પર્યાવરણીય પ્રબંધ કાર્યપધ્ધતિ, અસરકારક પર્યાવરણીય આયોજન અને સંકલન તથા સંશોધન અને વિકાસ કાર્યો દ્વારા પર્યાવરણીય પ્રશ્નોને ધ્યાનમાં રાખીને રાજ્યને પર્યાવરણીય સમતુલા જાળવવામાં મદદરૂપ સેવા આપવાની છે.

કાર્યવાહીનુ સંકલન કરવા તેમજ અગત્યના નિર્ણયો લેવા માટે સરકારશ્રી દ્વારા અધિક મુખ્ય સચિવશ્રી, વન અને પર્યાવરણ વિભાગ, ગુજરાત સરકારશ્રીના અધ્યક્ષ સ્થાને Governing Council અને Exectuive Committee ની રચના કરવામાં આવેલ છે. ઉપરાંત Technical ચર્ચા/વિચારણા/નિર્ણયો માટે, નિયામકશ્રી, ગેમીના અધ્યક્ષ સ્થાને Technical Committee ની પણ રચના કરવામાં આવેલ છે. ગેમી દ્વારા ઉપરોક્ત કમિટિઓની સમયાંતરે બેઠકો યોજવામાં આવે છે.

ગેમી ની પ્રયોગશાળાને Water (Prevention and Control of Pollution) Act 1974 હેઠળ "State Water Lab" તરીકે અને Air (Prevention and Control of Pollution) Act 1981 હેઠળ "State Air Lab" તરીકે વન અને પર્યાવરણ વિભાગના ઠરાવ ક્રમાંક: GNV(30)/Env-10-2011-1941-E, તારીખ ૦૧-૦૯-૨૦૧૨ થી જાહેર કરવામાં આવેલ છે. ઉપરાંત વન અને પર્યાવરણ વિભાગના ઠરાવ ક્રમાંક: GNV(30)/Env-10-2011-1941-E, તા. ૨૨-૦૧-૨૦૧૩ થી Senior Scientific Officer, ગેમી ને Government Analyst તરીકે નિમણુંક કરવામાં આવી છે. અને રાજ્ય સરકારશ્રી દ્વારા પ્રયોગશાળાનું નામ "GEMI's Laboratory" તરીકે નક્કી કરેલ છે.

ગેમીની પ્રયોગશાળાને Department of Science & Technology, Government of India ની સ્વાયત્ત સંસ્થા National Accreditation Board for Testing and Calibration Laboratories (NABL) દ્વારા પ્રમાણપત્ર ક્રમાંક: T-3297, તારીખ ૦૯-૦૨-૨૦૧૫ થી chemical testing માટે અને પ્રમાણપત્ર ક્રમાંક: T- 3333, તારીખ ૦૯-૦૩-૨૦૧૫ થી Biological testing માટેની માન્યતા આપવામાં આવેલ છે.

ગેમીની પ્રયોગશાળામાં Air, Water, અને Wastewater ના નમુનાઓનું પૃથ્થકરણ APHA અને ISO standards મુજબ કરવામાં આવે છે. ઉપરાંત ગેમી સંસ્થાએ નમુનાઓના Monitoring, Sampling અને Transport માટે GEMI's Protocol તૈયાર કરેલ છે. જે વન અને પર્યાવરણ વિભાગના પત્રાંક: ENV-102013-299-E, તારીખ ૨૪-૦૨-૨૦૧૪ થી Water (Prevention & Control of Pollution) Act, 1974 અને Air (Prevention & Control of Pollution) Act, 1981 હેઠળ મંજૂરી આપવામાં આવેલ છે.

વધુમાં ગેમીની પ્રયોગશાળા દ્વારા પર્યાવરણના દૃષ્ટિ બિંદુને ધ્યાને લઇ, જમીનના નમુના એકત્ર કરીને તેની ચકાસણી કરનાર સદર પ્રયોગશાળા રાજ્યની પ્રથમ પ્રયોગશાળા છે. અને ગેમી દ્વારા Central Pollution Control Board ને Environment (Protection) Act, 1986 હેઠળ સદર પ્રયોગશાળાને Environmental Laboratory જાહેર કરવા માટેની દરખાસ્ત કરવામાં આવેલ છે.

ગેમી સંસ્થાનું હાલનું વહીવટી માળખું નીચે પ્રમાણે છે.

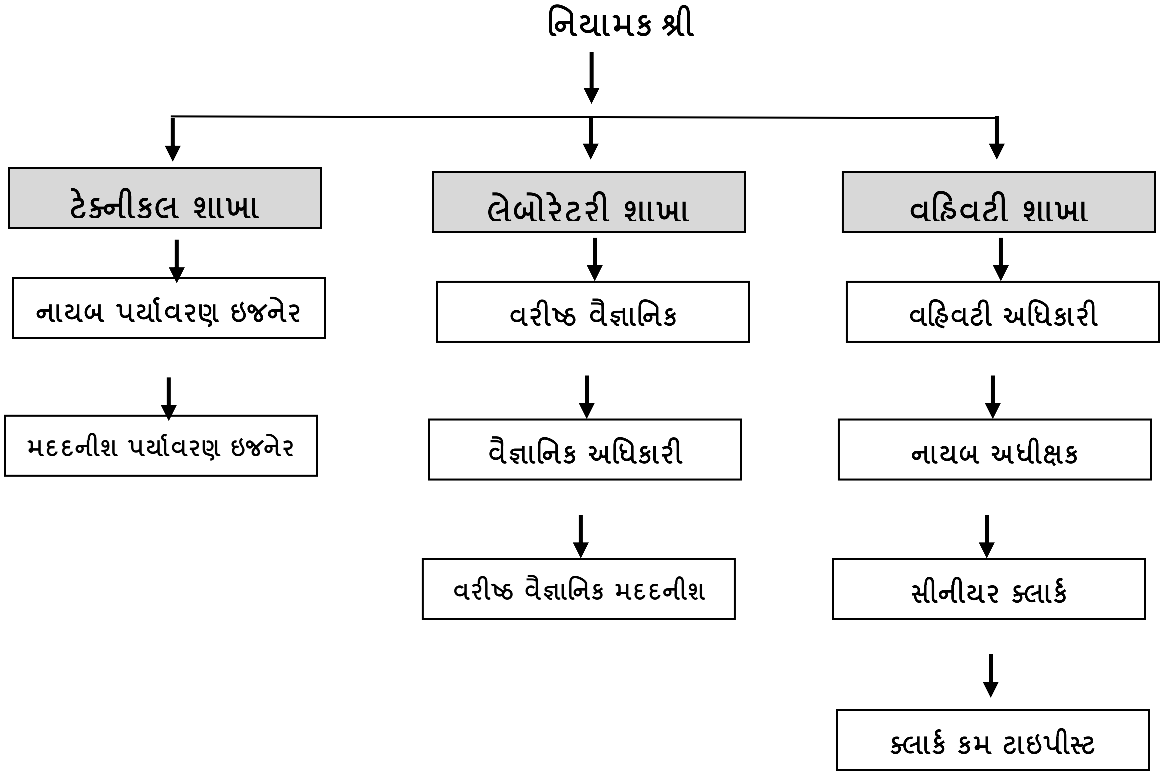

સંસ્થાનમાં નીચે મુજબની કામગીરી કરવામાં આવે છે:

૧. Environment Management & Consulting (પર્યાવરણીય વ્યવસ્થાપન અને કન્સલ્ટિંગ)

૨. Environment Monitoring & Audit (પર્યાવરણીય મોનીટરીંગ અને ઓડીટ)

૩. Environment Impact Assessment Study (પર્યાવરણીય અસર મુલ્યાંકન અભ્યાસ)

૪. Environment Education (પર્યાવરણીય શિક્ષણ)

૫. Environment training & Awareness (પર્યાવરણીય તાલીમ અને જાગૃતિ)

૬. Environment Accreditation Scheme (પર્યાવરણીય એક્રેડિટેશન સ્કીમ)

૭. Laboratory Services (પ્રયોગશાળાની સર્વીસ)

✓ <u>ભાગ-૨ એકંદર સંક્ષેપ:</u>

ગેમી સંસ્થાન દ્વારા નીચેની પર્યાવરણલક્ષી પ્રવૃતિઓ હાથ ધરવામાં આવે છે. અને આ સંસ્થા નીચેના સંશોધન અને વિકાસના અગ્રીમ વિસ્તારો આગળ ધપાવવા માંગે છે.

❖ ગ્રામ્ય પર્યાવરણ અભ્યાસ :

ગ્રામ્ય પર્યાવરણીય અભ્યાસ, સ્કીમ/પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત ગુજરાતના ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં પર્યાવરણની વર્તમાન પરિસ્થિતિની ચકાસણી કરવામાં આવે છે, જે અંતર્ગત ગામનો આર્થીક-સામાજિક સર્વે તથા વિવિધ પર્યાવરણીય પરીબળોના નમુનાની ચકાસણી કરવામાં આવે છે. આ અભ્યાસ અંતર્ગત ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં આવેલ કુદરતી સંપત્તિ જેવી કે જળ, જમીન અને હવાની પરિસ્થિતિની વૈજ્ઞાનિક રીતે ચકાસણી કરવામાં આવે છે, જેમાં ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં આવેલા તમામ પાણીના સ્ત્રોતો જેવા કે કૂવા, તળાવ, બોરવેલ, કેનાલ વગેરે તથા ખેતી લાયક જમીનનો સમાવેશ કરી લેવામાં આવેલ છે. અને પ્રયોગશાળામાંથી આવેલ પરિણામોની મદદથી જે-તે વિસ્તા/ક્ષેત્ર નો વિગતવાર અહેવાલ તૈયાર કરવામાં આવે છે. જે ગામની વિવિધ પર્યાવરણને લગતી સુવિધાઓ જેવી કે સ્વચ્છતા, બળતણનો પ્રકાર, શૌચાલયની સુવિધા, ખેતી પાકોમાં થતા રોગોની વિગત જેવા ખુબજ અગત્યના પરિબળોનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે, જેના દ્વારા પર્યાવરણીય દ્રષ્ટીએ ગ્રામ્ય વિસ્તાર ચકાસીને, ગામલોકો તથા સરકારને ખુબ જ ઉપયોગી માહિતી પૂરી પડાશે. વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ દરમ્યાન ગુજરાત રાજ્યના આહવા, ડાંગ જીલ્લાના આશરે ૨૦ ગામોનો અભ્યાસ કરવામાં આવશે.

❖ રીવર એન્ડ કોસ્ટ્લ મોનીટરીંગ

વન્સપતિ અને પ્રાણીસૃષ્ટિનું અસ્તિત્વ પ્રાકૃતિક જળસ્ત્રોતો પર નિર્ભર છે. સપાટીના પાણીનો ઉપયોગ પીવા માટે,ઘરેલુ વપરાશ તેમજ વિવિધ ઓધોગિક હેતુઓ માટે થાય છે. આથી પાણીનો નિર્ધારીત ઉપયોગ જાણવા માટે પાણીની ગુણવત્તાની ચકાસણી કરવી જરૂરી છે. રાજ્યની વિવિધ પર્યાવરણીય પ્રવૃત્તિઓમાં જળસ્ત્રોતોની પાણીની ગુણવત્તાનું સમયાંતરે નિરીક્ષણ આવશ્યક છે. પાણીની ગુણવત્તાનું મૂલ્યાંકન ભૌતિક, રાસાયણિક અને જૈવિક પરિમાણોને આધારે કરી શકાય છે. પાણીની ગુણવત્તાની ચકાસણી દ્વારા તેના નિર્ધારિત હેતુ માટે થતા ઉપયોગનુ મૂલ્યાંકન કરી શકાય છે. આ ઉદ્દેશને ધ્યાનમાં રાખી ગેમી દ્વારા સપાટીય જળસ્ત્રોતોની ગુણવત્તા સમયાંતરે ચકાસવામાં આવે છે.

આ અભ્યાસ અંતર્ગત રાજ્યમાં આવેલી સાબરમતી, મહીસાગર, નર્મદા, તાપી, દમણગંગા, હિરણ, મેશ્વો, આજી, ભાદર, વાત્રક તેમજ તેમની ઉપનદીઓના પાણીની ગુણવત્તાની ચકાસણી કરવામાં આવે છે. આ રીતે, નદીઓનું સમયાંતરે મોનીટરીંગ કરી પાણીની ગુણવત્તામાં થતા ફેરફારોનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે છે.

સપાટીના પાણીમાં વધતા પ્રદૂષણને ધ્યાનમાં લેતા સમયાંતરે મોનીટરીંગ અને મૂલ્યાંકન અત્યંત મહત્વનું છે. આ અભ્યાસ દ્વારા સ્થાનિક લોકો દ્વારા વાપરવામાં આવતા પાણી ની ગુણવત્તા જાણી શકાશે. સદર પ્રોજેક્ટ દ્વારા એકત્રીત કરવામાં આવેલ માહિતી સંબંધિત સરકારી સંસ્થાઓ અને વિભાગો ને પર્યાવરણલક્ષી વિવિધ નીતિઓ ના નિર્માણમાં કરવામાં મદદરૂપ રેહશે.
સદર અભ્યાસ હેઠળ વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માં ગુજરાત રાજ્યમાં આવેલી ૧૦ મોટી નદીઓ જેવી કે સાબરમતી, મહીસાગર, તાપી, નર્મદા, દમણગંગા, આજી, ભાદર, મેશ્વો, હિરણ અને વાત્રક નો પુનરાવર્તિત અભ્યાસ કરવામાં આવશે.

- **સોર્સ એપોર્સમેન્ટ સ્ટડી (Source apportionment study)**

હવાના પ્રદૂષણમાં થઇ રહેલ વધારો એ ભારતના મોટાભાગ ના શહેરોની મુખ્ય સમસ્યાઓ માની એક છે, જેમાં અમદાવાદ ઉપરાંત ગુજરાતનાં અન્ય મોટા શહેરો નો સમાવેશ થાય છે. સોર્સ એપોર્સમેન્ટ સ્ટડી (Source Apportionment Study) નો મુખ્ય હેતુ હવા પ્રદુષિત કરી રહેલ સ્રોતો જેમ કે ઉધોગો, વાહનો, ઘરગથ્થું કચરાનું દહન વગેરે દ્વારા પ્રદુષણમાં કેટલો-કેટલો ફાળો છે એની માપણી કરવી. આ અભ્યાસ ના અંતે પ્રાપ્ત થતી માહિતીનો ઉપયોગ ભવિષ્યમાં પ્રદુષણ નિયંત્રણ અને તેના નિવારણ માટેની વ્યૂહરચના ઘડવામાં થશે. આ પ્રકાર ના અભ્યાસમા હવાને પ્રદુષિત કરનારા સ્રોતોની યાદી તૈયાર કરવી, જમીન પર પ્રદુષણ ની મહતમ માત્રા શોધવી. હવા પ્રદૂષણ ની સમસ્યાના કારણો વિશે વધુમાં વધુ જાણકારી મેળવવી જેથી ગુજરાતનાં મોટા શહેરોમાં હવા પ્રદૂષણની સમસ્યાને ઘટાડી તેની ગુણવત્તા માં સુધારો કરવા માટેની નીતિ બનાવીને અમલમાં મુકી શકાય.

૧. હવા પ્રદુષિત કરનારા સ્રોતોની યાદી (Emission Inventory)

ઇમીઝન ઈન્વેન્ટરી એટલે કે એક ચોક્કસ વિસ્તાર અને સમય માટે ગૌણ તેમજ પ્રાથમિક માહિતી નો ઉપયોગ દ્વારા વિવિધ સ્રોતોમાંથી ઉત્પન્ન થતા પ્રદૂષકોની જત્થામક વિશ્લેષણ કરવું. આ માટે સમગ્ર અમદાવાદ શહેર ના નકશા ને ૨ બાય ૨ કિમી ક્ષેત્ર માં વિભાજીત કરવામાં આવેલ છે. ઇમીઝન ઈન્વેન્ટરી માટે બે રહેણાંક વિસ્તાર(પાલડી અને બાપુનગર),એક ઔદ્યોગિક વિસ્તાર, એક ટ્રાફિક કમ વ્યાપારી વિસ્તાર અને એક બેકગ્રાઉન્ડ વિસ્તાર(અમદાવાદના સાયન્સ સીટી, નારોલ અને ઇન્કમ ટેક્ષ વિસ્તાર) એમ કુલ પાંચ વિવિધ સ્રોતો ધરાવતા વિસ્તાર નો સમાવેશ કરેલ છે.

૨. ડીસ્પર્જન મોડેલિંગ (**Dispersion Modelling**)

ડીસ્પર્જન મોડેલિંગ એ અત્યાધુનીક વૈજ્ઞાનિક તકનીક દ્વારા સ્ત્રોતો માંથી ઉત્સર્જીત થઇ રહેલા પ્રદુષકોની જમીન સપાટી એ મહતમ માત્રાનું અનુમાન કરવામાં આવે છે જેથી હવા પ્રદુષણગ્રસ્ત વિસ્તારની ઓળખી શકાય. આ માહિતી નો ઉપયોગ હવાની ગુણવત્તા સુધારણા માટે શહેરી ચોક્કસ એક્શન પ્લાન ઘડવા તેમજ વિવિધ નિયંત્રણ વિકલ્પોનું મૂલ્યાંકન કરી શકાય.

આ અભ્યાસ વિવિધ પર્યાવરણલક્ષી નિતીઓ; શહેરી હવા ગુણવત્તા વ્યવસ્થા નીતિ, ઔદ્યોગિક નીતિ, પ્રદૂષણ નિયંત્રણ નીતિ માટે આધારભૂત બની રહેશે. તદ્ઉપરાંત સદર અભ્યાસ દ્વારા સ્થાનિક લોકોમાં હવા પ્રદુષણ અંગે જાગૃતતા ફેલાવવામાં મદદ રૂપ થશે.

❖ ગ્રીન રેટીંગ, પોલ્યુશન રેટીંગ ઇન્ડેક્ષ અને એક્રેડેશન:

➢ ગ્રીન રેટીંગ અને એક્રેડેશન

ગેમી દ્વારા વિવિધ ઉદ્યોગોને ગ્રીન રેટીંગ આપવામાં આવશે. જે માટે ગેમી દ્વારા સ્કીમ બનાવવામાં આવી રહી છે. ઉપરાંત, સંસ્થાન દ્વારા રાજ્યમાં કાર્યરત Environmental Auditors અને Environmental Auditing Agencies ને પ્રમાણિત કરવા "Recognition of Environment Auditing Bodies under ISO 17020" અને "Manual for Operation of Environment Auditing Services under ISO 17011" તૈયાર કરવામાં આવી રહી છે. સદર સ્કીમો ઔદ્યોગિક એકમોને પર્યાવરણીય વ્યવસ્થાપનની કામગીરી માટે આધારભૂત બની રહેશે.

➢ પોલ્યુશન રેટીંગ ઇન્ડેક્ષ

ઉભરતા અને વિકાસશીલ અર્થતંત્રમાં શહેરીકરણ ઝડપી ગતિએ થઈ રહ્યુ છે. શહેરો હવા, પાણી અને જમીનના પ્રદૂષકોનો સ્રોત છે. નાગરિકો માટે, શહેરમાં પ્રદૂષણના સ્તર અંગેની જાગરૂકતા હોવી મહત્વપૂર્ણ છે, ખાસ કરીને તેમના માટે જે તેથી લગતી બીમારીઓથી પીડાય છે. ગેમીએ શહેરોની પર્યાવરણીય ગુણવત્તાના આધારે રેટિંગ આપવાની કલ્પના વિકસાવી છે જેને સિટી પોલ્યુશન રેટીંગ ઇન્ડેક્ષ કહેવામા આવેલ છે. આ પ્રોજેક્ટમાં વર્ષ ૨૦૨૨-૨૦૨૩માં મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન અને અન્ય એજન્સીઓ પાસેથી પર્યાવરણીય ગુણવત્તાથી લગતા ડેટા એકત્રિત કરી રાજ્યનાં મોટા શહેરોનું પોલ્યુશન રેટીંગ ઇન્ડેક્ષ તૈયાર કરી સાર્વજનિક ડોમેનમાં લોંચ કરવુ.

<u>ક્ષેત્રીય પર્યાવરણ અસર મુલ્યાંકન, કેરિંગ કેપેસિટી, સામુહિક પર્યાવરણીય સવલતોની efficacy / adequacy અને બાયોમેડિકલ કચરાંની ગુણવત્તા ચકાસણી:</u>

- <u>ક્ષેત્રીય પર્યાવરણ અસર મુલ્યાંકન અને કેરીંગ કેપેસીટી</u>

ગુજરાત પર્યાવરણ વ્યવસ્થાપન સંસ્થા (ગેમી) ના ઉદ્દેશ્યમાં એક તરીકે, "પર્યાવરણીય સ્થિતિ અને ઉધોગિકરણ, શહેરીકરણ અને જળ સંસાધનોની વિકાસલક્ષી પ્રવૃત્તિઓના પ્રભાવનું મૂલ્યાંકન" માટે " કચ્છ ના અખાતમા ક્ષેત્રીય પર્યાવરણ અસર મૂલ્યાંકન અને કેરિંગ કેપેસીટી પ્રોજેક્ટ હાથ ધરવામાં આવ્યો છે. ક્ષેત્રીય પર્યાવરણ અસર મુલ્યાંકન દ્વારા કચ્છના અખાતમાં આવેલ તેમજ સૂચિત પ્રોજેક્ટોથી થતા પર્યાવરણને લગતી સંભવિત લાભકારક અને પ્રતિકૂળ અસરોને ઓળખી મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે છે. જો સૂચિત પ્રોજેક્ટોથી થતી સંભવિત પર્યાવરણીય અસરો અસ્વીકાર્ય હોય, તો તે સૂચિત પ્રોજેક્ટના સ્થાનમાં ફેરફાર તરફ દોરી જાય છે જેના કારણે સૂચિત પ્રોજેક્ટોના પ્રારંભીક તબક્કે જ પ્રોજેક્ટોમાં પૂર્ણ થવામાં વિલંબ અને ખર્ચમાં થતો વધારો ઘટાડી શકાય છે.

આ પ્રોજેક્ટ હેઠળ, ગેમી સંસ્થા ઉદ્યોગીકરણ ને કારણે થતી પર્યાવરણીય અસર (બંદર પ્રવૃત્તિઓ સહિત) ની ઓળખ અને મૂલ્યાંકન કરશે અને જરૂરી સુધારાત્મક અને નિવારક પગલાં સૂચવી પર્યાવરણીય સ્થિતિ ની હાલ ની કેરીંગ કેપેસીટી નક્કી કરી GIS દ્વારા નકશો તૈયાર કરી તેનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવશે.

- <u>બાયોમેડિકલ કચરાંની ગુણવત્તા ચકાસણી</u>

બાયો-મેડિકલ વેસ્ટ મેનેજમેન્ટ સ્થાનિક સમુદાયોને ચેપ ફેલાવવાથી બચાવવાની જરૂરિયાતથી શરૂ થયો અને ત્યારબાદ વૈશ્વિક મહત્વનો મુદ્દો બની ગયો. ચેપ નિયંત્રણ, દર્દીની સલામતી, વ્યવસાયિક આરોગ્ય (હોસ્પિટલમાં) અને સમુદાયના આરોગ્ય અને પર્યાવરણ માટે બાયો-મેડિકલ કચરાનું સંચાલન સુસંગત બને છે. બાયો-મેડિકલ કચરો એટલે કોઈ કચરો, જે માનવ અથવા પ્રાણીઓના નિદાન ઉપચાર અથવા ઇમ્યુનીકરણ દરમિયાન અથવા સંશોધન પ્રવૃત્તિઓમાં અથવા જૈવિકના ઉત્પાદન અથવા પરીક્ષણમાં પેદા થાય છે. જેનો ઉલ્લેખ બાયોમેડિકલ વેસ્ટ મેનેજમેન્ટ નિયમો ૨૦૧૬ નાં Schedule – I માં થાય છે.

રાજ્યમાં પ્રવર્તિત બાયો-મેડિકલ વેસ્ટ મેનેજમેન્ટ સિસ્ટમનો અભ્યાસ કરવાનું મહત્વનું કાર્ય ગેમી દ્વરા કરવામા આવેલ છે. આ પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત સંસ્થાએ રાજ્યમાં Health Care Facilities માંથી ઉત્પન્ન થતાં બાય-મેડિકલ કચરાની જીલ્લા મુજબની ઇન્વેન્ટરી હાથ ધરવાનું નક્કી કર્યું છે. પહેલા તબક્કામાં કુલ પાંચ જિલ્લાની ઇન્વેન્ટરી (રાજકોટ, મોરબી, મહેસાણા, અરવલ્લી અને નવસારી) પૂર્ણ કરેલ છે. બીજા તબક્કામાં ત્રણ જિલ્લાની (આણંદ, ભરૂચ અને સુરેન્દ્રનગર) ઇન્વેન્ટરી પૂર્ણ કરેલ છે.

આ પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માં Covid 19ના સારવાર / ક્વોરેનટાઇન / નિદાન દરમ્યાન ઉત્પન્ન થયેલ કચરાના જથ્થાનું Secondary Data વડે અભ્યાસ તથા Covid 19 દર્દીઓની સારવાર / નિદાન ક્વોરેન્ટાઇન સાથે સંકળાયેલા સ્વાસ્થ્યકર્મી કર્મચારી / કામદારને Covid 19 કચરાનો વ્યવસથાપન અને નિકાલ માટેની વિવિધ તાલીમનું આયોજન કરવામાં આવશે.

➢ **<u>સામુહિક પર્યાવરણીય સવલતોની efficacy / adequacy</u>**

આ યોજના/સ્કીમ અંતર્ગત ગેમી દ્વારા CETP ના ડિસ્ચાર્જ પોઇન્ટ નું મોનીટરીંગ કરવામાં આવે છે. અને ગેમીની પ્રયોગશાળામાં ચકાસણી કરી, પાણીનાં પરિણામોની સરખામણી GPCB દ્વારા Consolidated Consent & Authorization (CC&A) માં ઉલ્લેખિત ડિસ્ચાર્જ પોઇન્ટ ના ધોરણો અને CPCB દ્વારા નિર્ધારિત કરવામાં આવેલા 'General Standards for Discharge of Environmental Pollutants' સાથે કરવામાં આવે છે. તેમજ રાજયના ઔદ્યોગિક એકમોને જરૂરીયાત મુજબ સરકારશ્રી સાથે પરામર્શ દ્વારા પ્રદૂષણના નિવારણ અને નિયંત્રણ માટે તકનીકી તેમજ વૈજ્ઞાનિક માર્ગદર્શન પૂરૂં પાડવામાં આવે છે. અને CETP ના ડિસ્ચાર્જ પોઇન્ટ મોનીટરીંગ નો વિગતવાર અહેવાલ તૈયાર કરી, સંબંધિત એજન્સીઓને જાણ કરવામાં આવે છે.

સને ૨૦૨૨-૨૩માં સુરત જીલ્લાના CETP ના ડિસ્ચાર્જ પોઇન્ટ નુ મોનીટરીંગ કરવામાં આવશે.

ભૂગર્ભજળ સ્ત્રોતના ગુણવત્તાની ચકાસણી અને ગટરના પાણીનો સીંચાઇમાં ઉપયોગ.

➢ ભૂગર્ભજળના સ્ત્રોતોની ગુણવત્તાની ચકાસણી

સદર પ્રોજેકટનો ઉદ્દેશ ભુગર્ભજળના સ્ત્રોતોની ગુણવત્તા અને તેમાં પ્રદૂષણની માત્રા ચકાસવાનો છે. સદર પ્રોજેકટ અંતર્ગત ગુજરાત રાજ્યમાં આવેલાં શહેરો અને ગામોનાં વિવિધ સ્થળોએથી ભુગર્ભજળના નમૂનાઓ એકત્રીત કરી સંસ્થાનની પ્રયોગશાળામાં પૃથક્કરણ કરવામાં આવશે. આ પૃથક્કરણ દ્વારા ચકાસવામાં આવેલાં વિવિધ ભૌતિક અને રસાયણિક પરીમાણોની નિયત ધારાં-ધોરણો સાથે સરખામણી કરી જળની ગુણવત્તા પીવા માટે, અન્ય ઘરગથ્થુ વપરાશ માટે યોગ્ય છે કે નહી તેની જાણકારી મેળવી શકાશે. આ જાણકારી પરથી તેનાં ઉપયોગનાં હેતુ અર્થે યોગ્ય શુદ્ધિકરણ પ્રક્રિયાનાં વિકલ્પ અંગેનો અવકાશ મળી રહેશે. આ પ્રોજેકટ ગુજરાત રાજયના ભૂગર્ભજળની ગુણવત્તાની સ્થિતિએ નિયમનકારી તેમજ સરકારશ્રીની સંબંધિત સંસ્થાઓ અને વિભાગોને ભૂગર્ભજળનાં સ્ત્રોતોનાં જતન કરવા અને પ્રદૂષણને નિયંત્રણમાં લાવવા માટે યોગ્ય પગલા લેવા માટે મદદરૂપ નિવડશે. વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ દરમ્યાન ગુજરાત રાજ્યના પંચમહાલ અને દાહોદ જીલ્લાના આશરે ૪૦ ગામોનો અભ્યાસ કરવામાં આવશે.

➢ ગટરના પાણીનો સીંચાઇમાં ઉપયોગ

સતત વધી રહેલા શહેરીકરણ અને વસ્તીવધારાના કારણે કુદરતી જળસ્ત્રોતોના ઉપયોગમાં ક્રમશ: વધારો થવાથી પાણીની તંગી સર્જાવાની સમસ્યા જણાઈ રહી છે. તેમજ વર્તમાન ઔધોગીકરણના લીધે ઉધોગો દ્વારા પાણીના પ્રદુષણમા અનેક ગણો વધારે થઇ રહ્યો છે, જે એક વિકટ સમસ્યા છે. શુદ્ધ પાણીની અછત તેમજ પ્રદુષિત પાણીનો નિકાલ જેવી ગંભીર સમસ્યાઓ પર નિયંત્રણ લાવવા માટે શુદ્ધિકરણ કરેલા ગટરના પાણીનો સિંચાઈ માટે ઉપયોગ એ ખુબ સારો વિકલ્પ છે. જો આ શુદ્ધિકરણ કરેલા ગટરના પાણીનો ખેતીમાં સિંચાઈ માટે ઉપયોગ કરવામાં આવે તો હાલમા સિંચાઈ માટે વપરાતા કેનાલ/બોરના પાણીના વપરાશમાં ઘટાડો કરી શકાય. તેમજ સપાટીય જળસ્ત્રોતોમાં ગટરના પાણીનો નિકાલ કરવાથી પાણીમાં થતા પ્રદુષણને નિવારી શકાય છે. વર્તમાન સમયમા ઘણા શહેરો અને ગામોમાં ગટરના પાણીનો સિંચાઈ માટે ઉપયોગ થઇ રહ્યો છે, પરંતુ યોગ્ય પદ્ધતિ અપનાવી પર્યાવરણને થતા નુકશાનમાં ઘટાડો કરી શકાય છે. ગેમી સંસ્થાન દ્વારા ગટરના પાણીનો સિંચાઈ માટે ઉપયોગ અને તેનાથી થતા ફાયદા અને નુકશાન અંગેનો અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવેલ છે, જે અંતર્ગત ગાંધીનગર જિલ્લા, ખેડા જીલ્લાના કપડ્વંજ તાલુકા તથા અમદાવાદ જીલ્લાના ગ્યાસપુર ગામમાં અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો હતો.

સને ૨૦૨૨-૨૩માં ખેડા જીલ્લા અને નવા જિલ્લાઓમાં સદર અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવશે.

➢ e-બેઇઝ ગવર્નસ મોડેલ દ્વારા એન્વાર્યમેન્ટ મોનટરીંગ સીસ્ટમ

ઇ-બેઈઝ આધારીત પર્યાવરણ મોનીટરીંગ સિસ્ટમ માં વિવિધ પર્યાવરણીય પરિમાણોને GIS tools (જેવા કે, Arc GIS Desktop Licence, 3D Analytics અને Spatial Analysis) દ્વારા Geographically represent કરવામાં આવે છે. GIS ના ઉપયોગથી Spatial અને Geographic ડેટાની માહિતી એકત્રીત કરવામાં આવે છે. જેના દ્વારા GIS આધારીત વિવિધ નકશાઓ તૈયાર કરવામાં આવે છે અને તેનો ઉપયોગ પર્યાવરણને લગતી સમસ્યાઓના નીરાકરણ માટે થાય છે. વિવિધ માહિતીઓનું GIS (Geographical Information System) દ્વારા સંકલન અને એકીકરણ કરીને પર્યાવરણીય સ્થિતિને વધુ સારી રીતે રજુ કરી શકાય છે.

➢ ઔદ્યોગિક એકમોને સહાય કરી ઘન કચરો વિનિમય કેન્દ્ર તરીકે સ્થાપવામાં મદદરૂપ. :-

ગુજરાત રાજ્યના ઔદ્યોગીક એકમોમાંથી ઉદ્દભવતા ઘન કચરા નુ પ્રમાણ ખુબજ વ્યાપક પ્રમાણ માં વધી રહ્યું છે અને તેનો યોગ્ય નિકાલ એ એક ગંભીર પર્યાવરણીય સમસ્યા બની ગઇ છે. આ સમસ્યાનું નિરાકરણ લાવવાં માટે ઘન કચરાના ઉત્પાદન વિશેની સચોટ માહિતી અતિ આવશ્યક છે.

ઉપરોકત બાબતને ધ્યાને લઇ ઔદ્યોગીક ઘન કચરાનો યોગ્ય નિકાલ કરી શકાય તેમજ તેનો અન્ય ઔદ્યોગીક એકમો દ્વારા પુન:ઉપયોગ કરી શકાશે.

➢ ગુજરાતમાં ઉદ્દભવતા ઔદ્યોગિક કચરો, ઘન કચરો તેમજ ઇ કચરાની ઇન્વેન્ટરી તેમજ વપરાશ બાબતની મોજણી.

ગુજરાત રાજ્યમાં ઔદ્યોગિક એકમોનું પ્રમાણ વધી રહેલ છે, અને તેઓના ઉત્પાદનના કારણે ઔદ્યોગિક એકમો માંથી ઉત્પન્ન થતા ઔધોગિક કચરા પ્રમાણ પણ ખૂબ જ વ્યાપક પ્રમાણમાં વધી રહ્યું છે. હાલમાં, વપરાશકર્તા દ્વારા ઉત્પન્ન ઘરગથ્થુ ઘન કચરાની પરિસ્થિતિને જોતા ઘન કચરાના ઉત્પાદન અંગે કોઇપણ પ્રકારના એકમ કે સચોટ માહિતી મેળવવી એ વ્યાપક સમસ્યા બની ગયેલ છે. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાને લેતા, સંસ્થા દ્વારા ઔદ્યોગિક એકમો માથી ઉત્પન્ન થતા ઔદ્યોગિક કચરા, વપરાશકર્તા દ્વારા ઉતપન્ન થતા ઘરગથ્થુ ઘન કચરાની યોજનાની મોજણી હાથ ધરવામાં આવશે. સાથે સાથે GIS નકશાઓ તૈયાર કરી તેનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવશે. જેથી ગુજરાતમાં ઉદ્દભવતા ઔદ્યોગિક કચરો તેમજ ઘન કચરો ની મોજણી કરી તેના ઉદ્દભવ અંગે ની સચોટ માહિતી મેળવી શકારો અને પર્યાવરણમાં ઉદ્દભવતા નકામો કચરાનો ઘટાડો કરી શકાશે. વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ દરમ્યાન ગુજરાત રાજ્યના આશરે બે ઔદ્યોગિક વિસ્તારનો અભ્યાસ કરવામાં આવશે.

➢ પર્યાવરણ પ્રબંધ આધારીત સર્ટીફાઇડ અભ્યાસક્રમો :-

ગેમી દ્વારા વિવિધ પર્યાવરણને લગતા શરૂ કરવામાં આવેલ છે. હાલમાં "Identification & Quantification of Impacts and Mitigation Measures in Environment Impact Assessment" કોર્ષ શરૂ કરવામાં આવેલ છે.

➢ ગેમીને સંશોધન અને વિકાસના કેન્દ્ર તરીકે વિકસિત કરવાની યોજના

ગેમીને સંશોધન અને વિકાસના કેન્દ્ર તરીકે વિકસિત કરવાની યોજના અંતર્ગત ગેમી દ્વારા વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માં નીચે મુજબના પર્યાવરણીય વિષયો પર સંશોધનો કરવામાં આવશે.

- વાતાવરણીય પ્રદૂષકોનાં ઉદભવસ્થાનો, વ્યાપ, અને ગુજરાતના શહેરી વિસ્તારોનાં સુક્ષ્મ પર્યાવરણ ઉપર તેની અસરનો અભ્યાસ
- સમુદ્રનું એસિડિફિકેશન અને તેની નદીમુખ (એસ્ચ્યુરી) પર અસરો વિશેનો અભ્યાસ
- સાબરમતી નદીનાં રિવરફ્રન્ટનાં ભારે ધાતુ (હેવી મેટલ) પ્રદૂષણ પર સંશોધનનો અભ્યાસ.
- પર્યાવરણીય પ્રયોગશાળાના પરિસરમાં કાર્યરત વ્યક્તિઓના વ્યવસાયિક સ્વાસ્થ્યના સંદર્ભમાં હવામાં રહેલાં સુક્ષ્મજીવો (એર માઇક્રોફલોરા)નો સવિસ્તાર અભ્યાસ

➢ મુખ્ય સ્થિર જળાશયો (તળાવ) માટે પર્યાવરણીય આકારણી પરથી તારવેલી સંરક્ષણ વ્યુહરચના ઘડવા માટે:-

ગુજરાત રાજયના મુખ્ય શહેરોના સ્થિર જળાશયોમાં પાણીની ગુણવત્તાને સુધારવા માટે વર્તમાન સ્થિતિની ગુણવત્તા અને જળ ગુણવત્તા સૂચકાંક, યુટ્રોફિકેશન, જળ પ્રદૂષણ સૂચકઆંક અને સ્તરીકરણ જેવી અન્ય બીજી પ્રવૃત્તિઓના અભ્યાસ પરથી તળાવોના સંરક્ષણ માટે એકદંરે મેનેજમેન્ટ પ્લાન બનાવવામાં આવે છે. જેના અનુકરણ થી જળાશયોના પાણીની ગુણવત્તા માં સુધારો લાવી શકાશે.

વર્ષે ૨૦૨૨-૨૩ માં, ગુજરાત રાજયના મહત્વના શહેરોના આશરે ૩૦ તળાવોના વિવિધ ભૌતિક રાસાયણિક પરિમાણોના વિશ્લેષણ દ્વારા અન્ય સ્થિર જળાશયોમાં પાણીની ગુણવત્તાનુ વ્યાપક વૈજ્ઞાનિક વિશ્લેષણ અને તળાવોમાં થતી પ્રવૃત્તિઓને ધ્યાનમાં લઇ, તેની આકારણી પરથી, બંધ પડેલ યોજનાના મહત્વને સારાંશ કરવામાં આવશે, પાણીની ગુણવત્તાને સુધારવા માટે વર્તમાન સ્થિતિ અને વ્યૂહરચનાઓ હાથ ધરવામાં આવશે અને આ કારણે તળાવોના સંરક્ષણ માટેનો મેનેજમેન્ટ પ્લાન બનાવવામાં આવશે.

છેલ્લા પાંચ વર્ષમાં મળેલ અનુદાન

છેલ્લા પાંચ વર્ષમાં (૨૦૧૭-૧૮,૨૦૧૮-૧૯,૨૦૧૯-૨૦,૨૦૨૦-૨૧,૨૦૨૧-૨૨)માટે નીચે પ્રમાણે નાણાંકીય જોગવાઇ ગુજરાત સરકાર દ્વારા અનુદાન સહાય તરીકે કરવામાં આવી.

(રૂ. લાખમાં)

વર્ષ	મંજૂર થયેલ નાણાકીય જોગવાઇ	મળેલ ગ્રાન્ટ	ટીપ્પણ
૨૦૧૭-૧૮	૧૪૭૪.૦૦	૧૪૭૪.૦૦	એપ્રિલ-૧૭ થી માર્ચ-૧૮ સુધી કુલ ગ્રાન્ટની રકમમાંથી ગ્રાન્ટના નાણા મળેલ છે.
૨૦૧૮-૧૯	૮૭૦.૦૦	૮૭૦.૦૦	એપ્રિલ-૧૮ થી ફેબ્રુઆરી-૧૯ સુધી કુલ ગ્રાન્ટની રકમમાંથી ગ્રાન્ટના નાણા મળેલ છે.
૨૦૧૯-૨૦	૫૨૫.૦૦	૫૨૫.૦૦	એપ્રિલ-૧૯ થી ફેબ્રુઆરી-૨૦ સુધી કુલ ગ્રાન્ટની રકમમાંથી ગ્રાન્ટના નાણા મળેલ છે.
૨૦૨૦-૨૧	૫૨૫.૦૦	૫૨૫.૦૦	એપ્રિલ-૨૦૨૦ થી ફેબ્રુઆરી-૨૦૨૧ સુધી કુલ ગ્રાન્ટની રકમમાંથી ગ્રાન્ટના નાણા મળેલ છે.
૨૦૨૧-૨૨	૫૩૩.૦૦	૪૨૦.૦૦	એપ્રિલ-૨૦૨૧ થી ડિસેમ્બર-૨૦૨૧ સુધી કુલ ગ્રાન્ટની રકમમાંથી ગ્રાન્ટના નાણા મળેલ છે.

ગેમી સંસ્થાનની વિવિધ કામગીરીઓ માટે ચાલુ બાબત હેઠળ સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષમાં નીચેની વિગતે ગ્રાન્ટની દરખાસ્ત કરવામાં આવે છે.

ક્રમ નં	યોજનાનું નામ	વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ની ચાલુ બાબતની દરખાસ્ત (રૂ. લાખમાં)
૧	મુખ્ય સદર: ૨૭/૨૨૧૫ પાણી પુરવઠો અને સ્વચ્છતા વિભાગ-૧: 'ગેમી' સંસ્થાનને સહાયક અનુદાન	૯૦૩.૦૦ (સુચિત જોગવાઇ)

ગુજરાત ઇકોલોજીકલ એજ્યુકેશન એન્ડ રીસર્ચ ફાઉન્ડેશન, ગાંધીનગર

ગુજરાત ઇકોલોજીકલ એજ્યુકેશન એન્ડ રીસર્ચ ("ગીર") ફાઉન્ડેશન, ગાંધીનગર.

ભાગ – ૧

પ્રસ્તાવના :

ગુજરાત ઇકોલોજીકલ એજ્યુકેશન એન્ડ રીસર્ચ ફાઉન્ડેશન એટલે કે "ગીર" "ફાઉન્ડેશન ગુજરાત સરકારના વન અને પર્યાવરણ વિભાગ દ્વારા સ્થાપવામાં આવેલ એક સ્વાયત્ત સંસ્થા છે. જેની નોંધણી ઇન્ડીયન સોસાયટીઝ એક્ટ-1860 તથા પબ્લિક ટ્રસ્ટ તરીકે બોમ્બે પબ્લિક ટ્રસ્ટ એક્ટ-1950 હેઠળ થયેલ છે. "ગીર" ફાઉન્ડેશન ગુજરાત રાજ્યમાં પ્રકૃતિ શિક્ષણ અને સંશોધનના ક્ષેત્રમાં માહે ફેબ્રુઆરી-૧૯૮૩થી કાર્યરત છે.

'ગીર' ફાઉન્ડેશનના મુખ્ય ઉદ્દેશ પ્રકૃતિ, વન્યપ્રાણી,પર્યાવરણ અને સંલગ્ન વિષયોમાં શિક્ષણના માધ્યમથી જાહેર જનતા અને શાળા કોલેજના વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપવાનો અને પરિસરીય સંશોધનોનો છે. "ગીર" ફાઉન્ડેશનનો ખાસ ઉદ્દેશ અને હેતુ નીચે મુજબ છે.

- પ્રજાજનો, બાળકો તથા યુવાનોમાં પ્રકૃતિ તેમજ વન્યપ્રાણી માટે પ્રત્યે પ્રેમ ઉત્પન્ન કરવો.
- પરીસરીય અંગેના સંશોધનમાં સક્રિય રીતે કામે લાગવું તથા ભવિષ્ય માટે કુદરતી સંપતિ જાળવી રાખવા સારૂ અને સામાન્ય પ્રજાને આ અંગે શિક્ષણ આપવા સહિત વન્ય વનસ્પતિ તથા પ્રાણી સુષ્ટિના સંરક્ષણના કાર્યને પુષ્ટિ આપવી.
- વન્યપ્રાણી ઉદ્યાનો તથા સ્થાનિક જાતોના રોપવનો સ્થાપવા તથા જાળવવા તથા લોકોના શિક્ષણ તથા શિક્ષણપ્રદ આનંદ માટે બધા જીવંત નમુનાઓ તેના યોગ્ય વનસ્પતિય આવરણ સહિત પ્રદર્શિત કરવા અને જીવ વૈજ્ઞાનિક સંશોધન તેમજ સંલગ્ન પ્રવૃતિ સાથે સંકળાયેલ પ્રાકૃતિક ઇતિહાસની દરેક શાખાઓને પુષ્ટિ આપવી.
- ગુજરાતની અગત્યની પ્રાકૃતિક સંપતિ વિશે તથા તેની વિવેકપૂર્ણ અને વૈજ્ઞાનિક વ્યવસ્થા અને વિકાસ તરફ ધ્યાન કેન્દ્રીત કરવું.
- વિનાશને આરે ઉભેલી વનસ્પતિ તેમજ પ્રાણીઓની જાતોના પુનર્જનનનું આયોજન કરવું કે જેથી આવી જાતોને તેના પ્રાકુતિક સ્થાનમાં ફરીથી દાખલ કરી શકાય.
- ખાસ કરીને સ્થાનિય પ્રદેશો તથા તેની નજીક આવેલા પ્રાણી – ભૌગોલિક પ્રદેશોના પ્રાણી તથા વનસ્પતિ જીવનના અભ્યાસ સહિત પ્રાકૃતિક ઇતિહાસ અંગેના જ્ઞાનને પુષ્ટિ આપવી.

- પ્રાકૃતિક ઇતિહાસની સર્વે શાખાઓમાં સંશોધન કરવાનો અને જરૂર જણાય ત્યાં આવા સંશોધન માં જોડાયેલ બીજી સંસ્થાઓ તથા વ્યક્તિઓને જરૂરી માહિતી, સલાહ તથા નાણા પણ આપીને મદદ કરવી.
- એક અથવા તેથી વધુ સંગ્રહાલયો,ઉદ્યાનો તથા જીવંત અગર મૃત પ્રાણીઓ અને વનસ્પતિના સંગ્રહો જે પ્રાકૃતિક ઇતિહાસના અભ્યાસ માટે યોગ્ય હોય તેવા પુરા પાડવા, ખરીદ કરવા, બાંધવા, સજ્જ કરવા તથા ભરપુર કરવા વિગેરે.
- વનસ્પતિ તેમજ પ્રાણીના નમુનાઓની વ્યવસ્થિત જાળવણી તથા નોંધ રાખવાનું તથા તેને પ્રદર્શિત કરવાનું કાર્ય.

ભાગ – ૨

એકંદર સંક્ષેપ:

'ગીર' ફાઉન્ડેશન, ગાંધીનગર દ્વારા નીચેની સંશોધનાત્મક પ્રકુતિ, વન્યપ્રાણી તથા પર્યાવરણલક્ષી પ્રવુતિઓ હાથ ધરવામાં આવે છે.

- પ્રકૃતિ તથા_પારિસ્થિતિકીય શિક્ષણ:

- ઈન્દ્રોડા પ્રકૃતિ ઉદ્યાન તથા અરણ્ય ઉધાન:

સાબરમતી નદીના પૂર્વકાંઠે બાસણ ૩૦૦ હેક્ટર(અરણ્ય ઉધાન) અને પશ્ચિમ કાંઠે ૧૬૮ હેક્ટર વિસ્તારમાં ઇન્દ્રોડા પ્રકૃતિ ઉધાન વિક્સાવવામાં આવેલ છે. વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧ દરમ્યાન ૧.૭૮ લાખથી વધુ પ્રવાસીઓએ ઉધાનની મુલાકાત લીધેલ હતી. જ્યારે ૨૦૨૧-૨૨ (માહે નવેમ્બર-૨૦૨૧) દરમ્યાન ૨.૨૨ લાખથી વધુ પ્રવાસીઓએ મુલાકાત લીધેલ છે. સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષમાં અંદાજીત ૫ લાખથી વધુ મુલાકાતીઓ મુલાકાત લે તેવી સંભાવના છે.

ઇન્દ્રોડા પ્રકૃતિ ઉધાન ખાતે ઈન્દ્રોડા પ્રકૃતિ ઉદ્યાન ખાતે એન્ટ્રી ગેટ તથા બાઉન્ડ્રી વોલ બનાવવાની કામગીરી, યોગા સેન્ટર, ફોસીલ પાર્ક, એક્વેરિયમના નિર્માણ કરવાની કામગીરી, થીમ બેઈઝ ગાર્ડનના નવીનીકરણની કામગીરી, વેટરનરી હોસ્પીટલ, કેમ્પ સાઇટ તથા પાર્ક વોર્ડન કચેરીના નવીનીકરણની કામગીરી, નવા પક્ષીગૃહનું નિર્માણ કરવાની કામગીરી, તૃણભક્ષી તથા તમામ પ્રાણીઓના પાંજરાઓના નવીનીકરણની કામગીરી, મુલાકાતીઓની સુવિધા માટે બેટરી સંચાલિત ઇકો ફ્રેન્ડલી વાહનની ખરીદી, ગાર્ડન પાથ, સ્કાય વોક તથા સાયકલિંગ, વોકિંગ ટ્રેકના વિકાસલક્ષી

કામગીરી, મુલાકાતીઓની પીવાના પાણી, ટોઇલેટની વ્યવસ્થા તથા વિશ્રામ કુટિરની સુવિધા પુરી પાડવાની કામગીરી તથા અરણ્ય ઉધાન ખાતે કેમ્પ સાઇટના નવીનીકરણની કામગીરી તથા ચેઇનલીંક ફેન્સીંગની તથા ગેટની કામગીરી કરવા સને ૨૦૨૨-૨૩ ના વર્ષમાં દરખાસ્ત કરવામાં આવેલ છે.

➢ **હિંગોળગઢ અભયારણ્ય:**

રાજકોટ જિલ્લાના જસદણ તાલુકામાં આવેલ હિંગોળગઢ અભયારણ્યનો વહીવટ અને વિકાસ રાજ્ય સરકાર તરફથી 'ગીર' ફાઉન્ડેશન હસ્તક મુકવામાં આવેલ છે. અહીં પ્રાકૃતિક શિક્ષણ સંકુલ વિક્સાવવામાં આવેલ છે. વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧ દરમ્યાન ૪૭૮૬ જેટલા પ્રવાસીઓએ આ અભયારણ્યની મુલાકાત લીધી હતી. જ્યારે વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨(માહે નવેમ્બર, ૨૦૨૧ સુધીમાં) ૨૧૦૭ જેટલા પ્રવાસીઓએ આ અભયારણ્યની મુલાકાત લીધેલ છે. સને ૨૦૨૨-૨૩ દરમ્યાન હિંગોળગઢ અભ્યારણ્ય ખાતે વિવિધ જાળવણી તથા વિકાસની કામગીરીનું આયોજન હાથ ધરવામાં આવનાર છે. જેમાં મુલાકાતીઓની સુવિધામાં વધારો થાય તે માટેનું આયોજન છે.

➢ **સુષ્ટિ સામાયિકનું પ્રકાશન :**

'ગીર' ફાઉન્ડેશન દ્વારા પર્યાવરણ, પ્રકૃતિ અને વન્ય પ્રાણી અંગે લોકોમાં જાગૃતિ ફેલાવાના હેતુથી સુષ્ટિ નામક સામાયિકનું ચોક્ક્સ વિષય આધારિત પ્રકાશન કરવામાં આવે છે. જેમાં વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ના વર્ષમાં થોર વિષય પર સામાયિક પ્રકાશિત કરવામાં આવેલ છે. તેમજ સને વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં વિવિધ વિષયો ઉપરના સામાયિક પ્રકાશિત કરવાની કામગીરી હાલમાં ચાલુમાં છે.

➢ **પક્ષી દર્શન તાલીમ કાર્યક્રમ :**

'ગીર' ફાઉન્ડેશન દ્વારા પ્રતિ વર્ષ પક્ષીની ઓળખ, પક્ષીની વર્તણૂક, પક્ષી ઓળખવાની રીત વગેરે બાબતોની જાણકારી આપવા પક્ષી દર્શનના કાર્યક્રમનું આયોજન કરવામાં આવે છે. વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧માં ૮૫ લાભાર્થીઓ સાથે વર્ષ ૨૦૦૬-૦૭ થી ૨૦૨૦-૨૧ સુધીમાં કુલ ૨૦૨૨ લાભાર્થીઓને જાણકારી આપેલ છે. દર વર્ષની જેમ વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨માં પણ પક્ષી દર્શન કાર્યક્રમ હાલમાં ચાલુમાં છે.

➢ પ્રકૃતિ શિક્ષણ શિબિર :

ઇન્દ્રોડા પ્રકૃતિ ઉધાન, અરણ્ય ઉધાન અને હિંગોળગઢ અભયારણ્ય એમ ત્રણ સ્થળો ખાતે પ્રકૃતિ શિક્ષણ શિબિરો યોજવામાં આવે છે. આ કેમ્પમાં તાલીમાર્થીઓ જંગલો, વન્યજીવન, પરિસ્થતિ વિજ્ઞાન અને પર્યાવરણ વગેરેનું વાસ્તવિક જ્ઞાન મેળવે છે. વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧ માં કોરોના મહામારીના કારણે શાળા-કોલેજો બંધ હોવાથી પ્રકૃતિ શિક્ષણ શિબિરનું આયોજન કરવામાં આવેલ નથી. વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ દરમ્યાન કુલ ૫૦ શિબિરો ફાળવવામાં આવેલ છે.

➢ નેશનલ ગ્રીન કોર (NGC):

શાળાના બાળકોમાં પર્યાવરણ અંગે જાગૃતિ લાવવા તેમજ સંવેદનશીલતા લાવવા માટે ‘નેશનલ ગ્રીન કોર’ યોજના અમલમાં મુકવામાં આવેલ છે.

‘ગીર’ ફાઉન્ડેશન દ્વારા યોજનાનું સંચાલન ગુજરાત રાજ્ય વન વિભાગ તેમજ શિક્ષણ વિભાગની મદદથી કરવામાં આવે છે. હાલમાં ગુજરાત રાજ્યમાં ૧૬૦૦૦ થી વધુ શાળાઓ / કોલેજોમાં એન.જી.સી. ઇકો ક્લબ કાર્યરત છે. તમામ ઇકો ક્લબને વાર્ષિક રૂ. ૫૦૦૦ નાણાંકીય સહાય પણ આપવામાં આવે છે. જે ઇકો ક્લબની પ્રવૃતિઓને વેગ આપે છે. ઇકો ક્લબ દ્વારા પર્યાવરણીય શિક્ષણ તેમજ લોકજાગૃતિ માટેની પ્રવૃતિઓ કરવામાં આવે છે. જેના માધ્યમથી વિદ્યાર્થીઓ અને સમાજમાં પર્યાવરણ પ્રત્યે સંવેદનશીલતા લાવવાના પ્રયાસો થાય છે.

➢ વિવિધ પ્રસંગોની ઉજવણી:

“ગીર” ફાઉન્ડેશન હસ્તકના ઇન્દ્રોડા પ્રકૃતિ ઉદ્યાન તથા હિંગોળગઢ પ્રકૃતિ શિક્ષણ અભયારણ્ય ખાતે દર વર્ષે વિશ્વ પર્યાવરણ દિન, વન્યપ્રાણી સપ્તાહ, જૈવિક વિવિધતા દિન, વિશ્વ દિન ,ઓઝોન સંરક્ષણ દિન, વિશ્વ ભૂમિ દિન વિગેરે પ્રસંગોની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.

<u>સંશોધન સંસ્થા :</u>

ગુજરાત ઇકોલોજીકલ એજ્યુકેશન એન્ડ રીસર્ચ ('ગીર') ફાઉન્ડેશન,ગાંધીનગરને ભારત સરકારના ડીપાર્ટમેન્ટ ઓફ સાયન્સ એન્ડ ટેકનોલોજી તરફથી "રીસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યુટ" તરીકે માન્યતા આપેલ છે.

<u>સંશોધન પ્રવૃતિઓ</u>:

ભારત સરકારના વિજ્ઞાન અને તકનીકિ વિભાગ દ્વારા 'ગીર' ફાઉન્ડેશનને સંશોધન સંસ્થા તરીકે માન્યતા આપવામાં આવી છે. સંશોધન સંસ્થા તરીકે આ સંસ્થા હેઠળ નીચેના સંશોધનાત્મક પ્રોજેક્ટો પર કામ કરી રહેલ છે.

- **<u>ગુજરાત ઇકોલોજિકલ એજ્યુકેશન એન્ડ રિસર્ચ ફાઉન્ડેશન અને ગુજરાત મેટ્રો રેલ કોર્પોરેશન લિમિટેડના સહયોગથી એક પ્રોજેક્ટ ચાલી રહ્યો છે:</u>**

"સુરત મેટ્રો-રેલ પ્રોજેક્ટ હેઠળ, તાપી નદી, સુરતમાં નાના હંજ (લેસર ફ્લેમિંગો)ના સંરક્ષણ માટે એકશન પ્લાનની તૈયાર કરવો"

- સુરત શહેરની તાપી નદી લેસર ફ્લેમિંગો (ફોનીકોનાયાસ માઇનોર) નું કુદરતી નિવાસસ્થાન છે. લેસર ફ્લેમિંગોને જોખમી પ્રજાતિઓની આઈ.યુ.સી.એન. (IUCN) રેડલિસ્ટ મુજબ ની નીયર થ્રેટંડ (NT) શ્રેણી હેઠળ વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે.
- આથી જો અહિ મેટ્રો રેઈલનું બાંધકામ થાય તો આ પક્ષીઓને તથા તેમના કુદરતી નિવાસસ્થાનને નુકશાન ન થાય તે માટે એકશન પ્લાનની તૈયાર કરવા નો હેતુ છે.
- તેથી, ગીર ફાઉન્ડેશન મેટ્રોરેલ પ્રોજેક્ટના બાંધકામ પહેલાના તબક્કા, બાંધકામના તબક્કા અને ઓપરેશનલ તબક્કા દરમિયાન સંભવિત ખલેલનો અભ્યાસ કરશે. અંતે, આ અભ્યાસના આધારે ફ્લેમિંગો અને તેના રહેઠાણના ભાવિ સંરક્ષણ માટે જીએમઆરસીને જરૂરી ભલામણો આપવામાં આવશે.

- **<u>Study of Flora and Fauna of Great Rann of Kachchh:</u>**

- "ગીર" ફાઉન્ડેશન દ્વારા કચ્છના મોટા રણની વનસ્પતિ અને પ્રાણીસૃષ્ટિનો અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવેલ છે. આ અભ્યાસ ગુજરાત ફોરેસ્ટ્રી રિસર્ચ ફાઉન્ડેશન, વન વિભાગ, ગાંધીનગર દ્વારા જુલાઈ ૨૦૨૧માં આપવામાં આવેલ

છે, જે મે ૨૦૨૨માં પૂર્ણ કરવાનો થાય છે. આ અભ્યાસનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય કચ્છના મોટા રણની [ખાસ કરીને રણની કાંધી અને બેટનો વિસ્તાર] ની વનસ્પતિ અને પ્રાણીસૃષ્ટિ વિશેની માહિતી એકત્રિત કરી અને વિસ્તૃત અહેવાલ તૈયાર કરવાનો છે. આ અભ્યાસથી પ્રાપ્ત માહિતી મોટા રણની વનસ્પતિ અને પ્રાણીસૃષ્ટિના લાંબા-ગાળાના સંરક્ષણ માટે ઉપયોગી થશે. હાલમાં આ અભ્યાસ હેઠળ ક્ષેત્રિય અવલોકનો લેવાઈ રહ્યા છે, જેમાં ચોમાસની ઋતુના અવલોકનો લેવામાં આવેલ છે અને શિયાળાની ઋતુના અવલોકનો લેવાઈ રહ્યા છે. માર્ચ ૨૦૨૨ સુધીમાં આ અભ્યાસ અંતર્ગત ઉનાળાના અવલોકનો પણ લેવામાં આવશે. અવલોકન આધારિત માહિતીના પૃથ્થકરણથી મે ૨૦૨૨ સુધીમાં વિસ્તૃત અહેવાલ તૈયાર કરવામાં આવશે.

- **એફ.આર.એ. ૨૦૦૬ (FRA-2006)**

  - આ પ્રોજેકટ આદિજાતિ વિકાસ કમિશ્નરશ્રી ગુજરાત રાજ્ય દ્વારા આપવામાં આવેલ છે. આ કામગીરીમાં વર્ષ ૨૦૦૫ના ઉપગ્રહના ફોટાઓનો ઉપયોગ કરી વિવાદિત દાવાઓની ચકાસણી કરવાની કામગીરી કરવામાં આવે છે. ખેતી માટે વન જમીનની માંગણી કરેલ વિસ્તારમાં વર્ષ ૨૦૦૫માં ખરેખર ખેતી થતી હતી કે નહીં તે ચકાસવામાં આવે છે.

- **ઇન્વેન્ટરી ઓફ કોરલ રીફ, ગુજરાત અને મહારાષ્ટ્ર: મેપિંગ, મોનિટરિંગ અને હેલ્થ એસસેસમેંટ:**

  - આ પ્રોજેકટ ઇસરો, અમદાવાદના સહયોગથી આ કામગીરી કરવામાં આવેલ છે. આ કામગીરીમાં વર્ષ ૨૦૧૭ના ઉપગ્રહના ફોટાઓનો ઉપયોગ કરી ગુજરાત રાજ્યના કોરલ રીફ વાળા વિસ્તારોમાં થયેલ ફેરફાર તથા હેલ્થ ની ચકાસણી કરવામાં આવે છે.

➢ નેશનલ વેટલેન્ડ ઈન્વેટરી એસેસમેન્ટ (NWIA):

- આ પ્રોજેકટ ઈસરો, અમદાવાદના સહયોગથી કરવામાં આવે છે. ગુજરાત રાજયના ૨.૫ હેકટરથી વધુ ક્ષેત્રફળ વાળા જળ પ્લાવિત વિસ્તારોને ઉપગ્રહના વર્ષ ૨૦૧૬-૧૭ના ફોટાઓના ઉપયોગથી ડિઝીટાઈજેશન કરી, વર્ષ ૨૦૦૬-૦૭ના જળ પ્લાવિત વિસ્તારો સાથે સરખામણી કરી, દસ વર્ષમાં જળ પ્લાવિત વિસ્તારોમાં થયેલ ફેરફારોનો અહેવાલ તૈયાર કરવાની કામગીરી કરવામાં આવી રહી છે.

મુખ્ય સદર: ૩૪૩૫ પરિસ્થિતિ વિજ્ઞાન અને પર્યાવરણ : પર્યાવરણલક્ષી સંશોધન અને પરિસ્થિતિ વિજ્ઞાનલક્ષી પુનર્નિર્માણ અને પર્યાવરણલક્ષી શિક્ષણ/તાલીમ/વિસ્તરણ:

• 'હરિયાળુ ગુજરાત' રેડિયો કાર્યક્રમ:

આ બજેટ હેઠળ જાહેર જનતાને પર્યાવરણ સંબંધિત વિવિધ માહિતી આપવા તેમજ જાગૃતિ લાવવા માટે આકાશવાણી, ઓલ ઇન્ડિયા રેડિયો પરથી દર રવિવાર રાત્રે ૦૮.૦૦ થી ૦૮.૩૦ દરમિયાન 'હરિયાળુ ગુજરાત' કાર્યક્રમનું પ્રસારણ કરવામાં આવશે. વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ દરમિયાન આવા કુલ ૪૦ એપિસોડનું પ્રસારણ કરવામાં આવશે. પર્યાવરણ જાગૃતિ માટે જાહેર જનતાને પર્યાવરણ સંબંધિત વિવિધ માહિતી આપતા તેમજ જાગૃતિ લાવવા માટે વિવિધ સાહિત્ય પ્રકાશનો આ બજેટ હેઠળ પ્રકાશિત કરવામાં આવશે. સમાજના ખાસ વર્ગો જેમ કે તબીબો, વકિલો, પત્રકારો, કોલેજ યુથ વગેરે માટે પ્રકૃતિ શિક્ષણ શિબિર પક્ષી દર્શન તાલીમ કાર્યક્રમ વગેરે જેવા પર્યાવરણ પ્રત્યે સંવેદનશીલતા જગાડતા વિવિધ કાર્યક્રમ કરવામાં આવશે.

• ગુજરાત રાજ્યની દક્ષિણની મુખ્ય નદીઓના મુખ વિસ્તારોના પારિસ્થિતિકીય સંશોધન અને મોનિટરીંગની કામગીરીઓ:

વર્ષ ૨૦૨૨ – ૨૩ અંતર્ગત રાજ્યની દક્ષિણની મુખ્ય નદીઓના (નર્મદા, તાપી, અંબિકા, પૂર્ણા) મુખ પ્રદેશોનું પારિસ્થિતિકીય મોનિટરીંગ હાથ ધરવામાં આવશે. તે અનવ્યે આ વિસ્તારોના પાણીમાં વરસાદ પહેલા (પ્રી મોનસુન) તથા વરસાદ પછી (પોસ્ટ મોનસુન) સમય ગાળામાં થતાં ભૌતિક-રાસાયણિક ફેરફારોનો અભ્યાસ કરવામાં

આવશે. આ વિસ્તારોમાં દક્ષિણની મુખ્ય નદીઓના મુખ પ્રદેશોમાં ઈકોલોજીકલ મોનિટરીંગ કરવામાં આવશે. આ વર્ષ દરમિયાન ગુજરાતમાં પ્રચુર તેમજ લાબાં સમયના વરસાદને ધ્યાને રાખીને વરસાદ પહેલા (પ્રી મોનસુન) તથા વરસાદ પછી (પોસ્ટ મોનસુન) પાણી, માટી (સેડીમેન્ટ) તેમજ પ્લાવકોનો અભ્યાસ કરવામાં આવશે. આ અભ્યાસનો હેતુ વરસાદ પહેલા (પ્રી મોનસુન) તથા વરસાદ પછી (પોસ્ટ મોનસુન) સમય ગાળા માટે તેમજ વાર્ષિક ધોરણે નદીનાં મુખ પ્રદેશોનાં અ) પાણીનું, બ) માટી (સેડીમેન્ટ) ના ભૌતિક – રાસાયણિક સ્ટેટસનું મુલ્યાંકન કરવામાં આવશે તથા ક) જૈવિક વિવિધતા (પ્રાણીઓ, પક્ષીઓ, પ્લાવકો અને જલજ વનસ્પતિનું) સર્વેક્ષણ કરવામાં આવશે.

- <u>ઈકોલોજીકલ મોનિટરીંગ ઓફ ઈમ્પોર્ટન્ટ વેટલેન્ડઝ ઓફ ગુજરાત (છારીઢંઢ, ખીજડિયા, થોળ, મોકરસાગર (ગોસા બરા), કાજ વેટલેન્ડ):</u>

ઈકોલોજીકલ મોનિટરીંગ ઓફ ઈમ્પોર્ટન્ટ વેટલેન્ડઝ ઓફ ગુજરાતનાં ઈકોલોજીકલ મોનિટરીંગ અંતર્ગત વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ માં પાંચ ઈમ્પોર્ટન્ટ વેટલેન્ડઝ ઓફ ગુજરાત ઋતુ અનુસાર આવરવામાં આવેલ અને ૧૭ પેરામીટરસની ચકાસણી કરવામાં આવી છે. આ અંગેનો તકનીકી અહેવાલ ટુંક સમયમાં રાજ્યનાં વન અને પર્યાવરણ વિભાગમાં સુપ્રત કરવામાં આવશે. વર્ષ ૨૦૨૨ – ૨૩ અંતર્ગત રાજ્યના જળપ્લાવિત પ્રદેશોનું પારિસ્થિતિકીય મોનિટરીંગ હાથ ધરવામાં આવશે. તે અનવ્યે આ વિસ્તારોના પાણીમાં વરસાદ પહેલા (પ્રી મોનસુન) તથા વરસાદ પછી (પોસ્ટ મોનસુન) સમય ગાળામાં થતાં ભૌતિક-રાસાયણિક ફેરફારોનો અભ્યાસ કરવામાં આવશે. આ વિસ્તારોમાં છારીઢંઢ, ખીજડિયા, થોળ, મોકરસાગર (ગોસા બરા), કાજ વેટલેન્ડ માં ઈકોલોજીકલ મોનિટરીંગ કરવામાં આવશે. આ અભ્યાસનો હેતુ વરસાદ પહેલા (પ્રી મોનસુન) તથા વરસાદ પછી (પોસ્ટ મોનસુન) સમય ગાળા માટે તેમજ વાર્ષિક ધોરણે નદીનાં મુખ પ્રદેશોનાં અ) પાણીનું, બ) માટી (સેડીમેન્ટ)ના ભૌતિક – રાસાયણિક સ્ટેટસનું મુલ્યાંકન કરવામાં આવશે તથા ક) જૈવિક વિવિધતા (પ્રાણીઓ, પક્ષીઓ, પ્લાવકો અને જલજ વનસ્પતિનું) સર્વેક્ષણ કરવામાં આવશે.

• <u>ઈકોલોજીકલ મોનીટરીંગ ઓફ નળ સરોવર (પક્ષી અભયારણ્ય અને ગુજરાતની રામસર સાઈટ):</u>

નળ સરોવર જળપ્લાવિત વિસ્તાર (પક્ષી અભયારણ્ય અને ગુજરાતની રામસર સાઈટ) ના ઈકોલોજીકલ મોનિટરીંગ અંર્તગત નળ સરોવર કે જેને રામસર સાઇટ તરીકે પણ નામાંકન કરવામાં આવશે, તેનો પણ અભ્યાસ કરવામાં આવશે. આ જળપ્લાવિત વિસ્તારમાં સૂક્ષ્મ પ્લાવકો, ક્ષુપો, વૃક્ષો, જલજ વનસ્પતિ ક્ષેત્રિય વનસ્પતિ, જલજ પક્ષીઓ અને અપૃષ્ઠવંશીય જીવો જેવાં કે, કીટકો, મૃદુકાયો, કરોળિયા વગેરેનો તલસ્પર્શી અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવશે. આ યોજનાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ નળસરોવર જળપ્લાવિત વિસ્તારની વનસ્પતિ, પ્રાણીસૃષ્ટિ અને પાણીની ગુણવત્તાની મોસમી અને બહુવાર્ષિક સ્થિતિનું મૂલ્યાંકન અને નોંધ કરવાનો છે. પાણીના સંબંધિત પર્યાવરણીય પરિમાણોનું મૂલ્યાંકન,વનસ્પતિસૃષ્ટિ, પ્રાણીસૃષ્ટિની જૈવવિવિધતાનો અભ્યાસ કરવાનો ઉદ્દેશ છે.

• <u>મધ્યસ્થ પ્રયોગશાળા તેમજ પાંચ દરિયાકાંઠા પરની ક્ષેત્રીય પ્રયોગશાળાનું સશક્તિકરણ:</u>

'ગીર' ફાઉન્ડેશનની મધ્યસ્થ પ્રયોગશાળા તેમજ પાંચ દરિયાકાંઠા પરની ક્ષેત્રીય પ્રયોગશાળાનું સશક્તિકરણ, સંશોધન તેમજ વિકાસના કામો હાથ ધરવામાં આવશે.

• <u>'વિશ્વ જળપ્લાવિત' દિનની ઉજવણી/કાર્યશાળાઓ/સેમીનાર:</u>

તા.૦૨/૦૨/૨૦૨૩ ના રોજ ગુજરાત રાજ્યના જળપ્લાવિત વિસ્તારોમાં 'વિશ્વ જળપ્લાવિત' દિનની ઉજવણી કરવામાં આવશે. પ્રકૃતિવિદોએ વકતવ્યો આપશે, "ગીર" ફાઉન્ડેશનના સંશોધકો દ્વારા કરવામાં આવેલ "ક્ષેત્રિય નિદર્શન" દરમ્યાન પાણીની ગુવણતા ચકાસણી, પક્ષીઓ, અન્ય પ્રાણીઓ અને જલજ વનસ્પતિઓની ઓળખ તેમનું મહત્વ, લોકોનું જળપ્લાવિત વિસ્તારો પર અવલંબન વગેરે સંબંધીત યોગ્ય સમજૂતી આપવામાં આવશે અને આંતરરાષ્ટ્રીય/રાષ્ટ્રીયસ્તરના નિષ્ણાતોને આમંત્રિત કરી કાર્યશાળાઓ, સેમીનાર અને ફીલ્ડમાં કામ કરતા કર્મચારીઓની ક્ષમતાવર્ધક તાલિમો વગેરે કામો હાથ ધરવામાં આવશે.

નદીઓ સહિતના અગત્યના ૫ જળપ્લાવિત વિસ્તારો માટે આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ તેમજ વિશ્વ વિધ્યાલયોના વૈજ્ઞાનિકોના સાયન્ટીફીક તથા ટેકનીકલ

સહયોગથી કાર્યક્રમોનું આયોજન : વર્ષ ૨૦૨૨ – ૨૩ અંતર્ગત આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ તેમજ વિશ્વ વિધાલયોના વૈજ્ઞાનિકોના સાયન્ટીફીક તથા ટેકનીકલ સહયોગથી કાર્યક્રમોનું આયોજન 1 વર્કશોપ/ ટ્રેનીંગ ની કામગીરી કરવામાં આવશે.

૨) બેચ-I, II, III ના PMKSY-WC પ્રોજેક્ટનું અંતિમ મૂલ્યાંકન :

ગુજરાત રાજ્ય જલસ્રાવ (GSWMA) 33 જિલ્લાઓમાં PMKSY-WC (પ્રધાનમંત્રી કૃષિ સિંચાઈ યોજના- વોટરશેડ ઘટક) અમલમાં મૂકે છે, જેનો હેતુ જમીનની ભેજ બચાવવા, લણણીમાં વધારો કરવા અને સપાટી પરના પાણીના વહેણ, દુષ્કાળનું નિવારણ, કૃષિ ઉત્પાદન અને ગ્રામીણ આજીવિકામાં સુધારો કરવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે છે. આ યોજના હેઠળ અત્યાર સુધીમાં કુલ 489 પ્રોજેક્ટ્સ ચાર બેચમાં એટલે કે 2009-10, 2010-11, 2011-12 અને 2012-13માં પૂર્ણ કરવામાં આવ્યા છે અને આ પ્રોજેક્ટ્સ ડિસ્ટ્રિક્ટ વોટરશેડ ડેવલપમેન્ટ યુનિટ્સ (DWDU) દ્વારા ચલાવવામાં આવી રહ્યા છે. ગુજરાત સ્ટેટ વોટરશેડ મેનેજમેન્ટ એજન્સી (GSWMA) નો ઉદ્દેશ્ય વ્યાપક વોટરશેડ વિકાસ અભિગમ દ્વારા આજીવિકા અને ખાદ્ય સુરક્ષાના મુદ્દાઓને ઉકેલવાનો છે. GSWMA એ GEER ફાઉન્ડેશનને વર્ષ 2012 (એટલે કે બેચ-I, બેચ-II અને બેચ-III પ્રોજેક્ટ્સ) સુધી પૂરા થયેલા પ્રોજેક્ટ્સનું અંતિમ મૂલ્યાંકન આપ્યું છે. ગુજરાતના 10 જિલ્લાઓમાં કુલ 154 પ્રોજેક્ટ મોનિટરિંગ અને મૂલ્યાંકન કાર્ય માટે GEER ફાઉન્ડેશનને સોંપવામાં આવ્યા છે.

પ્રોગ્રામની સુસંગતતા, અસરકારકતા, કાર્યક્ષમતા અને લાંબા ગાળાની ટકાઉપણાનું મૂલ્યાંકન કરવા પ્રોજેક્ટનું અંતિમ-રેખા મૂલ્યાંકન કાર્ય કરવામાં આવ્યું હતું. પસંદ કરેલા પ્રોજેક્ટનું મૂલ્યાંકન અને દેખરેખ કરવા માટે, સંબંધિત વ્યાવસાયિક પૃષ્ઠભૂમિ સાથે મૂલ્યાંકનકારો/સલાહકારોની એક ટીમ અને અન્ય ટેકનિકલ વ્યક્તિઓ સહિત ઇજનેરોની ટીમ અને ગ્રામીણ વિકાસ અને સામાજિક-આર્થિક પૃષ્ઠભૂમિના વ્યાવસાયિકો, કોમ્યુનિટી મોબિલાઈઝર્સ, આરએસ-જીઆઈએસ નિષ્ણાતો વગેરે સામેલ છે. પ્રોજેક્ટ મૂલ્યાંકનમાં બહુપક્ષીય પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો - વિગતવાર પ્રોજેક્ટ રિપોર્ટ્સ (DPR) મૂલ્યાંકન, EPA, WS અને LH અને ME કામોની ભૌતિક ચકાસણી, ઘરગથ્થુ સર્વેક્ષણ દ્વારા વિવિધ(HH) સૂચકાંકોનું મૂલ્યાંકન, સમુદાય/ગ્રામ્ય સ્તરના સૂચકાંકો અને વોટરશેડ સ્તરના સૂચકઆંકો, ફોકસ ગ્રુપ ચર્ચા, ફોટો દસ્તાવેજીકરણ અને સાફલ્ય ગાથાઓ/કેસ સ્ટડીઝ વગેરેનો વિકાસ. મૂલ્યાંકન માટે ઉપયોગમાં લેવાતી મુખ્ય માહિતી સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિમાં ફેરફાર, કુટુંબની આવકમાં ફેરફાર, પાકનું ક્ષેત્રફળ અને ઉત્પાદન, સિંચાઈની સ્થિતિ, પીવાના પાણીની

સ્થિતિ, ઘાસચારો અને પશુધન, ખેતીની પદ્ધતિઓમાં ફેરફાર, આવક અને ખર્ચની સ્થિતિ, અસ્કયામતોનું સંપાદન, વિવિધ સંસ્થાઓની સ્થિતિ, ગ્રામ્ય સ્તરના માળખાકીય સુવિધાઓની ઉપલબ્ધતા અને પર્યાવરણીય પાસાઓ પરની અસર.

પ્રોજેક્ટ હેઠળ પસંદગીના 10 જિલ્લાઓ માટે ભૌતિક ચકાસણી અને સફળતાની વાર્તા સાથે ઘર, ગામ/સમુદાય, વોટરશેડ સૂચકાંકો સંબંધિત ડેટા સંગ્રહ પૂર્ણ થઈ ગયો છે અને ટીમ અહેવાલો તૈયાર કરવા પર કામ કરી રહી છે.

3) "અબન્ડસ સ્ટેટસ ઑફ સિલેકટેડ મેડિસનલ પ્લાંટસ ઑફ ગુજરાત સ્ટેટ":

ગુજરાત ઔષધિય વનસ્પતિ બોર્ડ, ગુજરાત રાજય, ગાંધીનગર કચેરી ના પત્ર ક્રમાંક G.M.P.B./T-3/1745/2019-20 Dt : 01/10/2019 ના રોજ "અબન્ડસ સ્ટેટસ ઑફ સિલેકટેડ મેડિસનલ પ્લાન્ટસ ઑફ ગુજરાત સ્ટેટ" પ્રોજેકટ માટે કુલ રૂ.૪૩.૧૫ લાખ ભંડોળ મંજૂર થયેલ છે.

ભૂતકાળમાં વર્ષ- ૨૦૦૫ માં 'ગીર' ફાઉન્ડેશન દ્વારા "મેડિસનલ પ્લાન્ટસ ઑફ ગુજરાત" નામનું પુસ્તક પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યુ હતું આ પુસ્તકમાં 'ગીર' ફાઉન્ડેશન દ્વારા ૧૩૧૫ પ્રજાતિના ઔષધિય વનસ્પતિઓની નોંધણી તેની યાદી તૈયારકરવામાં આવેલ હતી. જેમાં તેના વિસ્તરણ તેમજ વિપુલતાનો અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો ન હતો. હાલના, ઉપર દર્શાવેલ પ્રોજેકટ અંતર્ગત ભૂતકાળમાં નોંધાયેલ ૧૩૧૫ પ્રજાતિનાઔષધિય વનસ્પતિઓનો વિગતવાર/ઉંડાણ પૂર્વક અભ્યાસ કરવામાં આવશે. આ પ્રોજેકટ અંતર્ગત વર્ષ- ૨૦૧૯-૨૦ દરમ્યાન Systematic Stratified Sampling માટે ફોરેસ્ટ સર્વે ઑફ ઇન્ડીયા, દેહરાદુન દ્વારા (ISFR-2017)તૈયાર કરેલ Classified (Tree Cover) Digital Map ખરીદી કરવામાં આવેલ. આ નકશા ઉપર મહેસાણા જીલ્લાની કામગીરી માટે કચેરીના RS/GIS વિભાગ દ્વારા 'ગ્રીનનેસ' ઇન્ડેક્ષ કલાસ મુજબ સિસ્ટમેટીક સેમ્પલિંગ પ્લોટસ નાખવાની કામગીરી કરવામાં આવેલ છે. ઉપરાંત પ્રોજેકટની કામગીરી હેતુ કરાર આધારિત ધોરણે મહેકમની ભરતી પણ કરાવમાં આવેલ છે અને મહેસાણા જીલ્લાની ક્ષેત્રિય મુલાકાત કરી ત્યાંની ઔષધિય વનસ્પતિઓ (વૃક્ષ, ક્ષુપ, ઘાસ, વેલા, છોડ ઇત્યાદિ)ની નોંધણી તેમજ તેના વિતરણ વિશેની માહિતી એકત્રિત કરવામાં આવી રહેલ છે. વર્ષ- ૨૦૧૯-૨૦-૨૧ દરમ્યાન ગુજરાતના વિવિધ વિસ્તારો જેમકે, મધ્ય ગુજરાત, દક્ષિણ ગુજરાત, દક્ષિણ-પૂર્વ ગુજરાત, ઉત્તર ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર અને કચ્છ વિસ્તારના નકકી કરેલ જીલ્લાની કામગીરી માટે કચેરીનાRS/GIS વિભાગ દ્વારા 'ગ્રીનનેસ' ઇન્ડેક્ષ કલાસ મુજબ સિસ્ટમેટીક સેમ્પલિંગ પ્લોટસ નાખવાની કામગીરી કરવામાં આવશે તથા કચેરીના

RS/GIS વિભાગ દ્વારા નકકી કરેલ સેમ્પલિંગ પ્લોટસ પર 'ગીર' ફાઉન્ડેશનના સંશોધનાત્મક સ્ટાફ દ્વારા ક્ષેત્રિય મુલાકાત કરી ત્યાંની ઔષધિય વનસ્પતિઓની નોંધણી તેમજ તેના વિતરણ વિશેની માહિતી એકત્રિત કરવામાં આવશે. આ પ્રોજેકટના પરીણામ સ્વરૂપે ગુજરાત રાજયની ઔષધિય વનસ્પતિઓના વિતરણનો નકશો તૈયાર કરવામાં આવશે જે આ વનસ્પતિઓની ફ્રિકવન્સી વિશે વિસ્તૃત માહિતી પૂરી પાડશે. વધુમાં, મહેસાણા, બનાસકાંઠા, સાબરકાંઠા, અરવલ્લી, અમદાવાદ, ખેડા, ગાંધીનગર, પાટણ, પંચમહાલ, મહિસાગર, સુરેન્દ્રનગર, મોરબી (2019-20) અને નર્મદા, તાપી, વલસાડ, ભરૂચમાં ઔષધીય વનસ્પતિ વનસ્પતિની ચેકલિસ્ટ તૈયાર અને ગણતરી કરવામાં આવી છે, ગુજરાત રાજ્યના ડાંગ અને કચ્છ (2020-21) જિલ્લાના ભાગો. આ પ્રોજેક્ટ સફળતાપૂર્વક પૂર્ણ થયા બાદ ગુજરાત રાજ્યમાં વિપુલ પ્રમાણમાં ડેટા સાથે અગાઉની 1,315 ઔષધીય વનસ્પતિની પ્રજાતિઓના વિતરણ પેટર્ન વિશે એકંદરે ખ્યાલ આપશે.

૪) લોંગ ટર્મ ઈકોલોજીકલ ઓબ્સર્વેટરીસ (એલ ટી ઈ ઓ) :

લોંગ ટર્મ ઈકોલોજીકલ ઓબ્સર્વેટરીસ (એલ ટી ઈ ઓ) ભારત સરકારના પર્યાવરણ, વન અને આબોહવા પરિવર્તન મંત્રાલય (MoEF અને CC)ના ક્લાઈમેટ ચેન્જ એક્શન પ્રોગ્રામ હેઠળનો એક ખુબ જ મહત્વનો પ્રોજેક્ટ છે જે ગુજરાત રાજ્યના શુષ્ક અને અર્ધ-શુષ્ક વિસ્તારોમાં (ભારતના ઉત્તર-પશ્ચિમ શુષ્ક ભાગો) સેન્ટર ફોર ઈકોલોજીકલ સાયન્સ (CES), ઈન્ડિયન ઈન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ સાયન્સ (IISc), બેંગલુરુના સહયોગથી અમલમાં કરવામાં આવ્યો છે. આ પ્રોજેક્ટમાં, કુલ 4 ફિલ્ડ સ્ટેશનો જેમકે ગીર ફોરેસ્ટ (જિલ્લો-જૂનાગઢ), હિંગોળગઢ અભયારણ્ય (જિલ્લો-રાજકોટ), બજાણા (જિલ્લો-સુરેન્દ્રનગર) અને જેસોર (જિલ્લો-બનાસકાંઠા) કે જે ભારતના ઉત્તર-પશ્ચિમ શુષ્ક ભાગો માં વિવિધ સ્થળોએ સુનિશ્ચિત કરવામાં અવ્યા છે. એલ ટી ઈઓ પ્રોજેક્ટમાં "ગીર" ફાઉન્ડેશન દ્વારા ફિલ્ડ સ્ટેશન મેનેજમેન્ટ સાથે નીચેના અભ્યાસો હાથ ધરવામાં આવે છે.

અ .જંગલનુ સંરચના અને ગતિશિલતાનું નિરીક્ષણ કરવું

<u>મુખ્ય ઉદ્દેશો</u>: જંગલનાં ગતિશિલતાના પરિમાણો જેમ કે પુનરુત્થાન, થડ ની વૃદ્ધિ અને મૃત્યુદર

છોડ/વૃક્ષની વસ્તીમાં સમયાંતરે ફેરફાર, અને આંતર-વાર્ષિક આબોહવા પરિવર્તનશીલતા સાથેનો સંબંધ.

સમયાંતરે બેઝલ એરિયા અને જમીનની ઉપરના કાર્બન સ્ટોકમાં ફેરફાર.

આક્રમક છોડની વસ્તીનું નિરીક્ષણ

જંગલની ગતિશિલ પ્રક્રિયા ને જમીનના ગુણ્ધર્મ માં થતા ફેરફાર સાથે સહ સમ્બંધીત કરવું

બ . જંગલો અને ઘાસના મેદાનોમાં જમીનની પ્રક્રિયાની લાંબા ગાળાની દેખરેખ: મુખ્ય ઉદ્દેશ્યો

કેવી રીતે માટી નું C અને Nનો સ્ટોક મોટા પર્યાવરણીય ઢાળમાં બદલાય છે.

કેવી રીતે માટી નું C અને N પ્રવાહ મોટા પર્યાવરણ ગ્રેડિએન્ટ્સમાં બદલાય છે.

<u>અભ્યાસના સંભવિત પરિણામો</u> :

ઉપરોક્ત અભ્યાસના મુખ્ય ઉદ્દેશ્યો ૧) વ્યાપક પર્યાવરણીય ઢાળમાં , જંગલની સંરચના, પ્રજાતિઓની વિવિધતા અને બાયોમાસ કેવી રીતે બદલાય છે તેનુ નિરીક્ષણ કરવું ૨) જંગલ ની સંરચના અને ગતિશીલતા સ્થાનિક આબોહવા, જમીનની લાક્ષણિકતા અને અગ્નિ શાસન સાથે કેવી રીતે સંબંધિત છે તેનુ નિરીક્ષણ કરવું ૩) પ્રજાતિઓની વિપુલતા, સામુદાયિક રચના અને વન બાયોમાસમાં લાંબા ગાળાના ફેરફારનું નિરીક્ષણ કરવું ૪) જમીનના ઉપર અને નીચે કાર્બન અને પોષક ચક્ર નુ પ્રમાણ નક્કી કરવું ૫) સમય જતાં જમીનમાં પાણીના જથ્થા માં થતા ફેરફાર ને જોવું ૬) માટીની રચના ૭) કાર્બન: નાઇટ્રોજન દર ૮) માટી કાર્બન પ્રવાહ ૯) વૃક્ષો માં કાર્બન અને પોષક પૂલ વગેરે.

<u>૨૦૨૦ -૨૦૨૧ દરમિયાન LTEO પ્રોજેક્ટમાં કરવામાં આવેલ કામ:</u>

- વિવિધ ફિલ્ડ સ્ટેશનો પર અવરજવર માટે બે વાહનો એટલે કે સ્કોર્પિયો અને બોલેરો ખરીદવામાં આવ્યા છે.
- જેસોર, બજાણા અને હિંગોળગઢ નામના ત્રણ ફિલ્ડ સ્ટેશનો માટે કેટલાક સામાન અને અન્ય સાધનોની ખરીદી.

<u>૨૦૨૧ -૨૦૨૨ દરમિયાન LTEO પ્રોજેક્ટમાં કરવામાં આવેલ કામ:</u>

- જેસોર, બજાણા, હિંગોળગઢ અને સાસણ ગીર માટે પ્રતિ હેક્ટર અંદાજીત થડની ગીચતા ગણવામાં આવી છે.
- જેસોર અને હિંગોળગઢ ખાતે સ્થિત ફિલ્ડ સ્ટેશનોને તમામ મૂળભૂત સુવિધાઓ સાથે વિકસાવવામાં આવ્યા છે.
- ટોટલ સ્ટેશનનો ઉપયોગ કરીને જેસોર અને હિંગોળગઢ ખાતે સ્થાયી જંગલ પ્લોટ નાખવામાં આવ્યા છે અને ચિહ્નિત કરવામાં આવ્યા છે. આ તમામ પ્લોટ $20m \times 20m$ ના પેટા પ્લોટમાં વિભાજિત કરવામાં આવ્યા છે અને સિમેન્ટેડ પત્થરોનો ઉપયોગ કરીને ચિહ્નિત કરવામાં આવ્યા છે.

ડ. જેસોર ખાતે લાક્ડાયુક્ત વૃક્ષોની ગણતરી અને ટેગિંગ શરૂ કરવામાં આવ્યું છે.

<u>વર્ષ ૨૦૨૨ – ૨૩ અંતર્ગત **LTEO** પ્રોજેક્ટ હેઠળ નીચે મુજબની કામગીરી કરવામાં આવશે:</u>

- બાકીની LTEO સાઇટ્સ પર કાયમી વન પ્લોટ મૂકવા.
- જેસોર, હિંગોળગઢ, બજાણા અને સાસણ ગીરમાં બાકી રહેલા કાયમી પ્લોટમાં લાક્ડાયુક્ત વૃક્ષોની ગણતરી અને ટેગીંગ
- બાકીના ફિલ્ડ સ્ટેશનો (બજાણા અને સાસણ ગીર) નો વિકાસ તમામ પાયાની સુવિધાઓ સાથે વિવિધ LTEO સાઇટ્સ પર વિવિધ સંશોધન પ્રવૃત્તિઓ શરૂ કરવી.

ભાગ- ૩

ખર્ચનું વર્ગીકરણ:

"ગીર" ફાઉન્ડેશન, ગાંધીનગરની સહાયક અનુદાનની યોજના હેઠળ ગ્રાન્ટની ફાળવણી કરવામાં આવે છે. તેમાંથી અધિકારી-કર્મચારીઓના પગાર, ભથ્થા, પ્રવાસ ખર્ચ, કચેરી ખર્ચ, વાહનોની નિભાવણી, કચેરી–મકાનની નિભાવણી, ઇન્દ્રોડા પ્રકુતિ ઉધાનની જાળવણી, વાઇલ્ડરનેસ પાર્કની જાળવણી, હિંગોળગઢ અભ્યારણ્યની જાળવણી, વિશ્વ પર્યાવરણ દિન, વિશ્વ વન દિન, વન્યપ્રાણી સપ્તાહની ઉજવણી કરવાની કામગીરી કરવામાં આવે છે.

ઉપરોક્ત કામગીરી માટે સને ૨૦૨૧-૨૨ના વર્ષમાં મુખ્ય સદર ૨૬/૨૪૦૬ ગ્રાન્ટ ઇન એઇડ હેઠળ રૂ. ૧૦૦૨.00 લાખની ગ્રાન્ટ ફાળવવામાં આવેલ છે. જેમાંથી અધિકારીઓના પગાર ભથ્થા, કચેરી મકાન જાળવણી, વિવિધ પ્રસંગોની ઉજવણી, વાહનોની નિભાવણી ઇન્દ્રોડા પાર્કના વિવિધ વિભાગોની જાળવણી તથા ઇન્દ્રોડા પાર્કના પ્રાણી સંગ્રહાલય તથા વિવિધ વિભાગોની જાળવણીની કામગીરી કરવામાં આવે છે.

આ ઉપરાંત સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષમાં અધિકારીઓના પગાર ભથ્થા, કચેરી મકાન જાળવણી, વિવિધ પ્રસંગોની ઉજવણી, વાહનોની નિભાવણી, ઇન્દ્રોડા પાર્કના વિવિધ વિભાગોની જાળવણી તથા વિવિધ વિકાસ કામો ઇન્દ્રોડા પાર્કની વિવિધ

જાળવણી તથા વિકાસ કામો માટે મુખ્ય સદર ૨૬/૨૪૦૬ વન નિર્માણ અને વન્યપ્રાણી જીવન "ગીર" ફાઉન્ડેશનને સહાયક અનુદાનની યોજના વિભાગ-૧ હેઠળ રૂ ૩૫૦૦.૦૦ લાખ તથા વિભાગ-૨ હેઠળ રૂ. ૧૧૦૨.૦૦ લાખની ગ્રાન્ટ ફાળવવા માટેની દરખાસ્ત કરવામાં આવેલ છે.

"ગીર" ફાઉન્ડેશન,ગાંધીનગર દ્વારા પર્યાવરણ જાગ્રુતિ અંતર્ગત કાર્યક્રમ યોજવા તથા ઇકોલોજીકલ મોનીટરીંગની કામગીરી માટે વન અને પર્યાવરણ દ્વારા મુખ્ય સદર ૨૭/૩૪૩૫ પરિસ્થિતિ વિજ્ઞાનના સદરે ગ્રાન્ટની ફાળવણી કરવામાં આવે છે. જે માટે વર્કશોપ સેમીનાર, રેડીયો કાર્યક્રમ હરિયાળુ ગુજરાત,ઇકોક્લબ માટે સાહિત્ય તૈયાર કરવું, જલપ્લાવિત વિસ્તારોના મોનીટરીંગની કામગીરી માટે સને ૨૦૨૧-૨૨ના વર્ષમાં રૂ. ૧૯૭.૨૫ લાખ મંજુર થયેલ છે. તથા સને ૨૦૨૨-૨૩ ના વર્ષમાં ચાલુ બાબતના રૂ. ૧૯૭.૨૫ લાખ તથા નવી બાબતના રૂ. ૪૬૩. ૨૦ની દરખાસ્ત કરવામાં આવેલ છે.

"ગીર" ફાઉન્ડેશન, ગાંધીનગરની ઉપરોક્ત કામગીરી માટે સરકારશ્રી દ્વારા નીચેની યોજનાઓ માટે ગ્રાન્ટ ફાળવણી કરવામાં આવેલ છે.

(રૂ લાખમાં)

ક્રમ નં	યોજનાનું નામ	વર્ષ ૨૦૧૯-૨૦		વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧		વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ - માહે ડિસેમ્બર-૨૧ અંતિત	
		ગ્રાન્ટ	ખર્ચ	ગ્રાન્ટ	ખર્ચ	ગ્રાન્ટ	ખર્ચ
૧.	મુખ્ય સદર ૨૬/૨૪૦૬ વન નિર્માણ અને વન્યપ્રાણી જીવન "ગીર" ફાઉન્ડેશનને સહાયક અનુદાનની યોજના	૧૧૦3.૦૦	૮૪૭.૫૮	૮૭૪.૩૯	૮૭૪.૩૯	૧૦૦૨.૦૦	૭૫૦.૦૦
૨.	૨૭/૩૪૩૫ પરિસ્થિતિ વિજ્ઞાન અને પર્યાવરણ સહાયક અનુદાનની યોજના	૧૯૫.૦૦	૧૯૫.૪૨	૧૧૮.૭૫	૧૧૮.૭૦	૧૯૭.૨૫	૧૦૬.૪૬

ભાગ- ૪

નાણાંકીય જરૂરીયાત :

'ગીર' ફાઉન્ડેશન, ગાંધીનગરની વિવિધ કામગીરીઓ માટે સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષમાં નીચેની વિગતે ગ્રાન્ટની દરખાસ્ત કરવામાં આવેલ છે.

(રૂ લાખમાં)

ક્રમ નં	યોજનાનું નામ	વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષની દરખાસ્ત
૧.	મુખ્ય સદર ૨૬/૨૪૦૬ વન નિર્માણ અને વન્યપ્રાણી જીવન " ગીર" ફાઉન્ડેશનને સહાયક અનુદાન (વિભાગ – ૨) ચાલુ બાબત	૧૧૦૨.૦૦
૨.	મુખ્ય સદર ૨૬/૨૪૦૬ વન નિર્માણ અને વન્યપ્રાણી ગીર" ફાઉન્ડેશનને સહાયક અનુદાનની જોગવાઇ (વિભાગ – ૧) નવી બાબત	૩૫૦૦.૦૦
૩.	૨૭/૩૪૩૫ પરિસ્થિતિ વિજ્ઞાન અને પર્યાવરણ સહાયક અનુદાનની યોજના (વિભાગ-૨) ચાલુ બાબત	૧૯૭.૨૫
૪.	૨૭/૩૪૩૫ પરિસ્થિતિ વિજ્ઞાન અને પર્યાવરણ સહાયક અનુદાનની યોજના (વિભાગ-૧) નવી બાબત	૪૬૩.૨૦

ગુજરાત કલીનર પ્રોડક્શન સેન્ટર,

ગાંધીનગર

જીસીપીસી દ્વારા વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માટેની ચાલુ બાબતની કામગીરીનો અંદાજો નીચે મુજબ છે:

<u>૧. ઔદ્યોગિક વસાહતોમાં ક્લીનર પ્રોડક્શન પ્રમોશન</u>

"સ્વચ્છ ઉત્પાદન" – ક્લીનર પ્રોડક્શન એટલે ઉત્પાદન ક્ષમતા વધારવાની સાથે-સાથે કચરો ઉત્પન્ન થયા પછી તેના પર પ્રક્રિયા કરવાને બદલે તેનો સ્ત્રોત પર જ નાબૂદ કરવો અથવા તેની માત્રાને લઘુતમ કરવી. ઉદ્યોગોને ક્લીનર પ્રોડક્શનના અમલીકરણ માટે પ્રોત્સાહીત કરવા માટે નીચે મુજબની પ્રવૃતિઓ કરવામાં આવશે:

1. જન-જાગ્રુતિ માટે વિવિધ ઔદ્યોગિક વસાહતોમાં ક્લીનર પ્રોડક્શન પ્રમોશન પ્રોગ્રામ કરવા
2. ક્લીનર પ્રોડક્શન/ ક્લીન ટેક્નોલોજી નો વિવિધ પ્રસારણ માધ્યમો મારફતે પ્રચાર અને પ્રસાર કરવો.

આ કાર્યક્રમોનો હેતુ કાર્યરત ઉદ્યોગો તેમજ નવા સ્થાપીત થતા ઉદ્યોગોમાં પ્રદૂષણ નિવારણ કરી પર્યાવરણની નૈસર્ગિક સમતુલાની જાળવણી થાય તથા સ્વચ્છ પર્યાવરણનો હેતું સિધ્ધ થાય તે છે. આ ક્લીનર પ્રોડક્શન પ્રમોશન પ્રોગ્રામમા ઉદ્યોગકારોને ક્લીનર પ્રોડક્શન કોન્સેપ્ટ, ક્લીનર પ્રોડક્શન ટુલ્સ, કલીનર પ્રોડક્શન મેથેડોલોજી અને ગુડ હાઉસ કીપીંગ બાબતે માર્ગ દર્શન આપવામાં આવે છે. ઉદ્યોગકારોને પ્રદુષણના ઉદ્દભવ સ્થાનેથીજ તેના ઘટાડા પર વધારે મહત્વ આપવાનું અને તેની તકનીકોનું પણ માર્ગદર્શન આપવામાં આવશે. જુદા-જુદા સેક્ટરની કેસ સ્ટડી ઉદાહરણ સ્વરૂપે સમજાવવામાં આવશે. ઉદ્યોગકારોને પ્રદુષણને લગતા પ્રશ્નોનું નિવારણ માટે સલાહ સુચન પણ આપવામાં આવશે.

૧) જન જાગૃતિ પ્રોગ્રામો અંતર્ગત ક્લીનર પ્રોડક્શન પ્રમોશન પ્રોગ્રામ દરમિયાન ક્લીનર પ્રોડક્શન પ્રમોશન અમલ કરવાના ફાયદા અને ગુજરાત સરકાર તરફથી મળતી નાણાકીય સહાય (subsidy) નું પણ માર્ગદર્શન પાઠવવામાં આવશે. તદ્ઉપરાંત, ક્લીનર પ્રોડક્શનની માહિતી આપતી બુકલેટકીટનું વિતરણ કરવામાં આવશે.

૨) ઓનલાઈન અથવા ઓફલાઈન પ્રસારણ માધ્યમો દ્વારા ગુજરાતમાં ક્લીનર પ્રોડક્શનનું વધુમાં વધુ પ્રચાર કરવો જેથી ગુજરાતના ઉદ્યોગોને પ્રદુષણ નિવારણ માટેનુ માર્ગદર્શન મળી રહે.

ઉદ્યોગોમાં આ વિષય પર જન-જાગ્રુતિ માટે કુલ ***<u>૦૭</u>*** ઔદ્યોગિક વસાહતો આવરી લેવામાં આવશે. ઉપરોક્ત દર્શાવેલ પ્રવૃત્તિ માટે, વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ દરમિયાન જીસીપીસી ને **<u>રૂ. ૧૦.૦૦ લાખની</u>** ફાળવણી કરવા માટે.

૨.ઇજનેરી કોલેજોમાં ક્લીનર પ્રોડક્શન પ્રમોશન પ્રોગ્રામ કરવા બાબતે

એન્જીનીયરિંગ કોલેજમાં "સ્વચ્છ ઉત્પાદન" (Cleaner Production- CP) વિષય પર જરૂરી માર્ગદર્શન પુરુ પાડવામાં આવતું નથી તેથી વિદ્યાર્થીઓને ઔદ્યોગિક એકમોમાં પ્રદુષણની સમસ્યાની માહિતી હોતી નથી. ગુજરાતમાં હાલમાં, કુલ ૧૬૩ ડિગ્રી એન્જીનીયરીગ કોલેજ છે. જે પૈકી ૪૧ કોલેજોમા કેમિકલ અને ૧૫ કોલેજોમા એન્વાયર્મેન્ટ શાખા છે અને ૧૦ એન્વાયર્મેન્ટલ સાયન્સ કોલેજો આવેલ છે તદ્ઉપરાંત કુલ ૧૪૮ ડિપ્લોમાં એન્જીનીયરીગ કોલેજ છે. જે પૈકી ૧૮ કોલેજોમાં કેમિકલ શાખા છે અને ૨ કોલેજમા એન્વાયરમેન્ટ શાખા છે. તેથી આ પ્રોજેક્ટના ભાગ સ્વરૂપે ગુજરાત ની કેમીકલ, એન્વાયરન્મેન્ટ એન્જીનીયરીંગ અને એન્વાયરન્મેન્ટ સાયન્સ સંલગ્ન કોલેજોમાં સ્વચ્છ ઉત્પાદનના પ્રચાર માટેનો કાર્યક્રમ "સ્વચ્છ ઉત્પાદન" વિષય પર પ્રસ્તુતિકરણ કરી માર્ગદર્શન પુરુ પાડવામાં આવશે.

આ પ્રસ્તુતિકરણ માં (presentation) નીચેનાં મુદ્દાઓ પર ચર્ચા કરી વિદ્યાર્થીઓને માર્ગદર્શન પૂરું પાડવામાં આવશે.

૧) ઉદ્યોગોમાં પ્રદુષણની સમસ્યા

૨) પ્રદુષણના નિવારણ માટે "સ્વચ્છ ઉત્પાદન" નું મહત્વ. (Importance of CP)

૩) "સ્વચ્છ ઉત્પાદન" કરવા માટેની કાર્યપધ્ધતિ (CP Methodology)

૪) "સ્વચ્છ ઉત્પાદન" કરવા માટેના ટુલ્સ (CP tools)

૫) પ્રદુષણના નિવારણ માટે જુદાં જુદાં આધુનિક સંશોધનો અને આધુનિક તકનિકો વિશે માહિતી

૬) અલગ અલગ ઉદ્યોગોમાં "સ્વચ્છ ઉત્પાદન" નાં અમલીકરણ કર્યાની case study વિશે માહિતી અને સમજણ

૭) "સ્વચ્છ ઉત્પાદન" કરવાના ફાયદા

૮) ગુજરાત સરકાર તરફથી મળતી નાણાસહાય (subsidy) નું માર્ગ દર્શન

અંતે "સ્વચ્છ ઉત્પાદન"ની માહિતી આપતી બુકલેટ કીટનુ વિતરણ કરવામાં આવશે. આ માટે ગુજરાતમાંથી વિવિધ ***૧૫*** જેટલી ડિગ્રી, ડિપ્લોમાં ઈજનેરી અને સાયન્સ કોલેજોમાં ક્લીનર પ્રોડક્શન પ્રમોશન પ્રોગ્રામ કરવામાં આવશે.

૩. વિદ્યાર્થીઓને રિસર્ચ માટે પ્રોત્સાહિત કરવા સરકાર, ઉદ્યોગો અને વિદ્યાર્થીઓનું સંકલન

ગુજરાતએ દેશનું ઝડપ થી પ્રગતિ કરનારુ રાજ્ય છે. હાલમાં ગુજરાત સતત પ્રગતિશીલ વિકાસ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરી રહ્યુ છે. બીજી તરફ આજના વિદ્યાર્થીઓ સમાજને આગળ વધારવા અને તેની કાર્યક્ષમતા વધારવામાં મહત્વનો ભાગ ભજવી રહ્યા છે. આજ કાલ વિદ્યાર્થીઓ પોતાના શૈક્ષણિક કાળ દરમિયાન એવા સંશોધન કરે છે કે જેનો ઉદ્યોગોમાં અમલ કરી શકાય છે. આ પ્રોગ્રામ આયોજીત કરવાનો મુખ્ય હેતુ સરકાર, ઉદ્યોગો અને વિદ્યાર્થીઓને એક પ્લેટ્ફોર્મ પૂરું પાડી વિદ્યાર્થીઓએ કરેલા સંશોધનોનો પ્રાયોગીકી કરી તે ઉદ્યોગોમાં અમલી કરણ થાય તથા ઉદ્યોગોને લગતી સંશોધન પ્રક્રિયા આગળ વધે અને ઉદ્યોગોની કાર્યક્ષમતા વધે અને પર્યાવરણની જાળવણી થાય તે છે. એ વિચારસરણીને ધ્યાનમાં રાખીને જીસીપીસી, વિદ્યાર્થીઓની કાર્યક્ષમતા વધે અને આજના યુગમાં સ્પર્ધાત્મક રહે તે માટે આ કાર્યક્રમ ડિગ્રી કેમિકલ અને એન્વાયરમેન્ટલ એન્જીનીયરીંગ તથા એન્વાયરન્મેન્ટલ સાયન્સમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓને સાથે રાખીને કરે છે.

આ કાર્યક્રમ માટે કરવામાં આવતી કેટલીક પ્રવૃતિઓ નીચે મુજબ છે:

૧. કોલેજોના ડિગ્રી (કેમિકલ અને એન્વાયરમેન્ટલ એન્જીનીયરીંગ તથા એન્વાયરમેન્ટલ સાયન્સમાં) છેલ્લા વર્ષના વિદ્યાર્થીઓના પ્રોજેક્ટનું એબસ્ટ્રેક્ટ (Abstract) મંગાવવુ કે જેનો મુખ્ય વિષય ક્લીનર પ્રોડક્શન (Cleaner Production)/ વેસ્ટ મીની માઈઝેશન (waste minimization)/ ઊર્જા, પાણી, તેમજ કાચામાલના વપરાશમાં ઘટાડો (Reduction in energy, water & raw material consumption)/પ્રક્રિયા પધ્ધતિમાં બદલાવ (Process change), આધુનિક તકનિકો ...વગેરે હોય .

૨. આ અંતર્ગત ગ્રેજ્યુએટ, પોસ્ટ ગ્રેજ્યુએટ અને પી.એચ.ડી. માંથી પાંચ- પાંચ એમ કુલ પંદર સારા એબસ્ટ્રેક્ટની (Abstract) નિષ્ણાતો (Experts) ની પેનલ મારફતે પસંદગી કરવી.

૩. પ્રથમ પાંચ એબસ્ટ્રેક્ટ (Abstract) બનાવનાર વિદ્યાર્થીઓને અને તેમના માર્ગદર્શક (Guide) ને પણ પ્રોત્સાહન આપવા રોકડ ઇનામ અને સર્ટિફીકેટ માટે એવોર્ડ વિતરણ સમારોહ રાખવો.

૪.પસંદ કરેલા એબસ્ટ્રેક્ટમાંથી નિષ્ણાતો (Experts) ની પેનલ દ્વારા પાંચ સારા research work ને pilot scale પર લઈ જવા માટે સ્ટાઈપેન્ડ (stipend) આપવું.

૫. બધા જ મળેલ એબસ્ટ્રેક્ટનું (Abstract) પુસ્તક (book) પ્રકાશિત કરવું અને તેને ગુજરાતની ઔદ્યોગિક વસાહતો અને શૈક્ષણિક સંસ્થાઓમાં મોકલવી.

ઉપરોક્ત દર્શાવેલ કામગીરી માટે જીસીપીસીને વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માટે <u>રૂ. ૧૦.00 લાખ</u> ની ફાળવણી કરવા અર્થે.

૪. <u>ગુજરાત રાજ્ય સ્વચ્છ ઉત્પાદન (ક્લીનર પ્રોડક્શન) એવોર્ડ (વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ માટે)</u>

વધતા જતા ઔદ્યોગિક પ્રદુષણને અટકાવવા માટે વન અને પર્યાવરણ વિભાગ, ગુજરાત સરકાર દ્વારા પગલાં ભરવામાં આવી રહ્યા છે. આ સંદર્ભે વન અને પર્યાવરણ વિભાગ, ગુજરાત સરકાર તેમજ ગુજરાત ક્લીનર પ્રોડક્શન સેન્ટર દ્વારા સ્વચ્છ ઉત્પાદનની કામગીરીનો ગુજરાતના ઉદ્યોગોમાં ફેલાવો કરવામાં આવી રહેલ છે.

જે અંતર્ગત, ગુજરાત રાજ્યના બધાજ નાના, મધ્યમ અને મોટી કક્ષાના ઔદ્યોગિક એકમો પાસેથી ગુજરાત રાજ્ય સ્વચ્છ ઉત્પાદન એવોર્ડ માટેની અરજીઓ મંગાવવામાં આવે છે. નાણાંકિય વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ દરમિયાન સ્વચ્છ ઉત્પાદનના અમલીકરણ અને ઉદાહરણરૂપ કાર્ય જેવાકે ઉર્જા અને પાણીની બચત, પ્રદૂષિત પાણી તથા ઘન કચરામાં ઘટાડો કરનાર એકમને રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિમણુંક કરેલ સમિતિ દ્વારા "એવોર્ડ વિજેતા"નક્કી કરવામા આવશે.

કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા હાલમાં માઈક્રો, સ્મોલ અને મિડીયમ એન્ટરપ્રાઈઝ ડેવલોપમેન્ટ એક્ટ ૨૦૦૬ મુજબ ઉદ્યોગોનું વર્ગીકરણ કરી તા. ૦૧.૦૬.૨૦૨૦ના અધિસુચનથી જાહેર કરેલ છે. જે તા. ૦૧.૦૭.૨૦૨૦ થી અમલમાં આવેલ છે. જેને અનુલક્ષીને એવોર્ડની અરજીઓનુ વર્ગીકરણ તેમના પ્લાન્ટ અને મશીનરીના રોકાણ મુજબ કરવામાં આવશે. આ એવોર્ડ રાજ્ય સરકાર સ્તરે વન અને પર્યાવરણ વિભાગ દ્વારા આપવામાં આવે છે અને જીસીપીસી એવોર્ડ માટેની પ્રક્રિયામાં વિભાગની સુચના પ્રમાણે વિભાગને મદદ કરે છે.

તે અંતર્ગત કુલ ચાર એવોર્ડ, જે માંથી બે એવોર્ડ (એક એવોર્ડ મોટી કક્ષાના અને એક એવોર્ડ નાના અને મધ્યમ કક્ષાના ઉદ્યોગોને) વધુ પ્રદુષણની માત્રા ધરાવતી ૧૭ કેટેગરી માંથી અને બે એવોર્ડ (એક એવોર્ડ મોટી કક્ષાના અને એક એવોર્ડ નાના અને મધ્યમ કક્ષાના ઉદ્યોગોને) ઓછી પ્રદુષણની માત્રા ધરાવતા એકમોને આપવામાં આવશે. પ્રથમ આવનાર બંને કક્ષાના એકમોને સીમા ચિન્હ, રોકડ રકમ અને સર્ટીફીકેટ આપવામાં આવશે. દ્વિતીય ક્રમે આવનાર બંને કક્ષાના એકમોને રોકડ રકમ અને સર્ટીફીકેટ આપવામાં આવશે.પ્રથમ અને દ્વિતીય ક્રમે આવનાર એકમને ગુજરાત પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ તરફથી રોકડ રકમ આપવામાં આવશે. પ્રથમ ક્રમે આવનાર બંને કક્ષાના ઉદ્યોગોને ગુજરાત પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ તરફથી એક વર્ષની વધારાની કન્સેન્ટની મંજુરી પણ આપવામાં આવે છે.

ઉપરોક્ત દર્શાવેલ પ્રવૃત્તિ માટે, ગુજરાત રાજ્ય સ્વચ્છ ઉત્પાદન (ક્લીનર પ્રોડક્શન) એવોર્ડ (વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨) માટે જીસીપીસીને વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માટે <u>રૂ. ૦૮.૦૦ લાખની</u> ફાળવણી કરવા અર્થે.

સરકારી મુદ્રણાલય અને લેખન સામગ્રી, રાજકોટ.